SOU 1986:36

SAMERNAS FOLKRÄTTSLIGA STÄLLNING

Delbetänkande av samerättsutredningen

146

Statens offentliga utredningar
1986:36
Justitiedepartementet

Samernas folkrättsliga ställning

Delbetänkande av
samerättsutredningen
Stockholm 1986

ISBN 91-38-09392-8
ISSN 0375-250X
Liber Tryck AB Stockholm 1986 612847

Till statsrådet och chefen för
justitiedepartementet

Regeringen bemyndigade den 2 september 1982 chefen för justitiedepartementet att tillkalla en kommitté med högst tre ledamöter för att utreda vissa frågor om samernas ställning i Sverige. Den 2 maj 1983 förordnade den dåvarande chefen för justitiedepartementet, statsrådet Rainer, följande ledamöter i kommittén: nuvarande hyresrådet och chefen för hyres- och arrendenämnden i Stockholm Hans-Åke Wängberg, ordförande samt dåvarande riksdagsledamoten Karl-Erik Häll och riksdagsledamoten Martin Olsson. Sakkunniga i kommittén är för närvarande socionomen Ulla Barruk-Sunna, förbundsjuristen Jörgen Bohlin, jur.kand. Lars-Nila Lasko, renägaren Nikolaus Stenberg, rektorn Per Mikael Utsi, kulturchefen Ingwar Åhrén och renägaren Tage Östergren. Nuvarande chefsrådmannen Sigurd Heuman, hovrättsassessorn Hans Petterson och departementssekreteraren Gunnel Stenqvist är experter. Hovrättsassessorerna Tore Ljungkvist och Robert Östberg är sekreterare.

Vi har tagit namnet samerättsutredningen.

Föreliggande delbetänkande behandlar samernas folkrättsliga ställning. En genomgång av denna står i överensstämmelse med våra direktiv där man erinrar om att samerna utgör en urbefolkning som är i minoritet i sitt eget land och att frågor rörande sådana urbefolkningar under senare år uppmärksammats internationellt i olika sammanhang.

Det finns flera skäl för oss att behandla de folkrättsliga frågorna i ett särskilt betänkande. Samerna har själva alltmer kommit att fästa avseende vid det folkrättsliga regelsystemet. De har betonat att de utgör ett eget folk och att det som sådant är berättigat till en särställning i det svenska samhället. Samerna har också på det internationella planet sökt kontakter med urbefolkningar världen över, med vilka de organiserat ett samarbete. I Norge har en statlig kommitté, samerettsutvalget, nyligen avgett ett delbetänkande med en grundlig genomgång av folkrättens betydelse för samerna.

Den uppmärksamhet som frågan alltså rönt och behovet av att informera och ge en samlad bild av det folkrättsliga regelsystemet, såvitt det kan vara av betydelse för samerna, motiverar utgivningen av detta betänkande. Det kommer att utgöra en betydelsefull bakgrund till de överväganden och förslag som vi senare kommer att lämna.

Stockholm i maj 1986

Hans-Åke Wängberg

Karl-Erik Häll Martin Olsson

/Tore Ljungkvist

Robert Östberg

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING

Folkrätten har kommit att tillmätas en allt större betydelse såväl nationellt som internationellt när det gäller arbetet på att förbättra urbefolkningars och etniska minoriteters ställning inom de stater där de har sitt hemvist. Samerna utgör en minoritet och urbefolkning i Sverige. Detsamma är förhållandet i våra nordiska grannländer Norge och Finland samt i Sovjetunionen. Samerna ser sig själva som ett folk i fyra länder.

I detta betänkande redogör vi kortfattat för folkrätten, såvitt den från nu angivna utgångspunkter kan ha betydelse för samerna. Vi presenterar inte några förslag nu, men folkrättens betydelse motiverar utgivningen av ett särskilt delbetänkande avsett som bakgrund till de överväganden och förslag vi senare kommer att lägga fram.

Samerna

En allmänt vedertagen definition av vem som skall räknas som same saknas. I allmänhet anses den som same som har samiska som modersmål och/eller uppfattar sig själv som same. Samernas antal kan uppskattas till mellan 45 000 och 65 000 i världen, varav 15 000 - 20 000 i Sverige, 4 000 - 5 000 i Finland, 30 000 - 50 000 i Norge och ca 2 000 i Sovjetunionen. Någon folkräkning har ej utförts i Norge och Sverige. Samernas traditionella bosättningsområden är den nordliga delen av de nordiska länderna och angränsande delar av Sovjetunionen. I dessa områden är samerna den äldsta kända folkgruppen omnämnd redan av Tacitus (Germania år 98 e. Kr.).

Samerna är således ett av de ursprungliga folken i Norden.

Det finns olika uppfattningar om varifrån samerna kommer. Enligt en teori som bygger på arkeologiskt material var ursamerna för 2 000 år sedan huvudfolk i bl.a. Finland, där de sedermera av invandrande finska stammar fördrevs norrut. Här har de enligt vissa forskare smält samman med ett okänt jägarfolk och blivit samer samt etablerat sig i ett område som omfattar den nordliga delen av de nordiska länderna och angränsande delar av Sovjetunionen.

Samerna hade kontakter med övriga nordbor redan under vikingatiden. Under medeltiden sålde samerna skinn till nordborna och de tvingades erlägga skatt till Sverige, Danmark - Norge och Ryssland, vilka gjorde anspråk på nationell överhöghet över det traditionella samiska bosättningsområdet. Samerna gav själva aldrig upphov till någon statsbildning i vedertagen mening. Det samiska samhället var uppbyggt kring den s.k. siidan som var en sammanslutning av familjer som flyttade mellan olika jakt-, fiske- och fångstområden alltefter årstidernas växlingar. Senare kom siidan att arbeta med och följa en viss sammanhållen renhjord mellan de olika årstidsbundna betesområdena.

Kolonisationen av Norrland inleddes under 1500-talet, då företrädesvis i kustlandet. Allteftersom jordbrukskolonisationen växte fram trängdes samerna tillbaka. Det uppstod ett behov av gränsdragning mot samernas områden. Lappmarksgränsen, dvs. gränsen till nuvarande Lappland, fastlades år 1751. Syftet med gränsen var inte att hindra kolonisationen, utan att skydda samernas tillgång till jakt och fiske. Kolonisationen uppmuntrades av staten ända fram till mitten av 1800-talet då bestämmelser till skydd för samerna började utfärdas. De viktigaste är bestämmelserna om en odlingsgräns år 1867 och den första renbeteslagen år 1886. Syftet med odlingsgränsen var att trakterna norr och väster därom skulle utgöra ett åt samerna förbehållet område. Gränsen fick emellertid inte så stor betydelse. Samerna erkänns dock i dag ha sina

starkaste rättigheter ovanför gränsen. Förhållandena är emellertid något annorlunda i Jämtland.

Med renbeteslagstiftningen följde en uppdelning av samerna i Sverige i renskötande och icke renskötande samer, en uppdelning som fortfarande har stor betydelse. Endast samer som är medlemmar i en sameby får utöva rennäring. Dessa samer som i dag uppgår till ca 2 500 har också vissa andra rättigheter, t.ex. vad gäller jakt och fiske. Övriga samer, som är i klar majoritet, har däremot inga särskilda rättigheter enligt gällande lag. De har haft svårare att upprätthålla sin samiska identitet och många har assimilerats i det svenska samhället. Det område inom vilket rennäringen utövas i Sverige i dag sträcker sig från Idre i Dalarna i söder till Treriksröset i norr och från riksgränsen mot Norge i väster till kustlandet i öster. Detta område är i princip uppdelat på 43 samebyar. Härtill kommer vissa områden i Norge i anslutning till riksgränsen, inom vilka svenska samer har rätt att driva renskötsel sommartid. Inom det nämnda svenska området finns vissa enklaver inom vilka norska samer äger rätt till renbete vintertid.

Samerna har ett eget språk, präglat av deras levnadssätt nära naturen, t.ex. med särskilda ord för nyanser i olika naturföreteelser som svenskan saknar motsvarighet till. Det samiska språket inrymmer flera "språk" eller "dialekter". Skillnaderna mellan dem kan vara så stora att samer från olika områden inte kan förstå varandra. Samiskan hade under en lång period en svag ställning i den svenska skolan, vilket har haft negativa konsekvenser för språket.

Genom sitt gemensamma ursprung och språk känner samerna i Norden sig som ett folk. Riksgränserna upplevs som något påtvingat. Samerna i de nordiska länderna samarbetar bl.a. i Nordiska samerådet vad gäller olika samepolitiska spörsmål och i Nordiskt samiskt institut beträffande olika kulturfrågor. Samerna känner också stor

samhörighet med urbefolkningar i andra länder. Ett stort antal urbefolkningar är organiserade i ett internationellt organ, World Council of Indigenous People (Världsrådet för urbefolkningar) i vilket samerna ingår.

Någon allmängiltig definition av begreppet urbefolkning finns inte, kanske främst beroende på att olika urbefolkningar lever under så skilda förhållanden. Gemensamt för dem är t.ex. att de fanns i ett visst område före det att den nu dominerande befolkningen bosatte sig där och att deras utnyttjande av naturresurser och deras kulturella traditioner skiljer sig från den nu dominerande befolkningens.

1751 års kodicill

Riksgränsen mellan Sverige och Norge som fastställdes år 1751 kom att skära rakt igenom de områden som samerna av ålder nyttjat. De nomadiserande samernas sommarland kom att ligga i Norge, medan deras vinterland låg i Sverige/Finland. De båda staterna kände sig därför förpliktade att träffa särskilda överenskommelser för att trygga samernas möjligheter att i princip oberoende av riksgränsen leva och utöva sin näring på samma sätt som skett av ålder. Dessa överenskommelser intogs i en särskild bilaga till gränstraktaten som brukar kallas lappkodicillen.

Lappkodicillen är i första hand ett folkrättsligt dokument som reglerar frågor om medborgarskap, rätt till land och vatten, neutralitet i krig, intern förvaltning och rättsordning. Staterna har i kodicillen gått mycket långt i att sätta egna nationella intressen tillbaka till förmån för samerna och deras näringsutövning. Samerna fäster stort avseende vid lappkodicillen som ibland kallas samernas Magna Charta.

Lappkodicillen har senare ersatts av modernare konventioner mellan Sverige och Norge. Den nu gällande är från år 1972 och gäller i 30 år. Kodicillen har emeller-

tid aldrig sagts upp och kommer därför, om ingen ändring sker i rättsläget, att alltjämt gälla om 1972 års konvention utlöper år 2002 utan att då bli ersatt av någon ny.

Skyddet av urbefolkningar och minoriteter

Lappkodicillen är unik genom den bredd med vilken den behandlar samernas situation. Det skydd som samerna erhöll genom lappkodicillen har dock vissa motsvarigheter i andra staters överenskommelser med sina urbefolkningar och minoriteter.

Redan i början av 1500-talet började rättslärda diskutera vilka rättigheter som kunde tillkomma de folk som bebodde områden som kolonialiserades av Spanien och Portugal. I den spanska lagstiftningen tillförsäkrades urbefolkningarna så småningom rätt till marken, till inre självstyre m.m. Men verkligheten för de kolonialiserade folken var en annan.

I engelsk kolonisationshistoria utvecklades tidigt en fast praxis att ingå traktater med urbefolkningarna genom vilka dessa gav upp sin suveränitet och genom vilka markköpen från urbefolkningarna reglerades. Dessa traktater har haft stor betydelse för urbefolkningsrättens utveckling, särskilt i Nordamerika.

Efter första världskriget bildades flera nya nationalstater under åberopande av principen om folkens självbestämmanderätt. I många fall, då nya stater inte kunde tillskapas, tillförsäkrades minoritetsfolk rättigheter i särskilda traktater där Nationernas förbund stod som en slags garant. Dessa traktater fick en sådan omfattning att man kan tala om att de tillsammans bildade ett särskit minoritetsrättssystem. Vad gäller urbefolkningar infördes ett s.k. mandatsystem för de områden som bedömdes ha förutsättning att så småningom bli självständiga stater. Vidare infördes en regel i NF-pakten enligt vilken NF:s medlemsstater ålades att säkra

rättfärdig behandling av urbefolkningar i sina kolonier.

Efter andra världskriget fokuserades intresset på att stärka de enskilda individernas fri- och rättigheter. Särbehandlingen av folkgrupper förlorade under en period sin aktualitet. Inom ILO (International Labour Organization) fortsatte emellertid arbetet med urbefolkningsfrågor, vilket ledde fram till en särskild konvention år 1957, "konvention angående infödda och i stammar levande folkgrupper".

Enligt konventionen har staten ett ansvar för att det genomförs ett program som skall skydda den ifrågavarande folkgruppen och främja dess välstånd. På sikt skall programmet syfta till att integrera folkgrupperna i samhället. Sverige har inte ratificerat konventionen och samerna har numera inte något önskemål om att detta skall ske.

FN:s konventioner om skydd för mänskliga rättigheter

FN antog år 1965 en konvention om avskaffande av alla former av rasdiskriminering (rasdiskrimineringskonventionen) och år 1966 dels konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, dels konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. I konventionerna finns regler om skydd för minoritetsgrupper. Sverige har ratificerat dessa även för samerna viktiga konventioner.

Rasdiskrimineringskonventionens huvudsakliga ändamål är att förhindra alla former av diskriminering på grund av bl.a. etniskt ursprung. Samerna är en etnisk grupp som skyddas av konventionen. Konventionen ålägger också staterna en skyldighet till positiv särbehandling. Konvensionsstaterna skall således vidta "särskilda och konkreta åtgärder på sociala, ekonomiska, kulturella och andra områden för att åstadkomma tillfredsställande utveckling och skydd för vissa rasgrupper eller därtill-

hörande enskilda personer i syfte att tillförsäkra dem fullt och likaberättigat åtnjutande av mänskliga rättigheter och grundläggande friheter". Den positiva särbehandlingen enligt konventionen kan upphöra först när syftet med åtgärden uppnåtts.

Artikel 1 i 1966 års båda konventioner ger uttryck för principen om folkens självbestämmanderätt. Samerna i Sverige utgör förmodligen ej ett "folk" i konventionens mening. Genom artikel 27 i 1966 års konvention om politiska och medborgerliga rättigheter ges emellertid ett skydd åt sådana minoriteter - folkgrupper som ej kan åberopa artikel 1. Artikel 27 har följande lydelse:

I de stater där det finns etniska, religiösa eller språkliga minoriteter skall de som tillhör sådana minoriteter ej förvägras rätten att i gemenskap med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, att bekänna sig till och utöva sin egen religion eller att använda sitt eget språk.

Artikel 27 bör enligt vår uppfattning tolkas så att den uppställer krav på positiv särbehandling av minoriteter och urbefolkningar. Den innebär också ett skydd för rätten att ha ett eget kulturliv. Kulturbegreppet bör härvid tolkas i vid mening och även innefatta materiella förutsättningar för kulturen, t.ex. samernas rennäring. Det är svårt att närmare ange vilket skydd artikel 27 ger för t.ex. rennäringen. Den torde dock i vart fall skydda mot allvarligare ingrepp, vilka påtagligt skulle försvåra näringens bedrivande. Artikel 27 kan möjligen också tolkas som ett stöd för att viss kulturell autonomi tillkommer minoriteten.

Våra slutsatser

Det svenska samhället erkänner samerna som minoritet och urbefolkning. Enligt svensk grundlag skall bl.a. etniska minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv främjas. Enligt förarbetena till stadgandet skall kulturbegreppet även innefatta samernas renskötsel.

Den svenska officiella inställningen till samerna strider inte mot Sveriges folkrättsliga åtaganden såvitt vi kan bedöma på det material som vi redovisar i betänkandet. Det måste emellertid understrykas att det inte går att bestämma exakt vilka krav som folkrätten uppställer t.ex. när det gäller skydd för minoriteter. Orsaken härtill är att folkrätten ständigt är under utveckling. Härtill kommer att folkrätten, i vart fall vad gäller de s.k. människorättskonventionerna, enligt vedertagen praxis är föremål för en mera dynamisk tolkningsmetod än som är brukligt för den nationella rätten. Skyddet av urbefolkningar aktualiseras nu i olika internationella sammanhang och den pågående utvecklingen av "urbefolkningsrätten" måste givetvis följas med uppmärksamhet från svensk sida. De förslag som vi senare kommer att redovisa kommer att grundas bl.a. på gällande folkrätt i vad den avser skydd för urbefolkningar och minoriteter. Den samtida folkrättens innehåll, enligt de olika konventioner till vilka Sverige gett sin anslutning, får en särskild betydelse för Sverige när den sammanställs med de förpliktelser Sverige erkänt sig ha gentemot samerna alltsedan tillkomsten av 1751 års kodicill.

Sammanfattningsvis hävdar vi att Sverige på folkrättslig grund har förpliktelser gentemot samerna på olika sätt. Sverige måste avstå från sådana ingrepp i naturen att de naturliga förutsättningarna för rennäringens fortbestånd äventyras. Sverige måste vidare sörja för att nödvändiga resurser tryggas för den samiska kulturens fortlevnad och utveckling. Det sagda kräver beaktande i såväl lagstiftning som rättstillämpning. Det måste också beaktas inom förvaltning och administration, centralt och regionalt.

SAMMANFATTNING PÅ SAMISKA

ČOAHKKAIGEASSU

Álbmotrievtti árvu lea loktanan ja ožžon losit deattu, riikkalaš ja maid gaskariikkalaš dásis, barggus ahte buoridit nu gohčoduvvon eamiálbmogiid ja čearddalaš unnitlogu álbmogiid dili dain riikkain gos sii orrot. Ruotas leat sápmelaččat unnitlohkun ja eamiálbmogin. Seammá diili lea davviriikkain Norggas ja Suomas ja maid Ruoššas. Sápmelaččat atnet iežaset ovtta álbmogin njealji riikkas.

Dán árvalusas mii oanehaččat čilget álbmotrievtti birra, jos addon vuođđočuoggáid geažil sáhttá leat ávkin sápmelaččaide. Mii eat dál buvtte evttohusaid, muhto dat go álbmotriekti lea nu mávssolaš de lea vuogas almmuhit sierra oasseárvalusa duogážin daidda árvalusaide ja evttohusaide maid maŋŋil boahtit almmuhit.

Sápmelaččat

Sápmelašvuhtii váilu almmolaččat dohkkehuvvon mihttomearri. Almmolaš oainnu mielde lea son sápmelaš, geas lea sámigiella eatnigiellan ja/dehje dovdá iežas sápmelažžan. Sápmelaččaid olles lohku máilmmis lea juostá 45 000 ja 65 000 gaskkas, 15 000 - 20 000 dain Ruotas, 4 000 - 5 000 Suomas, 30 000 - 50 000 Norggas ja sullii 2 000 Ruoššas. Álbmotrehkenastin ii leat leamaš Norggas ja Ruotas. Sápmelaččaid árbevirolaš orrunguovllut leat nuortan dain davviriikkain ja lahkarádjeguoviluin Ruoššas. Dain duovdagiin leat sápmelaččat dat boarráseamos álbmot maid diehtá, namuhuvvon juo Tacitusis (Germanias jagi 98 m kr). Sápmelaččat leat okta dain eamiálbmogiin Davviriikkas.

Gos lea sápmelaččaid gietkka? Das leat máŋga oainnu. Ovtta oainnu mielde, mii lea vuođđuduvvon arkeologalaš bázáhusaide, ledje álgoáiggisápmelaččat váldeálbmogin e i Suomas, gos de šadde báhtarit nuorttas sirdolaččaid ovddas eret. Dáppe leat de soabahan muhtin bivdiálbmogiin ja šaddan sápmelažžan ja orron guvlui mii lea ráddjon nuortaguovlluide Davviriikkas ja lahkarádjeguovlluide Ruoššas.

Sápmelaččain ledje oktavuođat iežá davviriikkalaččaiguin juo vikingaáiggis. Gaskaáiggi (medeltiden) sápmelaččat vuvde duljiid daidda ja bákkuhuvvoje máksit vearu Ruttii, Dánmárkui-Norgii ja Ruššii, geat maid háiededje mearridanvuoigatvuođa, riikkalaš dásis, sápmelaččaid árbevirolaš orrunguvlui. Almmolaš oainnu mielde eai sápmelaččat ieža goassege ceggegoahtán stáhta. Sámi-servvodat lei ráhkaduvvon siidda vuođul, gos veagat ovttas johte bivdin- ja guolástanguovlluid gaskkas jagi molsašumi mielde. Maŋit áiggiid siida čadnui barggustis ealuide ja čuovui daidda sierra guohtuneatnamiidda jagi molsašumi mielde.

1500 vuođalogus álggahuvvui nuortaeatnamiid kolonisašuvdna, álggus mearraguovlluin. Dađi mielde go eatnandoallu viidánii šadde sápmelaččat sirdit. Šattai dárbu ráddjet sámi-eatnama vuostá. Sámi-eatnama rádji, d o rádji otnábeaivvi "Lapp-landii", dárkkistuvvui 1751. Jurdda rájiin ii lean hehttet kolonisašuvnna, muhto suodjalit sápmelaččaid mátolašvuođaid bivdimii ja guolásteapmái. Stáhtta árvvosmahtii kolonisašuvnna gitta 1800 vuođalogu gaskamuddui. Dalle ávžžuhuvvogohte njuolggadusaid sápmelaččaid suodjaleami dihte. Deahálepmosat leat njuolggadusat gilvinrádjái jagi 1867 ja dat vuosttaš boazoguohtunláhka jagi 1886. Gilvinráji jurdda lei ahte guovllut nuortalis ja davvelis dán ráji gaiget leat várrejuvvon sápmelaččaide. Muhto rádji ii šaddan dan vearde ávkin. Sápmelaččaide goitge otne duođaštuvvojit nanumus rievttit ráji davvelis - nuortalis. Jämtlanddas lea dilli veaháš ieżálágán.

Boazoguohtunláhka sirrii sápmelaččaid Ruotas boazodoallin ja eai boazodoaili sápmelažžan, sirremus mas ain otne lea stuora váikkuhus. Beare sápmelaččat geat leat miellahtut ovtta čearus ožžot huolahit boazodoalu. Dain sápmelaččain, geat leat sullii 2 500, leat maid muhtin iežá vuoigatvuodat, o m d áššit guoskivaččat bivdui ja guolásteapmái. Ieżá sápmelaččain, geat leat eanatlogus, eai leat sierra vuoigatvuođat otnábeaivve fámolaš lágas. Sis lea leamaš váigadeabbu doalahit iežaset sápme-

laš ieśdovddu ja olus leat njammasan dan ruota oktasašgoddái. Dat guovlu gos otnábeaivve lea boazodoallu Ruotas lea oarján Idre rájis golmmariikkat dihkkái (Treriksröset) nuortas ja davvin Norgga rájis mearragáttiide luksa. Guovlu lea, prinsiippalaččat, juhkkojon 43 čerrui. Dasa iassin leat duovdagat Norgga ráji lahkosiin, gos ruotabeal sápmelaččain lea geasiáiggi riekti bohccuiguin bargat. Namuhuvvon guovllus ruotabeal leat muhtun duovdagat gos norggabeale sápmelaččain leat njulgosat dálveguohtumiidda.

Sápmelaččain lea ieżaset giella, nannojun eallinvugiineaset luonddu lahkosis, o m d sierra sánit luonddu dáhpáhusain, maidda ruotagielas eai leat namahusat. Sámigielas leat máŋga "giela" dehje "suopmana". Erohusat sáhttet leat dakkárat ahte sápmelaččat guđetge guovllus eai gulahala gaskaneaset. Sámigielas lei guhkes áiggi heajos dilli ruota skuvllas, mii dieđusge lea hehtten giela ovdáneami.

Sápmelaččat atnet ieżaset ovtta álbmogin oktasaš duogáža ja giela bokte. Riikarájit dovdojit bággun sidjiide. Sápmelaččain davviriikkain lea oktasašbargu e i barggus Sámiráđis máŋggalágán sámipolitiikkalaš áššiin ja Sámi Instituhtas gaitlágán kultuvraáššiin. Sápmelaččat dovdet maid nanu oktavuođa eamiálbmogiin ieżá riikkain. Stuora lohku eamiálbmogiin leat olis ovtta gaskariikkalaš orgánas, World Council of Indigenous People (Eami-álbmogiid Máilmmiráđđi), gos sápmelaččat leat miellahttun.

Almmolaččat dohkkehuvvon mihttomearri eamiálbmot sátnái ii gávdno, sáhttá leat danin go eamiálbmogiin leat nu sierralágán dilálašvuođat. Sis lea oktasaččat o m d dat, ahte sii ledje ovtta vissis guovllus ovdal daid, geat dál leat eanetlogus orrume doppe ja sin geavaheapmi luondduriggodagain ja sin kultuvrralaš árbevierut leat ieżálágánat go otnábeaivvi eanetlogu orruin.

Kodicilla jagi 1751

Ruota ja Norgga gaskasaš rádji, mii dárkkistuvvui 1751, botkii duovdagiid maid sápmelaččat doložis ledje geavahan. Johttisápmelaččaid geasseguohtuneatnamat šadde Norgga beallái ja sin dálveguohtuneatnamat ledje Ruotas /Suomas. Goabbáge sáhtta dovddai geatnegašvuođa dahkat sierra soahpamušaid, mat dorvvastit sápmelaččaide mátoiašvuođa eallit ja bargat boazodoaluin seammáláhkái go dolin beroškeahttá riikarájis. Dát soahpamušat bohte sierra lassečálla-

gii rádjesoahpamuššii mii láve gohčoduvvot "lappkodicillan".

"Lappkodicilla" lea vuosttažettiin álbmotvuoigatvuođa láhkačála mii stivre stáhttii gullivašvuođa jearaldagaid, vuoigatvuođa eatnamiidda ja čáziide, ráfáiduhttima soaďis, siskkálaš hálddašeami ja vuoigatvuođa málle. Stáhtat leat kodicillas ollu hilgon ieżaset sisriikkalaš beroštumiid ja ovdal mieđihan sápmelaččaid dárbbuide ja sin ealáhusbargui. Sápmelaččat dorvvastit duođalaččat lappkodecillii, mii muhtumin gohčoduvvo sápmelaččaid Magna Charta.

Maŋit áiggiid leat Ruota ja Norgga gaskkas dahkkon ođđaáigásaš soahpamušat Lappkodicilla sadjái. Otnábeaivvi soahpamuš lea 1972 rájis ja lea fámus 30 jagi. Kodicilla ii leat goassege loahpahuvvon ja boahtá dan dihtii, jos vuoigatvuođa áššis ii mihkkige mukto, fas leat fámus jos 1972 jagi soahpamuš šaddá fámoheapmi jagi 2002 ja ii dahkko ođđa soahpamuš dan sadjái.

Eami- ja unnitlogu-álbmogiid suodjaleapmi

Lappkodicilla lea mearkkalaš go viiddes oainnuinis čilge sápmelaččaid dili. Dan suoji maid sápmelaččat ožžo lappkodicillas sáhttá muhtin muddui buohtalastit soahpamušaiguin maid ieżá stáhtat leat dahkan eami- ja unnitlogu-álbmogiiddisetguin.

1500 vuođalogu álgogeažis juo láhkačeahpit ságastallegohte makkár vuoigatvuodat sis gaiggale leat, geat orro dain guovlluin maid Spanien ja Portugal ledje koloniseren. Láhkačállagis dáhkiduvvui eamiálbmogiidda Spanies loahpalaččat vuoigatvuohta eatnamiidda, siskkálaš ieśstivrejupmái jna. Duohtavuohta daidda koloniserejuvvon álbmogiidda lei ieżálágán.

Eŋgalaš kolonisašuvnna historjjas ovddiduvvui árrat vuohki ahte girjjálaččat soahpat eamiálbmogiiguin nu láhkái ahte sii luhpe árbenjuolggadusasteaset. Soahpamušat maiguin de lonistedje eatnamiid eamiálbmogiin. Dáin soahpamušain lea leamaš stuora váikkuhus eamiálbmotrievtti ovdáneapmái, eareliiggánit nuorta Ameriikkas. Maŋŋil vuosttaš máilmmisoaďi ceggejuvvoje máŋga stáhta čujohettiin álbmogiid ieśmearridanvuoigatvuhtii. Máŋgii, dalle go ođđa stáhtaid ii sáhttán cegget, dáhkiduvvui unnitlogu-álbmogiid riekti sierra soahpamušain gos Nášuvnnaid Lihttu lei muhtinládje loahpalaš dáhkideaddjin. Soahpamušat lassánedje dan muddui ahte sáhttá ságastit sierra unnitlogu-álbmogiid systema birra.

Mii guoská eamiálbmogiidda de álggahuvvui n g mandatsystema guovlluide main lei boahtteáiggis doaivu šaddat oktonaš stáhttan. NL-pákta dohkkehii maid njuolggadusa mas NL:a miellahttostáhtat dáhkidedje eamiálbmogiiddiset koloniain ánssášuvvon meannudeami.

Nuppi máilmmisoađi maŋŋil lei stuora huolla nannet oktonaš olbmuid friddja- ja vuoigatvuođaid. Muhtin áigái ii lean šat áigeguovdil sirret álbmotjoavkkuid meannudeamis. Barggustis ILO (International Labour Organisation) goitge jotkkii eamiálbmotáššiiguin, bohtosin almmuhuvvui sierra soahpamuš 1957, "soahpamuš mii guoská eamiorruide ja boaresmättuin ealli álbmotjoavkkuide".
Soahpamuša mielde lea stáhtas ovddasvástádus ráhkadit áigumuša mii galgá suodjalit guoskivaš álbmotjoavkku ja ovddidit sin birgenlágiid. Áiggi nala galgá áigumuš leat heivehit álbmotjoavkkuid oktasašgoddái. Ruotta ii leat dohkkehan soahpamuša ja sápmelaččain ii leatge dat gáibádussan otne.

ON:a soahpamušat olmmošlašrivttiid suodjaleapmái

1965 dohkkehii ON soahpamuša mas daddjo ahte gaitlágán nálivealaheamit galget gildojuvvut (nálivealaheami soahpamuš) ja 1966 soahpamuš politiikkalaš ja stáhttii gullivaš vuoigatvuođaid birra, maid soahpamuš ekonomalaš, sosiálalaš ja kultuvrralaš vuoigatvuođaid birra. Soahpamušain leat njuolggadusat unnitlogu-joavkkuid suodjaleami dihte. Dáid soahpamušaid, deahálaččat maid sápmelaččaide, lea Ruotta dohkkehan.

Nálivealaheami soahpamuša oaivejurdda lea eastadit gaitlágán vealahemiid e i čearddalaš mättu dihte. Sápmelaččat, čearddalaš joavkun, suodjaluvvojit soahpamušas. Soahpamuš maid geatnegahttá stáhtaid positiivvalaš sirrenmeannudeapmái. Soabadeaddji stáhtat galget dan dihte bidjat "eareliiggánis ja duođalaš bargonávccaid sosiálalaš, ekonomalaš, kultuvrralaš ja iežá doaimmaide vai oažžu buori ovdáneami ja suoji vissis álbmotnáliide dehje daidda gullivaš oktonaš olbmuide dainna ulbmiliin ahte dáhkidit sidjiide dievas ja seammádássásaš ávkki olmmošlašrivttiide ja vuđolaš friddjavuođaide". Soahpamuša positiivvalaš sirrenmeannudeapmi sáhttá easka loahpahuvvot dalle go barggu jurdda lea menestuvvan.

Vuosttaš ártihkkal goappáš soahpamušain 1966

čilgesta prinsiippa álbmogiid iešmearridanvuoigatvuhtii. Sápmelaččat Ruotas eai oro leat "álbmogin" soahpamuša mielde. 1966 jagi soahpamušas, politiikkalaš ja stáhttii gullivaš vuoigatvuođaid birra, addo 27 ártihkkalis suodji daidda unnit-logu- ja álbmotjaovkkuide geat eai oaččo dan 1 ártihkkalis.
27 ártihkkal lohká čuovvovaččat:

Stáhtain gos gávdnojit čearddalaš, jáhkolaš dehje gielalaš unnitlogu-álbmogat eai galgga dat geat gullojit dakkár unnitlogu-álbmogiidda gildojuvvot oktasašeallimii jovkoset gullivaččaiguin, eaige gildojuvvot dovddastit ja eallimis duođaštit iežaset jáhku dehje geavahit iežaset giela.

Min miela mielde galggalii 27:t ártihkkala ipmirdit nu láhkái ahte dat geatnegahttá positiivvalaš sirrenmeannudeami unnitlogu- ja eamiálbmogiid dihte. Iežas kultuvraeallima riektái dat maid duođašta suoji. Kultuvranamahusas galggalii dan oktavuođas leat viiddes sisdoaliu ja maid oaivvildit materiálalaš dárbbuid kultuvrii o m d sápmelaččaid boazodollui. Lea váigat dárkileappot čilget makkár suoji 27:t ártihkkal addá o m d boazodollui. Dat goitge galggalii leat suodjin stajidemiid vuostá, mat duođas livčče hehttet boazodoalu. 27:t ártihkkala sáhttá maid ipmirdit doarjan dasa ahte unnitlogu-álbmot oažžu muhtin muddui kultuvrralaš iešstivrejumi.

Min loahppajurdagat

Ruota oktasašgoddi duođašta sápmelaččaid unnitlogu- ja eamiálbmogin. Ruota vuođđolága mielde galget e i čearddalaš unnitlogu-álbmogiid mátolašvuođat movttiiduvvot ahte seailluhit ja ovddidit iežaset kultuvrralaš ja servvodateallima. Njuolggadusaid ovddidanbarggu mielde galgá kultuvranamahus maid siskkildit sápmelaččaid boazodoalu.

Ruota almmolaš oaidnu sápmelaččain ii leat min mielas Ruota álbmotrievtti áigumušaid vuostá nugo mii máhttit ipmirdit daid áššebáhpiriid maid mii čilget dán árvalusas. Ferte goit deattuhit ahte ii leat mátolaš jur juste mearridit makkár gáibádusat álbmotrievttis leat o m d mii guoská unnitlogu-álbmogiid suodjaleapmái. Sivvan lea dieđusge ahte álbmotriekti mukto dađistaga. Lassin lea vel ahte álbmotrievtti dulkonvuogit, goit n g olmmošlaš-vuoigatvuođa soahpamušain, leat dohkkehuvvon vugiid mielde mukti-

leapput go dábálaččat lea dan riikkalaš rievttis. Eamiálbmogiid suodjaleapmi lea áigeguovdilažžan gaskariikkalaš dásis ja ruotabeale fertejit dieđusge rabas čalmmiiguin čuovvut "eamiálbmogiid vuoigatvuođa" ovdáneami. Evttohusaid maid maŋŋil buktit leat vuođđuduvvon e i otnábeaivvi fámolaš álbmotriektái gokko suodjala eami- ja unnitlogu-álbmogiid. Dan áiggi fámolaš álbmotriekti, daid soahpamušaid mielde maidda Ruotta lea mielastis leamaš, oažžu eareliiggánis váikkuhusa Ruttii go ovttastahttá daiguin geatnegasvuođaiguin maid Ruotta lea duođaštan ahte sis leat sápmelaččaide dan rájis go jagi 1751 kodicilla dárkkistuvvui.

Mii čuoččuhit ahte Ruotas leat máŋggalágán geatnegasvuođat sápmelaččaide álbmotrievtti vuođul. Ruotta ferte luohpat dakkár luonddu bilidemiin, mat hehttejit boazodoalu beaivválaš dárbbuid ja boahtteáiggi. Ruotta ferte maid huolahit ahte sámikultuvra oažžu dárbbašlaš návccaid vai beassá eallit ja ovdánit. Dát dás daddjon gáibida vuhtiiváldojumi láhkačállimis ja maid vuoigatvuođa meannudeamis. Ferte maid leat vuhtiiváldojupmi sihke guovddáš ja guovllu hálddahusain ja doaimmahagain.

SUMMARY

Growing importance has come to be attached, both nationally and internationally, to international law in the process of improving the status of indigenous populations and ethnic minorities in the states where they are domiciled. The Saami constitute a minority and an indigenous population in Sweden. The same applies in two of our neighbouring Nordic countries - Norway and Finland - and the Soviet Union. The Saami regard themselves as one people living in four countries.

The present report is a brief account of international law, in so far as it can be of importance to the Saami on the terms now stated. We have refrained at the present stage from making any recommendations, but the importance of international law justifies the publication of a special interim report intended to furnish a background to the deliberations and recommendations which we will be presenting in due course.

The Saami

There is no universally accepted definition of the Saami. As a general rule, a person having the Saami language as his mother tongue and/or regarding himself as a Saami is considered to be one. The world Saami population can be estimated at between 45 000 and 65 000, including 15 000 - 20 000 in Sweden, 4 000 - 5 000 in Finland, 30 000 - 50 000 in Norway and about 2 000 in the Soviet Union. No census has been taken in Norway and Sweden. The traditional habitats of the Saami comprise the northern

part of the Nordic countries and adjoining areas of the Soviet Union. In these areas the Saami constitute the oldest known ethnic group, having already been mentioned by Tacitus (in his Germania, 98 A.D). Thus the Saami are one of the original Nordic peoples.

Opinions differ as to where the Saami originally came from. One theory, based on archeological finds, is that 2 000 years ago the Saami were the principal people of Finland, among other places, until they were pushed further north by invading Finnish tribes. Certain scholars maintain that at this point they merged with an unknown hunting people to become Saami, settling in an area comprising the northern part of the Nordic countries and adjoining parts of the Soviet Union.

The Saami already had dealings with other northerners during the Viking era. During the Middle Ages they sold skins to the northerners and were forced to pay tribute to Sweden, Denmark-Norway and Russia, all of which claimed national sovereignty over the traditional Saami territory. The Saami themselves never formed any state in the accepted sense. Their society was based on the siida, a community of families which migrated seasonally from one hunting, fishing and trapping area to another. Later on the siida came to work with and follow a particular, selfcontained herd of reindeer between the various seasonal grazing areas.

The colonisation of Norrland (the far north of Sweden) began during the 16th century, mainly along the coast. As agricultural colonisation expanded, the Saami lost ground. A boundary now had to be drawn with the Saami territories, and this Lappmark frontier, marking the boundary of present-day Lappland, was fixed in 1751. Its purpose was not to prevent colonisation but to protect the hunting and fishing rights of the Saami. Colonisation was encouraged by the state until as recently as the mid-nineteenth century, when regulations began to be issued for the protection of the Saami. The most im-

portant of these are the provisions of 1867 setting a boundary for land cultivation and the First Reindeer Grazing Act of 1886. The purpose of the farming limit was to ensure that the regions to the north and west of it would be reserved for the Saami. The actual effect of the boundary fell short of this, but the strongest acknowledged rights of the Saami are located above this boundary, though somewhat different conditions apply in the province of Jämtland.

The reindeer grazing legislation had the effect of dividing the Saami population of Sweden into reindeer-herding and nonreindeer-herding Saami, a distinction which remains very important today. Reindeer herding is reserved for Saami who are members of Saami villages. These Saami, today numbering about 2 500, also have certain other rights, e.g. as regards hunting and fishing. Other Saami, however - the great majority - have no special rights as the law now stands. They have found it more difficult to maintain their Saami identity and many of them have been assimilated by the Swedish communities. The region within which reindeer-herding is practised in Sweden today extends from Idre in Dalarna in the south to Treriksröset in the north and from the border with Norway in the west to the coastal region in the east. In principle this region is divided into 43 Saami villages. To it are added certain areas in Norway, close to the national boundary, where Swedish Saami are entitled to herd their reindeer during the summer season. The Swedish area includes certain enclaves where Norwegian Saami are entitled to graze their reindeer in winter.

The Saami have a language of their own, bearing the impress of a lifestyle close to nature, as witnessed for example the special words existing for nuances of various natural phenomena which can not be expressed in Swedish. The Saami language includes several "languages" or "dialects", some of which differ to such an extent

that Saami from different areas are unable to understand one another. For a long time the Saami language was at a disadvantage in Swedish schools, and it suffered as a result.

Because of their common origin and language, the Saami of the Nordic countries feel themselves to be one people. The national boundaries are experienced as something forced on them from outside. The Saami of the Nordic countries co-operate e.g. through the Nordic Saami Council on various issues of Saami policy, and within the Nordic Saami Institute regarding various cultural issues. The Saami also have a powerful sense of community with indigenous populations of other countries. A large number of such populations, the Saami among them, are represented on the World Council of Indigenous Peoples.

There is no universal definition of an indigenous people, perhaps mainly because living conditions vary such a great deal from one indigenous population to another. One thing they all have in common, for example, is that they were living in a particular region before the now dominant population settled there and that their use of natural resources and their cultural traditions differ from those of the present-day majority population.

The 1751 Codicil

The boundary between Sweden and Norway as defined in 1751 cut clean through the areas which the Saami have been living on from time immemorial. As a result, the summer territory of the nomadic Saami came to be located in Norway, and their winter territory in Sweden/Finland. The two states therefore felt obliged to conclude special agreements to secure the ability of the Saami, in principle regardless of national boundaries, to continue their traditional way of life. These agreements were made part of a special schedule to the frontier treaty, commonly known as the Lapp Codicil.

The Lapp Codicil is primarily a document of international law governing matters of citizenship, title to land and water, neutrality in war, internal administration and justice. In it the participating states have gone to very great lengths in making their own national interests defer to the Saami and their economic life. The Saami attach great importance to the Lapp Codicil, which is sometimes referred to as the Saami Magna Carta.

The Lapp Codicil has been superseded by more recent conventions between Sweden and Norway. The latest of these dates from 1972 and is valid for 30 years. The Codicil has never been revoked and, unless there is a change in the law, will therefore continue to apply if the 1972 Convention expires in 2002 without being replaced.

The protection of indigenous populations and minorities

The Lapp Codicil is unique by virtue of the breadth of treatment it gives the situation of the Saami. But the safeguards of which the Saami derive from the Lapp Codicil do have certain counterparts in agreements concluded by other states with their indigenous populations and minorities.

Already in the early 16th century, lawyers began discussing the rights which could be ascribed to the peoples inhabiting lands colonised by Spain and Portugal. Spanish law eventually guaranteed the indigenous populations title to land, internal autonomy and other rights. But the actual living conditions of the colonialised peoples were very different.

In British colonial history, the firm practice soon evolved of concluding treaties with indigenous populations whereby the latter relinquished their sovereignty and purchases of land from them were made subject to controls. These treaties have played a very important

part in the evolution of law relating to indigenous peoples, especially in North America.

After the First World War, several new nation states were formed with reference to the principle of national self-determination. In many cases where new states could not be created, the rights of minority peoples were assured by special treaties having the League of Nations as a species of guarantor. These treaties were framed in such a way that, together, they can be said to have constituted a special system of minority rights. Where indigenous populations were concerned, a system of mandates was introduced for regions which it was believed could eventually develop into independent states. Furthermore, the Covenant of the League of Nations was made to include a rule requiring member states to guarantee equitable treatment of the indigenous populations of their colonies.

After the Second World War, interest came to focus on strengthening the rights and liberties of individual persons and the specific treatment of ethnic groups ceased for a time to be relevant. Work on questions relating to indigenous populations continued, however, within the ILO (International Labour Organization) resulting in 1957 in a special convention the "Indigenous and Tribal Populations Convention".

This Convention makes it a state responsibility for implementing a programme designed to protect the ethnic group in question and promote its wellbeing. The ultimate aim of the programme must be to integrate these ethnic groups with society. Sweden has not ratified the Convention and the Saami no longer wish the Swedish Government to do so.

U.N. Conventions for the Protection of Human Rights

In 1965 the United Nations adopted a convention (the International Convention on the Elimination of All Forms

of Racial Discrimination) abolishing all forms of racial discrimination, and in 1966 it adopted the International Covenant on Civil and Political Rights and the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. These Conventions lay down rules for the protection of minority groups. Accordingly, they are also of importance to the Saami and they have been ratified by Sweden.

The main purpose of the Racial Discrimination Convention is to prevent all forms of discrimination on account of ethnic origin and on other grounds. The Saami are an ethnic group protected by the Convention, which also imposes on the participating states a duty of positive discrimination. Thus the participating states are required to take "in the social, economic, cultural and other fields, special and concrete measures to ensure the adequate development and protection of certain racial groups or individuals belonging to them, for the purpose of guaranteeing them the full and equal enjoyment of human rights and fundamental freedoms".

The Convention does not sanction the termination of positive discrimination until its aims have been achieved.

Article 1 of the two Conventions adopted in 1966 expresses the principle of national self-determination. The Saami in Sweden do presumably not constitute a "people" for the purposes of the Convention. But Article 27 of the 1966 Covenant on Civil and Political Rights lays down safeguards for minorities - ethnic groups - unable to plead Article 1. Article 27 reads as follows: " In those States in which ethnic, religious or linquistic minorities exist, persons belonging to such minorities shall not be denied the right, in community with the other members of their group, to enjoy their own culture, to profess and practise their own religion, or to use their own language."

As we see it, Article 27 should be taken to require positive discrimination of minorities and indigenous populations. It also implies safeguards for the right to separate cultural identity. The term "culture" should be broadly interpreted in this context, so as also to include the material foundations of culture, e.g. the reindeer-herding activities of the Saami. It is hard to say more exactly what protection Article 27 affords, for example, for reindeer-herding, but it should at all events furnish a safeguard against serious encroachment which would substantially impede the conduct of this activity. Article 27 may possibly also be construed as entitling the minority to a certain measure of cultural autonomy.

Our conclusions

Swedish society acknowledges the status of the Saami as a minority and indigenous population. The Swedish Constitution, for example, stipulates measures to enable ethnic minorities to preserve and to develop their own cultural and social life. The travaux préparatoires make it clear that the cultural concept is also to include the reindeer-herding activities of the Saami.

The official Swedish attitude to the Saami is not at variance with Sweden's commitments at international law, as far as we can tell from the material presented in our report. It must be emphasised, however, that the demands posed by international law, e.g. concerning safeguards for minorities, are not amenable to exact definition. This is because international law never stands still. What is more, international law, at all events where the "Human Rights Conventions" are concerned, is customarily a subject to a more dynamic method of interpretation than is usually applied to national law. Safeguards for indigenous populations are now being discussed in many international contexts and the ongoing development of "indigenous rights" must of course be kept under close observation by Sweden. The recommendations

we will be presenting in due course will be partly founded on current international law regarding the protection of indigenous populations and minorities. The substance of existing international law, as expressed in the various conventions to which Sweden has acceded, will hold particular implications for Sweden when combined with the obligations which Sweden has acknowledged vis à vis the Saami ever since the framing of the 1751 Codicil.

Summing up, we maintain that under international law, Sweden incurs obligations towards the Saami in a variety of ways. Sweden must refrain from interfering with the natural environment in such a way as to jeopardise the natural prerequisites for the survival of reindeer-herding. Furthermore, Sweden must take steps to guarantee the necessary resources for the survival and development of the Saami culture. These are points which will have to be borne in mind both in the framing of legislation and in the administration of justice. They will also require due consideration in government and administration, both centrally and regionally.

1 INLEDNING

Samerättsutredningen (Ju 1983:05) påbörjade sitt arbete hösten 1983. Enligt direktiven (1982:71) skall behovet av att stärka samernas rättsliga ställning i vad gäller rennäringen utredas. Vidare skall undersökas om ett samiskt folkvalt organ behöver inrättas. Slutligen skall behovet av insatser för att stärka det samiska språkets ställning behandlas.

I direktiven beaktas att folkrätten kan ha betydelse för samerna. Direktiven pekar således på att samerna utgör en etnisk minoritet och i tilläggsdirektiven (1983:10) framhålls att samerna intar en särställning i sin egenskap av urbefolkning i sitt eget land. I tilläggsdirektiven anges som en primär uppgift för oss att klarlägga vilka särskilda behov som kan härledas till samernas ställning som urbefolkning. Det resultat som vi kommer fram till vid denna grundläggande genomgång bör enligt direktiven utgöra utgångspunkten för våra övriga undersökningar och överväganden. I sammanhanget påpekas att frågor rörande urbefolkningar som är i minoritet i sitt eget land under senare år har uppmärksammats internationellt i olika sammanhang bl.a. inom FN. I direktiven erinras vidare om ILO-konventionen år 1957 varom mer i det följande. Det sägs härefter:

Vidare har FN:s kommission för främjande av mänskliga rättigheter år 1982 bemyndigat underkommissionen för förebyggande av diskriminering och för skydd av minoriteter att tillsätta en arbetsgrupp som skall granska urbefolkningars rättigheter. Arbetsgruppen har tillsatts och påbörjat sitt arbete.

Frågor om urbefolkningar diskuteras också inom ramen för det nordiska samarbetet av en särskild ämbetsmannagrupp, som brukar sammanträda ett par gånger om året.

Att folkrätten på detta sätt särskilt uppmärksammats i våra direktiv står i samsvar med att Svenska Samernas Riksförbund (SSR), Riksorganisationen Same Ätnam (RSÄ) och Landsförbundet Svenska Samer (LSS), i olika sammanhang såväl inför utredningens tillsättande som även senare framhållit vikten av att samerättsutredningen beaktar folkrätten i sitt arbete. För oss har det således varit av fundamental betydelse att närmare studera frågorna om samernas folkrättsliga ställning i deras egenskap av minoritet och urbefolkning.

I Finland har samedelegationen - ett organ som är underställt statsrådets kansli - inrättat en sektion med uppdrag att utreda vilka rättigheter som bör tillförsäkras samerna beträffande naturtillgångar som staten förfogar över. Den skall vidare ge förslag till nödvändiga bestämmelser om dessa rättigheter och om hur de skall administreras. Sektionen, som ibland kallas samerättsutredningen, beslöt under våren 1982 att utreda huruvida man i rättshistoriska källor kan finna grund för de rättigheter till land och vatten, som samerna gör anspråk på och vilka dessa grunder i så fall är. Även i Finland har folkrätten beaktats. Samedelegationen har således uppmärksammat behovet av att granska samernas rättsskydd i belysning av folkrättsliga normer och Nordiska rådets utlåtanden och rekommendationer.

I Norge tillsattes år 1980 en utredning, samerettsutvalget, med långtgående direktiv. Utredningens huvuduppgift är att utreda frågor om rättigheterna till naturresurserna i områden med samisk bosättning. Utredningen har därutöver haft i uppgift att utreda frågorna om en särskild grundlagsbestämmelse om samernas rättsställning och om ett eget representativt organ för samerna. Utredningen har år 1984 avgett ett delbetänkande, Om samenes rettsstilling (NOU 1984:18) där förslag avgetts beträf-

fande en grundlagsbestämmelse och om ett representativt organ. Betänkandet innehåller därutöver en mycket grundlig genomgång av folkrättens betydelse för samernas rättsliga ställning. Betänkandets folkrättsavsnitt är utarbetat av en särskild arbetsgrupp. Denna är ensam ansvarig för nämnda avsnitt. Samerettsutvalget har således uttryckligen förklarat sig icke ha tagit ställning till de förda folkrättsliga resonemangen. När vi i detta betänkande hänvisar till samerettsutvalget eller dess betänkande är det i de folkrättsliga sammanhangen arbetsgruppens framställning som avses.

Detta betänkande bygger bl.a. på material som tagits fram och analyserats av denna arbetsgrupp inom samerettsutvalget. Dess analys av artikel 27 i FN-konventionen år 1966 om medborgerliga och politiska rättigheter har varit av särskilt stort intresse.

Vårt betänkande inleds med en kortfattad redovisning av samerna som svensk minoritetsgrupp och urbefolkning. I samband härmed har vi försökt göra en närmare analys av urbefolkningsbegreppet. I samiska kretsar har som nämnts pågått en diskussion om folkrättens betydelse för det samiska folket. Bl.a. på grund härav har vi funnit skäl att i ett kapitel (3) beskriva förhållandet mellan folkrätten och svensk nationell rätt. "Samernas Magna Charta", 1751 års kodicill, är ett folkrättsligt dokument som inte minst av samerna bedömts ha stor betydelse för samiska rättigheter. Kodicillen behandlas i kap. 4. I kap. 5 redogör vi för den historiska utvecklingen av urbefolkningsskyddet och för minoritetsskyddet under mellankrigstiden, allt i ett internationellt sammanhang. Kap. 6 innehåller bl.a. en redogörelse för vissa av de konventioner som tillkommit efter andra världskriget och som utgör viktiga grundelement i gällande folkrätt när det gäller skydd för minoriteter och urbefolkningar.

Arbetet med att förbättra urbefolkningarnas ställning pågår på olika plan för närvarande, såväl nationellt som internationellt. Urbefolkningsrätten är under stark utveckling. I kap. 7 redogör vi därför för utvecklingstendenserna. Slutligen drar vi i kap. 8 vissa slutsatser om samernas rättsliga ställning enligt folkrätten.

2 SAMERNA

De första skriftliga källor som omnämner samerna är från 100-talet e. Kr. De förekommer bl.a. hos den romerska historieskrivaren Tacitus i hans verk Germania. Samerna anses i dag vara den äldsta kända folkgruppen i de nordligaste delarna av de nordiska länderna och angränsande delar av Sovjetunionen. De är alltså ett av de ursprungliga folken i Norden.

Det finns emellertid olika uppfattningar om varifrån samerna kom och när de kom hit. Enligt en teori, som bygger på nytt arkeologiskt material, var ursamerna bosatta i Finland för 2 000 år sedan. När finska stammar från Estland började befolka Finland drevs ursamerna norrut till norra Finland och norra Skandinavien. Vissa forskare hävdar att ursamerna här smält samman med ett okänt jägarfolk och blivit samer.

Redan under vikingatiden inleddes handelsförbindelser mellan samerna och svenskar och övriga nordbor. Den viktigaste handelsvaran var skinn. Under medeltiden sköttes handeln av s.k. birkarlar.[1] Dessa delade in samernas land i handelsdistrikt som kallades lappmarker. Birkarlarna tog för svenska kronans räkning upp skatt av samerna. I vissa områden betalade samerna skatt även till Danmark/Norge eller Ryssland. Birkarlarnas inflytande upphörde på 1500-talet då Gustav Vasa tillsatte särskilda lappfogdar. Sverige, Danmark/Norge och Ryssland gjorde anspråk på nationell överhöghet över det

1 Om birkarlar se närmare bl.a. Israel Ruong, Samerna i historien och nutiden, fjärde upplagan, Stockholm 1982, s. 47.

traditionella samiska bosättningsområdet. Samerna gav själva aldrig upphov till någon statsbildning i vedertagen mening.

Mötet mellan samerna och deras grannfolk innebar en kulturkontakt som fick stor menlig inverkan på samernas möjligheter att fortleva som en etnisk grupp. Samerna har ständigt stått i underläge och har därigenom sett sig som den förlorande parten, både territoriellt, ekonomiskt, befolkningsmässigt och i fråga om sin kulturella identitet. Såväl samerna själva som deras bosättningsområden blev på detta sätt tidigt föremål för en form av exploatering av mäktiga grannar som efter hand delade deras bosättningsområden mellan sig.

Samerna och svenskarna i övrigt kan alltså ses som två olika folk, vilka utgör varandras motparter under historiens gång.[2] Enligt detta synsätt är alltså samerna ett särskilt folk eller en folkgrupp. Vi har inte tagit ställning till vilket uttryckssätt som kan vara det riktigare och beskriver i denna promemoria samerna som såväl folk som folkgrupp.

Samerna själva anser sig vara ett folk vilket uttrycks i Nordiska Samekonferensens kulturpolitiska program på följande sätt:

Vi är samer och vill vara samer, utan att därför vara varken mer eller mindre än andra folk i världen. Vi är ett folk med ett eget bosättningsområde, ett eget språk och en egen kultur- och samhällsstruktur.

På samma sätt kräver urbefolkningar världen över att bli erkända som "folk" (people) och inte endast betraktas som "folkgrupper" (populations). Orsaken härtill är bl.a. den betydelse som tilläggs principen om folkens självbestämmanderätt, varom mer i det följande (6.6.1).

Avsikten med detta kapitel är att kortfattat belysa samernas förhållanden såvitt detta kan ha betydelse för

2 Jämför sameutredningens betänkande Samerna i Sverige, SOU 1975:99 s. 43.

att bedöma deras ställning i folkrätten. Det är således inte fråga om att ge någon fullständig bild av samernas historia, kultur, språk, näringar etc.

2.1 Populationen

Samerna är i minoritet i de nordiska länderna och Sovjetunionen. Sammanlagt finns i världen förmodligen mellan 45 000 och 65 000 samer, men uppgifterna är mycket osäkra. Det beror bl.a. på att någon allmänt vedertagen definition på vem som skall anses vara same saknas i Norge och Sverige samt att någon folkräkning av den samiska befolkningen inte genomförts i dessa länder under senare tid. Även uppgifterna om samerna i Sovjetunionen är osäkra.

Antalet samer i Sverige kan uppskattas till 15 000 - 20 000. Den senaste svenska folkräkningen genomfördes år 1945. Den var emellertid begränsad till de nordliga länen. Sameutredningen[3] uppdrog i början av 1970-talet åt Umeå universitets pedagogiska institution att utföra befolkningsstudier. De beräkningar institutionen gjorde grundade sig på renlängderna för åren 1965 - 1971. Renlängderna upptar personer med renskötselrätt. Uppgifterna i renlängderna kompletterades med data från församlingsböckerna. Institutionen uppskattade med ledning härav samebefolkningen till ca 17 000 personer. Den renskötande delen av befolkningen uppgick till ca 2 500 personer. De flesta samer, ca 47 %, var enligt undersökningen bosatta i Norrbottens län. Motsvarande andel var för Västerbottens län 17 %, Stockholms län 9 % och Jämtlands län 7 %.

En svårighet vid beräkningen av samebefolkningen är som nämnts avsaknaden av en officiell definition. I Finland har man däremot vid folkräkningen etc. utgått från ett språkligt kriterium. Same är då en person som själv lärt sig samiska som första språk eller en person med föräldrar av vilka den ena lärt sig samiska som första språk

3 Jämför bil. 1 och 2 till betänkandet Samerna i Sverige, SOU 1975:100.

eller en person med far- eller morföräldrar av vilka den ena lärt sig samiska som första språk. Härutöver brukar man i allmänhet uppställa ett krav på att personen själv skall uppfatta sig som same. Vid en folkräkning i början av 1970-talet kom man fram till ca 4 400 personer, varav nära 90 % var bosatta inom fyra kommuner i nordligaste Finland. I en av dessa kommuner, Utsjoki, är samerna i majoritet. Numera förs kontinuerlig statistik över samerna.

I Norge saknas en officiell definition på vem som skall räknas som same. I en undersökning från år 1978 (Aubert) heter det:

Antakelig er det i Norge minst 40.000 personer hvis livsvilkår på et eller annet vis er noe preget av at de har et innslag av det samiske i sin bakgrunn. Hvor mange samer det bor i Norge, er et spørsmål som ingen folketelling kan avgjøre.[4]

Antalet personer som talar samiska är betydligt lägre. I nordligaste Norge finns emellertid en samisktalande majoritet i ett sammanhängande område som omfattar huvuddelen av inre Finnmark och som sträcker sig i ett bälte mot gränsen till Finland. Dessutom finns sådan samisktalande majoritet på ytterligare några platser.

I Sovjetunionen finns enligt uppgift ca 2 000 samer. Samerna finns nu främst på Kolahalvön, men de har tidigare befolkat ett större område. År 1959 utgjorde de 0,3 % av Kolahalvöns befolkning.[5]

2.2 Historisk återblick på samernas bosättningsområden i Sverige m.m.

Samerna är - till skillnad från vad som är fallet i Norge och Finland - i minoritet i alla kommuner i Sverige och kan således som folkgrupp inte få något avgörande inflytande på kommunala beslut. Det kan finnas skäl att något

4 Efter samerettsutvalget a.a. s. 86.

5 Jämför Kerstin Eidlitz ur (Svonni, red) Samerna, ett folk i fyra länder (Lund 1976).

beröra den utveckling som lett fram till detta förhållande.[6]

Samernas traditionella markutnyttjande baserade sig på siida-systemet. Senare tids forskning har visat att sameområdet har varit indelat i ett nät av avgränsade siida-områden, inom vilka medlemmarna fördelat fångst- och betesmarker sinsemellan. Detta arealutnyttjande har bevarats längst - fram till andra världskriget - bland skoltsamerna i nuvarande Sovjetunionen.

Den svenska kolonisationen av Norrland sökte sig först utmed kusten norrut och sedan upp i älvdalarna. Vid mitten av 1500-talet fanns det ca 15 500 invånare i dåvarande Västerbottens län (ungefär motsvarande Västerbottens län plus Norrbottens län). Av dessa var ca 2 500 samer. De svenska kolonisterna fanns i allmänhet i kustlandet och samerna i inlandet.

Redan under 1500-talet uppstod ett behov av att reglera gränserna mellan de svenska nybyggarna och samerna. Den första kända officiella handlingen angående en sådan gränsreglering är ett kungligt brev av år 1584 som rörde Songamuotka rå i nordligaste Norrland. I brevet förklarades att samerna hade urminnes hävd ovanför denna gräns och att tornebönderna inte fick göra intrång ovanför denna.

Under 1600-talet ökade statens intressen av att stimulera jordbrukskolonisationen i samernas bosättningsområden. År 1673 utfärdades det första lappmarksplakatet vilket gav nybyggare vissa fri- och rättigheter i samernas bosättningsområden, vilket ledde till ett ökande antal fasta bosättningar. Staten, som ville främja sameexistensen, åberopade den s.k. parallellteorin enligt vilken samer och nybyggare använde helt olika slag av naturtillgångar och därför inte behövde konkurrera med

6 Uppgifterna är främst hämtade från Rolf Sjölin, Samer och samefrågor i svensk politik (Vänersborg 1981) s. 16 ff samt betänkandet Samerna i Sverige a.a. s. 43 f.

varandra. Staten var emellertid väl medveten om konflikterna mellan nybyggare och samer. Bl.a. innebar svedjebruket stora olägenheter för samerna.

Samtidigt med kolonisationens framväxt genom uppodlingen steg intresset för assimilation av samerna. Man ansåg att samerna borde bringas till stadigvarande hemvist för att bli "mer gagneliga" för samhället och åtkomliga för missionsarbetet.

Lappmarksgränsen år 1751 skulle avskilja lappmarkerna (Lappland) från kustlandskapen och skydda samerna mot konkurrensen om jakt och vilt från kustbönderna. Avsikten torde emellertid inte ha varit att förhindra nybyggare att slå sig ner ovanför gränsen. Nybyggarna kom så småningom i majoritet även här.

År 1799 angavs antalet samer i lappmarken till 5 113 och antalet nybyggare i samma område till 6 049. Samerna utgjorde då ca 7 % av Västerbottens 78 869 invånare (1805).

År 1751 fastställdes också gränsen mot Norge, vilket hade vissa konsekvenser för samerna, varom mer i kap. 4.

Samerna har sedan länge varit i minoritet även i Jämtlands län. Under 1600-talet beräknas det ha funnits ca 200 samer motsvarande 2 % av befolkningen. År 1950 var antalet ca 800.

Mitten på 1800-talet utgjorde en vändpunkt i statens lappmarkspolitik. Från att ensidigt ha gynnat jordbrukskolonisationen började statsmakterna utfärda bestämmelser till skydd för samerna. Denna nya linje i kronans politik gentemot samerna resulterade efter hand i bestämmelserna om en odlingsgräns år 1867 i Norrbottens och Västerbottens län och i renbeteslagarna åren 1886 och 1898, allt i avsikt att reglera förhållandet mellan rennäringen och jordbrukskolonisationen. I Jämtland avsattes år 1841 de s.k. renbetesfjällen för samernas ute-

slutande begagnande. Området utvidgades år 1887 genom att ett antal av kronan inköpta hemman uppläts för renskötsel.

Syftet även med odlingsgränsen var att trakterna ovanför gränsen skulle utgöra ett åt samerna förbehållet område. En del hemman och nybyggen kom att ligga ovanför gränsen. Några ytterligare nybyggen skulle dock inte få anläggas där. Denna bestämmelse har inte kunnat göras effektiv. Under årens lopp har ett stort antal bosättningar förekommit även i trakterna ovanför odlingsgränsen.

Renbetesfjällen, lappmarksgränsen och odlingsgränsen har alltjämt aktualitet genom vissa bestämmelser i den nu gällande rennäringslagen (1971:437). De renskötande samerna har fortfarande sina starkaste rättigheter ovanför odlingsgränsen och på renbetesfjällen. Gränserna framgår av bilden, fig. 1.

Fig. 1

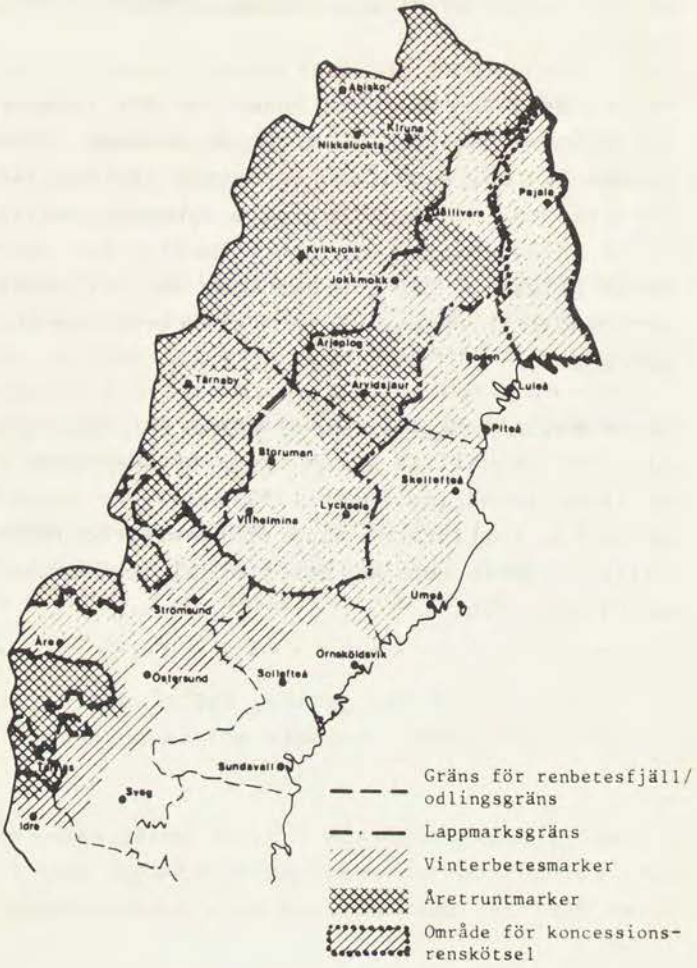

Efter lantbruksstyrelsens och
statens planverks rapport 44 del 5 (1978)

2.3 Renskötande och icke renskötande samer

Rennäringen är av nära nog avgörande betydelse för den samiska kulturen. Under historiens gång har emellertid renskötselformerna växlat.[7] Den nomadism som man brukar förknippa med samer - flyttningar med renarna över mycket vidsträckta områden - är av relativt sent datum (1600 - 1700-talet). Den förr så vanliga tamrenskötseln där renar användes som dragdjur, mjölkades etc. har numera nästan helt försvunnit.

Det område inom vilket rennäringen utövas i Sverige i dag sträcker sig från Idre i Dalarna i söder till Treriksröset i norr och från riksgränsen mot Norge i väster till kustlandet i öster. Detta område är i princip uppdelat på 43 samebyar. Härtill kommer vissa områden i Norge i anslutning till riksgränsen, inom vilka svenska samer har rätt att driva renskötsel sommartid. Inom det nämnda svenska området finns vissa enklaver inom vilka norska samer äger rätt till renbete vintertid.

Rennäringen är organiserad så att enskilda rennäringsutövare är medlemmar i samebyar, vars form och befogenheter regleras i rennäringslagen. Byindelningen bygger på de gamla siidorna som utgjorde grunden för den traditionella samiska samhällsindelningen. Siidan bestod av en grupp av familjer eller släkter som flyttade med en sammanhållen renhjord eller flyttade inom ett visst område för att utnyttja dess årstidsbundna jakt-, fiske- och fångstresurser.

Som ovan nämnts är i dag endast en mindre del samer renskötare. Enligt gällande renbeteslagstiftning, 1971 års rennäringslag, tillkommer renskötselrätten i princip sådana personer av "samisk härkomst" som kan åberopa att någon av deras föräldrar eller far- eller morföräldrar haft renskötsel som stadigvarande yrke. Renskötselrätten som sådan medför ingen rätt att bedriva renskötsel. En-

---

7 Jämför Ruong, a.a.

dast den renskötselberättigade person som är medlem i en sameby får bedriva renskötsel. Med medlemskapet följer jakt- och fiskerätt inom samebyns område samt rätt till visst skogsfång m.m. Det är i princip samebyn som beslutar om medlemskap.

Uppdelningen av samerna är historiskt betingad. Den har haft och har stor betydelse för den samiska folkgruppens ställning i Sverige i det att "minoritetsskyddet" nästan uteslutande tagit sikte på de renskötande samerna. Det kan därför finnas anledning att något uppehålla sig vid bakgrunden till uppdelningen och vid hur förhållandena är i dag.

Nybyggarkolonisationen av samernas bosättningsområden hade vid slutet av 1800-talet i stort sett avslutats. När kolonisationen hotade att helt utplåna den samiska befolkningen vidtog statsmakterna efter hand åtgärder till stöd för renskötseln och dess utövare.

Före renbeteslagarna, den första tillkom år 1886, fanns i princip ingen uppdelning av samer med och samer utan renskötselrätt. Renbeteslagen införde vissa bestämmelser som kollektiviserade renbetet. Endast de samer som hade anknytning till en lappby - sedermera sameby - t.ex. genom bosättning eller födsel, fick delta i renskötseln. I senare renbeteslagstiftning har man fortsatt på den inslagna vägen. Den som inte är medlem i en sameby kan i dag enligt rennäringslagen inte utnyttja sin renskötselrätt. För de renskötande samerna kom renbeteslagarna att utgöra ett viktigt skydd mot motstående intressen.

Många samer tvingades över i andra näringar. Dessa samer blev enligt renbeteslagen utan rätt att bruka den mark som de själva ansåg sig ha rätt att bruka. De blev nu för sin existens beroende av att marken uppläts till dem av kronan.

Statsmakterna borde enligt samernas mening i stället ha beaktat att den samiska kulturens urform var en ärje-

markshushållning, en fångstkultur där några tama renar hölls, t.ex. för transporter och att utvecklingen senare gått i två riktningar dels mot nomadism med stora renhjordar, dels mot bofasthet med jordbruk i kombination med jakt och fiske.

Flertalet av de bofasta samerna - de som inte var medlemmar i någon lappby - kom så småningom att inlemmas i nybyggarkolonisationen. Många förlorade snabbt sin samiska identitet och kom att assimileras med den svensktalande befolkningen. Man kan alltså konstatera en rättssociologisk verkan av lagstiftningen som inneburit att många blivit ställda utanför den samiska gemenskapen.

Av ålder har de renskötande samerna varit indelade i skogslappar och fjällappar. Detta lever kvar i uppdelningen mellan fjällsamebyar och skogssamebyar vilket dock inte återspeglas i lagstiftningen. I fjällsamebyarna kännetecknas renskötseln av de långa flyttningarna mellan sommarbetet i fjälltrakterna och vinterbetet i skogstrakterna. Skogssamebyarnas rennäring är som regel mer stationär. Dessa byar ligger i princip nedanför odlingsgränsen.

Samer som icke är medlemmar i samebyn har - oavsett om de är renskötselberättigade eller inte - inga särskilda rättigheter enligt gällande svensk lag såvitt avser rennäring, jakt, fiske, etc. utan är helt jämställda med den övriga svenska befolkningen. Bland dessa samer bör här särskilt omnämnas en liten grupp som huvudsakligen försörjer sig på fiske, s.k. fiskesamer. Eftersom de inte är medlemmar i samebyar är de för sitt fiskeutövande beroende av upplåtelser från lantbruksnämnd eller av annan.

De sameslöjdare, som inte är medlemmar i någon sameby, har en motsvarande situation. Enligt rennäringslagen är de endast medlemmar i sameby som har rätt att ta slöjdvirke inom samebyns område.

I Finland har enligt uppgift omkring 1 500 samer rennäring som huvudsaklig sysselsättning. Till skillnad från förhållandena i Norge och Sverige är renskötselrätten i Finland inte förbehållen samerna.

I Norge visar en undersökning från år 1982 att 2 000 personer har renskötsel som huvudnäring och 450 som binäring. Troligtvis var ytterligare personer t.ex. familjemedlemmar, involverade i rennäringen. Många samer - i Finnmark ca 2 200 - är sysselsatta inom andra primärnäringar dvs. jord- och skogsbruk samt jakt och fiske.

2.4 Samernas språk och skolor

Samerna har ett eget språk som hör till den finsk-ugriska språkgruppen. Språket är präglat av samernas levnadssätt nära naturen med särskilda ord som svenskan saknar motsvarighet till, t.ex. för nyanser i olika naturföreteelser.

Det samiska språket inrymmer flera "språk" eller "dialekter". Skillnaderna mellan dem kan vara så stora att samer från olika områden inte kan förstå varandra. Huvudindelningen är i östsamiska, centralsamiska och sydsamiska.

"Dialekternas" ungefärliga utbredning framgår av bilden, fig. 2.

Fig. 2

Samiska språk och dialekter.
Efter Elina Helander Om trespråkighet, Umeå 1984

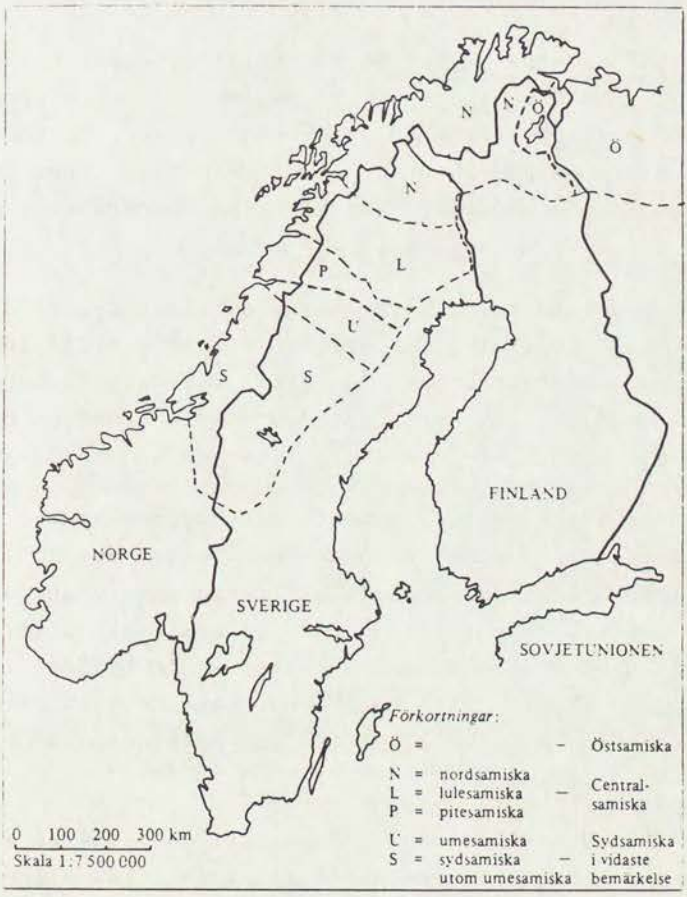

Som framgår av bilden följer språkgränserna inte riksgränserna. Enligt uppgift[8] talar uppskattningsvis 9 000 av de svenska samerna samiska.

Nordsamiskan har den klart dominerande ställningen. Enligt uppgift talar 70 % av den samisktalande befolkningen i Norden nordsamiska.

De flesta samerna i Finland hör till den nordsamiska gruppen. Där finns också skoltsamerna, ca 700 personer, som har eget språk och en särpräglad kultur. De kommer ursprungligen från Petsamaområdet, men blev efter andra världskriget evakuerade till Sevettijärviområdet i den östra delen av Enare kommun.

Samerättsutredningen skall enligt direktiven utreda möjligheterna att stärka det samiska språkets ställning. Vi återkommer härtill i vårt fortsatta utredningsarbete. Det kan emellertid finnas anledning att här något beröra det samiska språkets ställning i skolan under 1900-talet.

År 1913 inrättades s.k. nomadskolor. Syftet angavs vara dels att åstadkomma en så god undervisning som möjligt för flyttsamernas barn, dels att finna undervisningsformer som inte avvänjde barnen från nomadlivet. Efter hand blev "den vandrande skolan" en fast skola belägen i närheten av flyttningsvägarna. Barnen var först inackorderade hos den fasta befolkningen, så småningom bodde de i särskilda internat.

Fram till 1900-talet hade undervisningen getts på samiska, finska eller svenska eller på flera språk alltefter omständigheterna. Men genom 1913 års skolreform infördes svenska som enda undervisningsspråk. Detta överensstämde egentligen inte med den grundsyn på sameundervisningen som då rådde bland myndigheterna och som gick ut på att samerna genom sin skolgång inte skulle fjärmas från sitt samiska liv. Fjällsamerna var skyldiga att sända sina

---

8 Jämför Elina Helander Om trespråkighet (Umeå 1984) s. 21.

barn till nomadskolan. Andra samebarn hade möjlighet, men inte obetingad rätt eller skyldighet att gå där.

Genom 1962 års nomadskolereform (jämför prop. 1962:51) kom nomadskolan emellertid att stå öppen för alla samebarn. Alla som påstod sig vara samer skulle få utnyttja rätten att sända sina barn till nomadskolan. Samerna fick också rätt att välja den ordinarie grundskolan. Reformen innebar i övrigt att nomadskolan så långt möjligt skulle stå i paritet med den samtidigt beslutade nioåriga grundskolan. Nomadskolan skulle följa grundskolans läroplan, dock med vissa inslag av samiska ämnen. I riksdagsbeslutet fastslogs att nomadskolan skulle bestå som en särskild skolform så länge samerna själva önskar det. Senare har nomadskolorna fått beteckningen sameskolor.

Elevantalet i sameskolorna minskade markant fram till 1970-talet. I vissa fall integrerades sameskolorna med grundskolorna.

Hemspråksreformen i det svenska skolsystemet ledde till att undervisningen i samiska stärktes i grundskolan. Genom reformen ges elever med annat hemspråk än svenska rätt till undervisning i och på sitt hemspråk.

Det samiska språkets ställning stärktes genom beslut av riksdagen i anledning av prop. 1976/77:80 om insatser för samerna. Departementschefen framhöll där att man i princip bör eftersträva inslag av samiskt språk och kultur på alla utbildningsstadier och i den omfattning som motsvarar samernas berättigade önskemål.

Sedan år 1980/81 finns inrättad en särskild Sameskolstyrelse för sameskolorna med kansli i Jokkmokk. Sameskolstyrelsen skall bl.a. samråda med kommunala skolstyrelser för att främja samiska undervisningsinslag i det övriga skolväsendet.

Samernas folkhögskola upprättades år 1942 för att bedriva folkbildningsarbete bland samerna. Skolan är belägen i Jokkmokk. Sedan år 1972 drivs skolan av en stiftelse, där Svenska Samernas Riksförbund och riksorganisationen Same Ätnam ingår.

En samisk avdelning, med en professur i samiska m.m., finns inrättad vid Umeå universitet sedan år 1975. Vid lärarhögskolan i Luleå tas samisktalande studenter in på särskild kvot.

Man kan i dag urskilja ett språkligt "kärnområde" bestående av i stort sett, vad gäller Norge, Kautokeino, Karasjok, Tana och Nesseby kommuner i Finnmark samt Utsjoki kommun i Finland. I detta område talar majoriteten av befolkningen samiska. Den skriftliga användningen av språket är däremot begränsad. I de till "kärnområdet" angränsande delarna av Sverige är samiskan i dagligt bruk som talspråk.

2.5 Nordiska samerådet

Genom sitt gemensamma ursprung och språk känner samerna i Norden sig som ett folk. Riksgränserna upplevs som något påtvingat. Samerna tog initiativet till ett nordiskt samarbete genom att anordna en internordisk konferens i samiska kultur- och näringsfrågor år 1953 i Jokkmokk. Vid en senare konferens beslutade man att bilda ett nordiskt sameråd.

Målsättningen för Nordiska samerådet framgår av dess första stadgar:

Rådets uppgift är att tillvarata samernas intressen - ekonomiska, sociala och kulturella - på ett med samernas resp. medborgarskap förenligt sätt.

Meningen var att förutom rådsmedlemmar och samiska organisationer även kommunala och statliga myndigheter skulle ha möjlighet att ta upp frågor till behandling i rådet. Rådet skulle också besluta om rekommendationer till kommunala och statliga organ.

Nordiska samerådet skulle arrangera öppna nordiska konferenser med jämna mellanrum för att främja samhörigheten mellan olika samegrupper och göra samefrågor allmänt kända.

I 8 § i Nordiska samerådets nuvarande stadgar fastslås att rådet är de nordiska samernas gemensamma organ genom att rådet är samarbetsorgan för de norska och svenska samernas huvudorganisationer och sameparlamentet i Finland. Sameparlamentet (egentligen "delegationen för sameärenden") är ett folkvalt samiskt organ i Finland.

De samiska riksorganisationerna i Sverige (Svenska Samernas Riksförbund och Riksorganisationen Same Ätnam) och i Norge utser var sin delegation vid den vart tredje år återkommande nordiska samekonferensen. Den finska delegationen utgörs av sameparlamentet. Dessa tre delegationer väljer vid konferensen de tolv ledamöter som skall ingå i Nordiska samerådet.

Nordiska samerådets ställning i det samiska administrativa och organisatoriska systemet kan illustreras med följande organisationsskiss.

Fig. 3

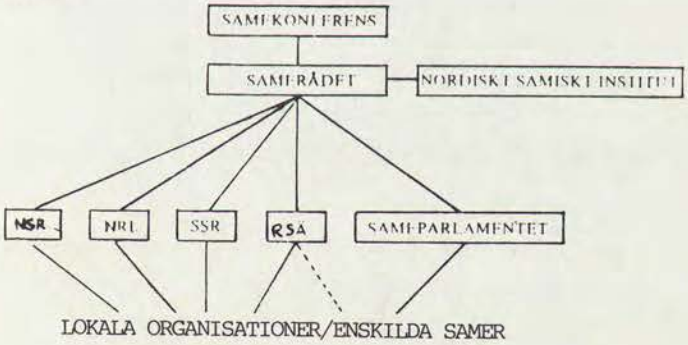

NSR Norske Samers Riksforbund
NRL Norske Reindriftsamers Landsforbund
RSÄ Riksorganisationen Same-Ätnam
SSR Svenska Samernas Riksförbund
Same Parlamentet= Valt organ för samerna i Finland

Som framgår av bilden är samerna i Sovjetunionen inte representerade i Nordiska samerådet. Sovjetiska samer har inbjudits till varje samekonferens men med något undantag inte deltagit.

Samerådets sekretariat finns i Utsjoki, Finland. Medel för samerådets administrativa kostnader beviljas av Nordiska ministerrådet. För samerådets tre sektioner - en från varje land - utgår bidrag från resp. land.

Samerådet är rådgivande organ till Nordiskt samiskt institut i Kautokeino.

2.6 Nordiskt samiskt institut

Tanken på att skapa ett för alla samer i de tre nordiska länderna gemensamt organ till stöd för samisk kultur och samiskt språk går långt tillbaka i tiden. Genom anordnandet av nordiska samekonferenser och genom tillkomsten av det nordiska samerådet skapades möjligheter till gemensamma överläggningar rörande olika sameproblem över gränserna.

Det var inom dessa samarbetsorgan som frågan om ett Nordiskt samiskt institut väcktes och närmare utvecklades. Men det var först sedan Nordiska rådet i rekommendation (33/1968) rekommenderat regeringarna i Norge, Finland och Sverige att vidta åtgärder för inrättande av ett nordiskt sameinstitut samt utreda frågan om institutets verksamhet och placering som frågan fick större aktualitet.

Nordiska ministerrådet fattade så i mars 1972 principbeslut om upprättande av ett nordiskt sameinstitut och året därpå fastställdes statuter.[9]

Nordiskt samiskt institut har enligt statuterna som mål att tjäna den samiska befolkningen i de nordiska länder-

---

9 Institutets tillkomsthistoria beskrivs t.ex. i betänkandet Forskning och eftergymnasial utbildning i samiska (Ds U 1973:14).

na i syfte att förbättra befolkningens ställning socialt, kulturellt, rättsligt och ekonomiskt bl.a. genom att

- skapa förståelse för, befästa och vidareutveckla samiskt språk och kulturliv, byggt på samiska traditioner och värderingar,
- arbeta med näringsfrågor, ekonomiska och rättsliga frågor samt miljöfrågor,
- arbeta med utbildningsfrågor, undervisning och information.

Institutet skall göra utredningar inom olika områden. Det skall vidare ha viss konsulent- och rådgivningsverksamhet. Det skall samarbeta med universitet, högskolor och andra institutioner.

Nordiskt samiskt institut är förlagt till Kautokeino i Norge. Institutet leds av en styrelse och en institutschef. Styrelsen består av tolv ledamöter med suppleanter, vilka utnämns av Nordiska ministerrådet. Fem av ledamöterna utnämns efter förslag av regeringarna i Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige och övriga sju efter förslag av Nordiska samekonferensen.

Institutet har tre sektioner, en för näringsliv, miljö och rättsfrågor, en för samiska språket och kulturen samt en för utbildning och information.

2.7 Vad är en urbefolkning?

Samerna brukar kalla sig och en del andra folkgrupper för urbefolkningar. Uttrycket används som en översättning av de engelska "indigenous peoples" och "indigenous populations" och får nog anses vedertaget. Begreppen används synonymt även i denna framställning. En mer exakt översättning till svenska är "infödda folk" och kanske också "infödingar". Uttrycket "infödda" är av så allmän karaktär att det knappast kan beskriva en speciell folkgrupp. "Infödingar" är väl ett mer eller mindre nedsättande begrepp som i vart fall tidigare an-

vänts om en del kolonialiserade folk. Det motsvaras i engelskan av uttrycket "native". I Sverige används ibland uttrycket "urfolk".

Att generellt kalla urbefolkningar för minoriteter är omöjligt eftersom de ofta är i majoritet i sitt land. I vetenskapliga sammanhang benämns ibland inhemska, ursprungliga minoriteter för autoktona minoriteter.

När man benämner en folkgrupp urbefolkning leder detta - till skillnad från det engelska indigenous people - väl närmast tanken till att den skulle utgöra avkomlingar till den grupp människor som först befolkat ett område. Även för sådana folkgrupper finns ett engelskt uttryck, "aborigenes", en term som även i Sverige används för urbefolkningen i Australien.

Med uttrycket urbefolkning avses inte med nödvändighet den folkgrupp som kom först till ett område, jämför vidare nedan. Avgörande är i stället att folkgruppen bebott området under längre tid och har en långvarig och fast anknytning till detta.

Att åstadkomma en närmare definition av indigenous people eller urbefolkning har visat sig vara förenat med stora svårigheter. Det finns därför i dag ingen bindande eller allmänt erkänd definition.

Av de internationella konventionerna är det troligtvis bara ILO-konventionen nr 107 av år 1957 som använder uttrycket "indigenous", vilket i prop. 1958:46 översatts med "infödda". I ILO-konventionen finner man en definition: Medlemmar av i stammar eller i stamliknande förhållanden levande folkgrupper i självstyrande länder, vilka betraktas såsom infödda, emedan de härstamma från folkgrupper, som bodde i landet eller i ett geografiskt område, som landet tillhör, vid tiden för erövring eller kolonisation och vilka, oavsett vilken rättslig ställning de intaga leva mer i överensstämmelse med ifrågavarande tids sociala, ekonomiska och kulturella

institutioner än med institutionerna i det land, till vilket de höra.

Definitionen tar alltså i första hand sikte på förhållandena under vilka folkgruppen lever. Detta har lett till stora skillnader i tolkningen om vilka grupper som faller under konventionen. I det internationella arbete som pågår för att åstadkomma en definition har man inte utgått från ILO-konventionens bestämning.

Det för närvarande viktigaste internationella arbetet pågår inom ramen för FN:s arbetsgrupp för urbefolkningsfrågor, varom mer i det följande (7.7). Till arbetsgruppen lämnar FN:s specielle rapportör José R Martinez Cobo sina rapporter (Study of the problem of Discrimination against indigenous populations). September 1983 framlade han ett utkast till beskrivning av vad som kännetecknar en urbefolkning[10]:

Urbefolkningssamhällen, urbefolkningar och urbefolkningsnationer har en historisk kontinuitet från de samhällen som utvecklats på ett markområde innan invasion och kolonialisering ägde rum, och de betraktar sig som helt skilda från andra sektorer i det samhälle som nu härskar över markområdet eller delar av det. De utgör nu icke-dominerande delar i samhället och är fast beslutna att bevara, vidareutveckla och överföra till kommande generationer sina förfäders landområden och sin etniska identitet som grund för sin fortsatta existens som folk, i överensstämmelse med sina egna kulturmönster, sociala institutioner och rättssystem.

Denna historiska kontinuitet kan bestå av ett sammanhang som sträcker sig in i nutiden på ett eller flera av följande områden:

a) Besittning av förfädernas markområden, i vart fall till en del.
b) Gemensamt ursprung med de tidigare innehavarna av markområdet.
c) Generella eller speciella manifestationer (såsom religion, stamförhållande, tillhörighet till ett urbefolkningssamfund, kläder, levnadssätt, livsstil etc.).
d) Språk (vare sig detta brukas som det enda språket, som modersmål, som det vanligaste språket hemma eller i familjen, eller som det man helst använder, som det vanliga eller som det allmänna eller normala språket).

10 E/CN.4 Sub. 2/1983/21/Add. 8 paragraf 379 - 382.

e) Bosättningar i särskilda delar av landet eller i särskilda regioner i världen.
f) Andra relevanta faktorer.

På individuell bas är en urbefolkningsperson en person som tillhör dessa urbefolkningsgrupper genom självidentifikation som medlem och som är godkänd och accepterad av dessa folkgrupper som en av deras medlemmar (godkännande av gruppen).

Det ger dessa samfund en suverän rätt och myndighet att avgöra vem som tillhör samfundet utan yttre inblandning. (Den engelska originaltexten finns bifogad som bil. 9).

Vid arbetsgruppens sammankomst sommaren 1984 framhölls två grundläggande kriterier som borde gälla vid en definition och som rätt väl sammanfattar diskussioner. Folkgruppen (urbefolkningen) fanns i området före det att den befolkning som nu är dominerande bosatte sig där. Folkgruppens (urbefolkningens) utnyttjande av naturresurser och dess kulturella traditioner skiljer sig från den nu dominerande befolkningens.

Så länge några bestämda rättsverkningar inte är knutna till begreppet urbefolkning finns det kanske inte något större behov av en mer precis rättslig definition. Den nu lämnade framställningen torde kunna utgöra en tillräcklig bakgrund för förståelsen av vad som i det följande avses med begreppet. Samerna kommer i denna framställning liksom hos samerettsutvalget att betraktas som en urbefolkning. Detta torde för övrigt överensstämma med den officiella synen på samerna i Sverige.

2.8 Den officiella synen på samerna i Sverige

I prop. 1976/77:80 om insatser för samerna sägs det (s. 5) att samerna har urgammal hemortsrätt i de nordliga delarna av nuvarande Sverige, Norge och Finland. Det sägs vidare: Enligt den historiska forskningen torde samerna ha kommit i kontakt med nordborna redan i början av vår tideräkning. Under 1600-talet fick det svenska väldet i norr en allt starkare organisation. Bl.a. ägde skatteuppbörd rum på de fasta kyrk- och tingsplatserna.

År 1632 inrättades Skytteanska skolan i Lycksele. Skolan kom att spela en mycket stor roll för den svenska och kristna kulturens utbredande bland samerna. Tanken att samerna skulle assimileras med den svenska befolkningen var mycket aktuell redan under första hälften av 1700-talet. Man vill göra samerna bofasta för att de skulle bli mer åtkomliga för missionen. I samma takt som odlingen framskred trängdes emellertid samerna tillbaka av de svenska kolonisterna. Särskilt under 1800-talet blev nybyggarkolonisationen mycket mäktig. När kolonisationen hotade att helt utplåna den samiska befolkningen vidtog statsmakterna efter hand åtgärder till stöd för renskötseln och dess utövare. År 1886 och år 1898 tillkom de första renbeteslagarna.

I ovannämnda proposition anförde föredragande statsrådet (s. 107) att det klart borde uttalas att samerna utgör en etnisk minoritet i Sverige, som, i egenskap av ursprunglig befolkning i sitt eget land intar en särskild ställning både gentemot majoritetsbefolkningen och andra minoritetsgrupper. Riksdagen anslöt sig till detta och ansåg det värdefullt att det uttalades så klart. Riksdagen anslöt sig också till föredragandens uttalande att man vid utbyggnaden av samhällets stöd till samekulturen måste ge utrymme åt även andra bedömningar än de som kan göras beträffande övriga minoritetsgrupper i Sverige.

Föredragande statsrådet uttalade också att han delade uppfattningen "att samernas minoritetsställning motiverar att särskilda hänsyn tas för att säkerställa deras inflytande över undervisningen såväl centralt som regionalt och lokalt" (s. 133). En särskild sameskolstyrelse - med samisk majoritet - har numera inrättats.

Riksdagens kulturutskott (KrU 1976/77:43) betonade att en avgörande förutsättning för den samiska kulturens fortbestånd är att rennäringen kan fortleva som samisk

näring och att ett rimligt antal samer i framtiden kan få sin utkomst inom rennäringen eller på annat sätt inom det geografiska bosättningsområde som av ålder varit samernas. Det konstaterades att rennäringen därför även i fortsättningen måste få statligt stöd samtidigt som åtgärder måste vidtas för att skapa arbetstillfällen för samerna i näringar som kan anslutas till och komplettera rennäringen.

Utskottet underströk också ett uttalande i propositionen att bedömningen av vilka åtgärder som bör vidtas bör göras i samarbete med samerna själva. Det borde därvid beaktas att rennäringen inte är den enda grunden för den samiska kulturen och att som ett motiv för ett stöd till samiskt språk och kultur inom andra områden på goda grunder kunde anföras att detta är en angelägenhet av betydelse för alla samer.

Samerna är ej direkt omnämnda i den svenska grundlagen. I regeringsformen 1 kap. 2 § fjärde stycket stadgas:

Etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv bör främjas.

Av förarbetena till stadgandet (prop. 1975/76:209) framgår dock att paragrafen har betydelse för den samiska folkgruppen. Föredragande statsrådet uttalar:

Det bör framhållas att ordet kultur i detta sammanhang skall ges en vidsträckt tolkning. Det innefattar sålunda den renskötsel som är ett centralt inslag i samernas traditionella levnadssätt.

En annan i sammanhanget viktig grundlagsbestämmelse finns i regeringsformen 2 kap. 15 §:

Lag eller annan föreskrift får ej innebära att någon medborgare missgynnas därför att han med hänsyn till ras, hudfärg eller etniskt ursprung tillhör minoritet.

Bestämmelsen prövades i ett avseende i det s.k. skattefjällsmålet (NJA 1981 s. 1) som i första hand rörde frågan om samisk äganderätt till vissa fjällområden i

Jämtland, men där också andra frågor behandlades. Högsta domstolen (HD) fann därvid att rennäringslagens bestämmelser om upplåtelse av nyttjanderätt inte stod i strid med diskrimineringsförbudet, vilket påståtts av samerna i målet.

I domen uttalade sig HD också om samernas ställning som ursprunglig befolkning i norra Skandinavien (s. 175): Otvivelaktigt förhåller det sig så att samer har funnits i stora delar av norra Skandinavien långt innan andra folkgrupper sökte sig dit upp och att samerna sedan genom expansion från svensk och norsk sida har trängts undan från områden som de brukat. Även i övrigt har de fått sin näringsutövning försvårad på olika sätt. De har varit i ett underläge bl.a. från ekonomisk synpunkt, vilket i viss utsträckning utnyttjats av andra grupper. Tidigt har de blivit utsatta för skattekrav, delvis som led i staternas strävan att utvidga sina territorier. Så småningom har de blivit undersåtar i resp. stater, underkastade rättsordningen i dessa. De har då också kunnat göra anspråk på rättsordningens skydd.

I prop. 1985/86:3 med förslag till lag om hushållning med naturresurser (NRL) diskuteras skyddet för rennäringen (s. 57).

Rennäringen är en förutsättning för den samiska kulturen. Riksdagen har i olika sammanhang uttalat att den samiska kulturens fortlevnad måste garanteras. Detta innebär att det måste finnas grundläggande förutsättningar för rennäringen inom i princip varje sameby, nämligen en säker tillgång till sådana områden inom både åretruntmarkerna och vinterbetesmarkerna som har avgörande betydelse för möjligheterna att bedriva renskötsel. Det kan gälla bl.a. flyttningsleder, särskilt sådana avsnitt där på grund av terränghinder m.m. alternativa framkomstvägar saknas. Det kan också gälla viktiga kalvningsland och områden med särskilt goda betesförhållanden. De viktigaste delarna av renskötselmarkerna bör därför ges ett starkt skydd i NRL mot exploatering. Som påpekas i promemorian är det därvid av största betydelse att beakta de funktionella samband som måste finnas mellan olika delområden för att renskötsel skall vara möjlig och samekulturens fortbestånd därmed garanteras.

Med hänsyn till vad jag nu har sagt får sådana områden som har avgörande betydelse för möjligheten att varaktigt bedriva renskötsel i en viss sameby anses vara av riksintresse. I NRL bör därför föreskrivas att dessa områden skall skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra näringens bedrivande. Härigenom kan staten också ingripa i den kommunala planläggningen om den skulle strida mot denna föreskrift.

Propositionen har ännu inte lett till lagstiftning (april 1986).

Om man över huvud taget kan tala om en officiell svensk inställning till samerna, kan denna knappast sammanfattas i några citat. Man kan givetvis också finna andra auktoritativa uttalanden om samhällets förhållande till samerna än de här redovisade. De nu återgivna uttalandena av regering, riksdag och HD speglar nog ändå rätt väl den svenska synen på samerna.

Överensstämmer då den officiella svenska inställningen till samerna som minoritet och urbefolkning med den som folkrätten ger uttryck för? Vi belyser frågan något i kap. 8.

3 FOLKRÄTTSLIGA BEGREPP OCH RÄTTSKÄLLOR

3.1 Allmänna synpunkter

Traditionellt brukar folkrätt definieras som sammanfattningen av de rättsregler som gäller för staterna i deras inbördes offentligrättsliga förhållanden. Att folkrätten gäller för staterna innebär emellertid inte att den dessutom inte kan gälla även för andra subjekt, t.ex. minoriteter eller individer.

Jämfört med den nationella rätten står folkrätten på ett primitivt utvecklingsstadium. Det saknas sålunda egentliga motsvarigheter till de lagstiftande, dömande och exekutiva organen, som utmärker den inomstatliga rättsordningen i en civiliserad stat. Lagstiftningens funktion fylls visserligen i någon mån genom internationella överenskommelser, som dock blir bindande enbart för de avtalsslutande staterna. De internationella domstolar som existerar har domsrätt endast i förhållande till de stater som frivilligt underkastar sig jurisdiktion. Domsverkställighet blir i första hand beroende av att vederbörande stat frivilligt rättar sig efter domen. Man får dock inte härav dra slutsatsen att folkrätten saknar betydelse för staternas handlingssätt. De flesta stater strävar nog efter att efterleva sina folkrättsliga förpliktelser, om inte annat så på grund av trycket från internationella opinioner. Det finns också vissa tendenser till att folkrätten utvecklas mot allt fastare former. Här spelar FN och de olika FN-organen en viktig roll. Men folkrätten utvecklas

också i andra sammanhang t.ex. genom Europarådets verksamhet.

3.2 Rättskällor

Folkrätten består av två regelkomplex, sedvanerätt och traktatsrätt. Sedvanerätten kallas också allmän folkrätt eftersom den anses binda alla stater oberoende av deras samtycke, medan traktatsrätten, som tillkommit genom avtal, i princip endast binder de avtalsslutande staterna.

Folkrättsliga rättskällor i vid mening finns omnämnda i artikel 38 av stadgan för den internationella domstolen i Haag:

a) allmänna eller speciella internationella överenskommelser, vilka fastställa av de tvistande parterna uttryckligen erkända regler
b) internationell sedvänja, utgörande bevis för en allmän praxis, godtagen såsom gällande rätt
c) allmänna, av de civiliserade folken erkända rättsgrundsatser
d) rättsliga avgöranden och de olika ländernas mest sakkunniga författares lärosatser, såsom hjälpmedel för fastställande av gällande rätt.

I p. c talas om "erkända rättsgrundsatser". Härmed har man velat ge domstolen möjlighet att utfylla luckor i folkrätten genom att låna rättsprinciper som är gemensamma för de civiliserade staternas interna rättsordningar. Med rättsliga avgöranden i p. d avses internationella domstolars domar.

3.3 Internationella överenskommelser m.m.

Den vanligaste form i vilken en stat åtar sig skyldigheter eller tillförsäkras rättigheter i förhållande till en annan stat är en överenskommelse. Överenskommelser kan ingås mellan två eller flera stater eller mellan stater å ena sidan och mellanstatliga organisationer å den andra. En internationell överenskommelse kan betecknas på många sätt: traktat, konvention, stadga, fördrag, statut m.m. Vissa överenskommelser blir bindande för staten ge-

nom undertecknande, andra kräver ratifikation, dvs. slutligt godkännande, av behörigt statsorgan.

En stat kan också ådra sig förpliktelser eller tillförsäkras rättigheter till följd av beslut som fattas av en mellanstatlig organisation som staten tillhör. Bundenhet för staten uppkommer dock endast om den uttryckligen godtagit sådana procedurregler.

Beslut av mellanstatliga organisationer är dock ofta ej av bindande karaktär utan endast s.k. rekommendationer. Organisationer kan emellertid i vissa fall utöva en moralisk eller politisk press på staterna för att se till att rekommendationerna tillämpas.

Ett särskilt slag av beslut är avgöranden som fattas av internationella domstolar eller liknande organ, vilka har tillskapats genom internationella överenskommelser och vilkas jurisdiktion Sverige har underkastat sig. Exempel på sådana organ är den internationella domstolen i Haag och den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna. Om ett sådant organ finner att svensk lagstiftning eller ett avgörande av svensk domstol eller myndighet står i strid med Sveriges folkrättsliga förpliktelser kan man normalt räkna med att erforderliga ändringar i den svenska lagstiftningen vidtas.

Trots att konventioner endast binder de stater som godkänt dem kan deras verkan bli mer vidsträckt. Konventionerna innehåller i stor utsträckning endast en kodifiering av gällande sedvanerätt, som binder även utanförstående stater. Det kan vara svårt att urskilja huruvida bestämmelserna i en konvention är nyskapelser, särskilt som ovisshet ofta råder om sedvanerättens exakta innehåll. Man måste därför räkna med att konventioner som slutits av ett större antal stater kan påverka den allmänna uppfattningen om vad som är gällande folkrätt och därigenom bidra till den allmänna folkrättens - sedvanerättens - utveckling.

Ett exempel på en konvention som ej tillträtts av Sverige men som ändå kan ha viss betydelse på sätt som nu nämnts är International Labour Organization's (ILO) konvention nr 107. Denna konvention är för övrigt den enda som direkt tar sikte på urbefolkningarnas situation.

3.4 Traktater och svensk rätt

En överenskommelse som en stat ingår med en annan stat eller mellanfolklig organisation blir vad gäller flertalet europeiska stater och USA vanligen utan vidare rättsligt bindande inom landet. Så är inte fallet i Sverige.[11] För att överenskommelsen skall kunna tillämpas av svenska myndigheter krävs normalt att överenskommelsen genom ett beslut här i landet införlivas med vår interna rättsordning. Ett vanligt sätt att åstadkomma detta är att överenskommelsens bestämmelser ges motsvarighet i en svensk lag eller annan författning (transformationsmetoden). Ett exempel härpå är lagen om straff för folkmord som är en transformation av bestämmelser i konventionen den 9 december 1948 om förebyggande och bestraffning av folkmord.

Ett annat sätt att införliva en internationell överenskommelse med vår inhemska rättsordning är att det i en lag eller annan författning föreskrivs att den internationella överenskommelsen skall gälla som svensk rätt (inkorporationsmetoden). I detta fall brukar den internationella överenskommelsen kungöras tillsammans med den svenska författningen. Ett exempel på inkorporation finns i lagen (1972:114) med anledning av konventionen mellan Sverige och Norge om renbetning. Lagen innehåller ett stadgande att vissa kapitel i konventionen, som fogats till lagen som bilaga, skall gälla som svensk lag.

Ett skenbart undantag från regeln att konventioner normalt införlivas med svensk rätt genom lagstiftning före-

11 Jämför betänkandet Internationella överenskommelser och svensk rätt, SOU 1974:100, s. 44.

ligger när redan existerande lagregler och rättsprinciper är tillräckliga för att Sverige skall kunna fullgöra sina förpliktelser som konventionsstat. Det är ju då inte nödvändigt att lagstifta. Denna situation förelåg t.ex. när Sverige tillträdde 1966 års FN-konventioner om de mänskliga rättigheterna.

Genom Sveriges tillträde till en konvention begränsas handlingsfriheten för framtiden. Man måste tillse att ny lagstiftning inte strider mot någon konventionsbestämmelse. Ett särskilt problem när det gäller konventioner om mänskliga rättigheter utgörs av det förhållandet att dessa är mycket allmänt hållna och att tolkningen av dessa kommer att skifta efter tidsförhållandena. Vad som vid konventionens tillkomst tedde sig som en tillåten inskränkning i en rättighet kan med tiden komma att framstå som otillåten och stridande mot konventionen.[12]

Det kan t.ex. nämnas att före Sveriges anslutning till Europarådskonventionen år 1950 om de mänskliga rättigheterna utreddes frågan om svensk lagstiftning stod i överensstämmelse med konventionens krav. Detta ansågs vara fallet varför konventionen ratificerades år 1952. Likväl har under senare år i ett antal fall svenskars klagomål mot svenska myndigheter vunnit beaktande inom den europeiska kommissionen för de mänskliga rättigheterna. Kontrollorganens rättspraxis kan sålunda medföra en tolkning av konventionsåtagandena som ter sig som en utvidgning av rättsskyddets tillämpningsområde. Om eller när FN-konventionerna och deras kontrollapparater träder i verksamhet är det inte otänkbart att även stadganden, som efter ordalagen i första hand inte ter sig som tillämpliga på en grupp inom ett lands befolkning, kan komma att tolkas på ett för denna grupps intressen mer förmånligt sätt än man tidigare haft anledning utgå ifrån. Man brukar här tala om en "dynamisk" tolkningsmetod.

12 Jämför Hans Danelius, Mänskliga rättigheter, Lund 1975, s. 45.

En bestämmelse som kan antas ha utvecklats på ett sådant sätt är artikel 27 i 1966 års FN-konvention om de politiska och medborgerliga rättigheterna. Artikeln behandlas närmare i avsnitt 6.7.

Internationella konventioner, brukar som ovan nämnts, inte anses utgöra direkt tillämplig rätt i Sverige. De kan emellertid ändå få viss betydelse när det gäller att bestämma innebörden av gällande svensk rätt. Om en konvention transformerats till svensk lag är det naturligt att domstolar och myndigheter tillämpar lagen med beaktande av de värderingar på vilka konventionen bygger. Även i andra fall brukar man presumera att svensk rätt är förenlig med Sveriges folkrättsliga förpliktelser. Möjligen är förhållandena något annorlunda i Norge.

Den norska högsta domstolens dom i målet angående regleringen av Altaälven[13] är i detta sammanhang av intresse. I målet hävdades att folkrättsliga regler som Norge var bundna av skyddade samerna mot det ingrepp i samiska intressen som en utbyggnad av Altaälven skulle medföra. Domstolen uttalade i frågan:

> Reglene om domstolenes adgang till å prøve gyldigheten av forvaltningsvedtak er ikke till hinder att domstolene fullt ut prøver om reguleringsvedtaket er i strid med folkerettslige regler.

Det råder i Norge ingen enighet om hur uttalandet skall tolkas, men det har gjorts gällande att domen innebär ett genombrott för principen att folkrättsliga regler i vissa fall har företräde framför den inhemska rättsordningen.

3.5 Folkrättsliga subjekt

Som ovan nämnts är det inte endast stater som kan vara folkrättsliga subjekt. Genom de regelsystem för skydd av de mänskliga rättigheterna som successivt vuxit fram har individerna och minoritetsgrupperna fått en allt

13 Se Norsk Retstidende 1982 s. 241.

starkare ställning i folkrätten. I flera konventioner finns t.ex. regler som begränsar staternas möjligheter att kränka medborgerliga rättigheter. Individerna har i vissa fall tillagts rätten att framföra klagomål på den egna regeringen inför ett internationellt forum etc.

I detta betänkande är det framför allt det kollektiva skydd och de rättigheter som tillagts vissa minoritetsgrupper och urbefolkningar som skall behandlas. Det skydd och de rättigheter som direkt tillagts individer kan emellertid också vara av betydelse för gruppen och tas därför upp till behandling i vissa sammanhang.

4 LAPPKODICILLEN OCH RENBETESKONVENTIONERNA MELLAN SVERIGE OCH NORGE

Sverige och Norge har särskilda folkrättsliga förpliktelser gentemot samerna på grund av de traktater som alltsedan år 1751 föreligger mellan staterna. Dessa traktater har slutits för att trygga flyttsamernas rätt att överskrida riksgränsen och utnyttja sin renbetesrätt i bägge rikena.

Gränsen mellan Sverige och Norge blev fastställd i sin helhet genom den i Strömstad den 21 september och den 2 oktober 1751 ingångna gränstraktaten. Den härigenom bestämda riksgränsen är alltjämt gällande och den är den näst äldsta i Europa. I och med att gränsen blev fastställd uppstod behov av att bl.a. reglera de av ålder förekommande renflyttningarna mellan det norska sommarlandet och det svenska vinterlandet. Till gränstraktaten knöts därför ett särskilt avtal härom. Detta avtal "Första Bihang eller Codecill till Gränsse Tractaten --- Lappmännerne beträffande" kallas vanligen lappkodicillen (se bil. 1). Den föregicks av ett omfattande förberedelsearbete.

Lappkodicillen kom att gälla oförändrad i drygt 130 år[14] eller till år 1883 då den s.k. gemensamma svensk-norska lagstiftningen - i realiteten ett bilateralt avtal - under den tid den skulle gälla ersatte kodicillen.

Den gemensamma lagstiftningen kompletterades med den som ett led i avtalen om unionsupplösningen år 1905 i Karlstad ingångna konventionen angående "flyttlapparnas

14 Jämför not 18 s. 89.

rätt till renbete m.m.". I denna bekräftades uttryckligen lappkodicillens fortsatta giltighet. Dessutom förklarades den vara ej ensidigt uppsägbar (artikel 1).

Efter utrednings- och förhandlingsarbete ingicks mellan de båda länderna en ny renbeteskonvention år 1919. Genom denna sattes lappkodicillen och Karlstadskonventionens artikel 1 ur kraft för den tid 1919 års konvention skulle gälla men de upphävdes inte. Genom en konvention år 1949 vidtogs vissa ändringar i det gällande traktatsverket.

Efter långvarigt utrednings- och förhandlingsarbete avlöstes 1919 års konvention av den nu gällande renbeteskonventionen av den 9 februari 1972. Lappkodicillen förblev genom denna konvention försatt ur kraft men den upphävdes inte heller nu. Däremot upphävdes Karlstadskonventionen. Därmed bortföll den uttryckliga garantin mot ensidig uppsägning av kodicillen.

4.1 Lappkodicillen

Gränsdragningen år 1751 berörde samerna i ett stort sammanhängande område från Jämtland/Femunden till Norra Ishavet. Det inre landområdet från Finnmarksvidda och på båda sidor om Kölen söderut till Jämtland/Tröndelag var nästan uteslutande bebott av samer. Samefolket hade som ovan nämnts i stor utsträckning bebott och brukat detta område redan innan de nordiska staterna bildades. Samefolket bildade aldrig någon stat. Det hade sin siidaorganisation (se ovan s. 43) med dess många lokala varianter under det att svenskar, norrmän och ryssar utvecklade centraliserade, permanenta statsbildningar under tiden ca 1100 - 1350. Under denna tid blev samernas område - "Finnmarkerna" i sin medeltida betydelse - i allt högre grad ett konkurrensområde för de expanderande staterna.

I förhållandet mellan Sverige (med riksdelen Finland), å ena, och Danmark-Norge, å andra sidan, var tiden mogen

för en definitiv gränsreglering efter det stora nordiska krigets slut år 1720. Det som härefter skedde genom gränstraktaten år 1751 var att de båda staterna gjorde upp om suveränitetsförhållandena sig emellan. Genom det samiska bosättnings- och bruksområdet drogs för första gången en entydig riksgräns. I och med det måste också förhållandet till den samiska befolkningen regleras.

Det var särskilt två problem som krävde sin lösning. För det första måste flyttsamerna ges medborgarskap i endera landet. För det andra måste man ge regler för renflyttningarna över riksgränsen. Det gällde alltså livsviktiga förutsättningar för den samiska näringsutövningen. Ingen av staterna önskade ingripa i denna på ett ödeläggande sätt. I överensstämmelse med den tidens folkrättsliga uppfattning ansåg traktatsparterna att de förhållanden under vilka näringen utövades borde ges ett rättsligt erkännande.

Gränstraktaten med lappkodicillen är det grundläggande dokumentet i det samerättsliga traktatförhållandet mellan Sverige och Norge.

I själva gränstraktatens artikel 3, andra stycket, görs på grund av samernas särskilda behov ett undantag från principen om "gränsens okränkbarhet":

Men som ömse sidors Lappar behöfwa bägge Rikens Land till deras Rendjurs uppehälle; så har man i anseende till dem öfwerenskommit om sådane inrättningar, som uti denne Gränsse Tractats förste Bihang eller Codecill innehållas.

Lappkodicillens syfte anges närmare i dess inledning. Det gällde att ordna "Lapparnes wanlige öfwerflyttningar" så att det i framtiden inte skulle vara "någon anledning till oenighet och missförstånd" vad gäller flyttningarna över gränsen eller flyttsamernas medborgarskap.

Lappkodicillen innehåller detaljerade regler om medborgarskap (3 - 9 §§), rätt till land och vatten (2, 10

och 12 - 14 §§), neutralitet i krig (10 och 11 §§), intern förvaltning (15 - 21 §§) och om en domsrätt (22 - 27 §§).

Kodicillens regler karakteriseras avslutningsvis (30 §) som "en tolerance och reciproque fogelighet" som var nödvändig om samerna på bägge sidor om riksgränsen skulle kunna leva vidare och vad gäller förvaltningen ("in politicis") hållas i "tillbörlig skick och ordning". Mot den bakgrunden kan man se kodicillen som en ömsesidig garanti från staternas sida vad avser förutsättningarna för samernas fortsatta existens.

4.1.1 Rättigheter och skyldigheter vid uppehåll i det andra landet

Vad gäller rättigheterna i grannlandet är främst 10 § av intresse.

Aldenstund Lapparne behöfwa Bägge Rikens Land, skall det dem efter gammal sedwane wara tillåtit höst och wår att flytta med deras Rhenhjordar öfwer Gränssen in uti ett annat Rike, och hädanefter såsom tillförene lika med Landets undersåtare, undantagande på sådane ställen, som här nedanföre anföres, få betjena sig af Land och strand till underhåld för deras djur och sig sjelfwa, då de wänligen skola emottagas, beskyddas och hjelpas till rätta, äfwen uti Krigstider, hwilka uti Lappwäsendet aldeles ingen förändring skola göra, och aldraminst skola de främmande Lappar warda exponerade för plundring eller något slags twång eller öfwerwåld som Krigstiderne medbringa, utan altid blifwa såsom egne undersåtare ansedde och handterade på hwilken sida de då sig såsom främmande uppehålla.

I denna bestämmelse motiveras gränsbetestrafiken dels med samernas behov, dels med att flyttningarna sker enligt gammal sedvana. Vidare framgår att huvudregeln är att de inflyttade samerna har samma rättigheter som landets egna samer vad gäller nyttjandet av land och strand. I 12, 16 och 29 §§ ges tillämpningsföreskrifter rörande huvudstadgandet i 10 §.

Genom kodicillen infördes den ordningen att vartdera landets samer hade att betala ett kontant vederlag,

"lega", för renbete i det andra landet. Detta vederlag bestämdes vid varje inflyttning efter antalet till inflyttning anmälda djur enligt i kodicillen fastställda taxor, 13, 14 och 17 §§. Taxan var högre för betesrätt med rätt till jakt och fiske än för enbart betesrätt. Dessa avgifter kan betraktas som en motsvarighet till vardera statens beskattning av de egna samerna. Före år 1751 var samerna i stor utsträckning föremål för dubbelbeskattning.

4.1.2 Särskild samisk förvaltning och domsrätt

§ 15
Uti hwart district, hwarest öfwerflyttande Lappar äro, skall förordnas en Lappelänsman och twänne Nämndemän, som för deras öfwerflyttningar intet skola betala.

Som lapplänsman och nämndeman förordnades alltid samer. Dessa befattningshavare skulle lägga förhållandena till rätta för flyttsamerna under uppehållen i grannlandet, jämför 16 §. Vidare skulle de kräva in betesavgifter och hålla reda på antalet renar i den andra staten. De skulle också ha hand om den dömande verksamheten i lapprätten och även biträda sina landsmän vid de ordinarie domstolarna i det andra landet.

Lapplänsmannens och nämndemännens domsrätt regleras i kodicillens 22 §. Den domstol de bildar benämns i 25 § "Lapperätt". Domstolens sakliga kompetens preciseras i 22 §. Lapprätten var inte någon obligatorisk första instans. Endera eller båda parterna kunde föra saken direkt inför häradsrätten.

Domstolen har antagligen sin förebild i siidaordningen hos östsamerna och/eller i den svenska nämnden. Lapprätten innebar emellertid också en viss nyskapelse år 1751. Den var i verksamhet i Sverige till in på 1800-talet och upplöstes formellt i och med att den gemensamma lagstiftningen år 1883 avlöste kodicillen.

Lapprätten gav samerna en möjlighet att snabbt, enkelt och billigt få mindre tvister avgjorda. Lapprätten erbjöd således en förenklad process. Till dess inrättande torde också ha bidragit att det fanns få ordinarie domare i de samiska områdena och att de svenska flyttsamerna bara kunde nå fram till sommartinget i juni - juli. Under höst- och vårtinget var de på flyttning. Slutligen bidrog lapprätten till att institutionalisera den samiska sedvanerätten och låta den leva vidare inom rättsordningens ram.

Andra ärenden än de som anges i 22 § skulle enligt 23 § handläggas av den ordinarie underrätten. Detta gällde såväl när parterna kom från samma land som när de kom från var sitt land. Men i sistnämnda fall skulle två nämndemän tillkallas från den främmande samens hemland. Dessa hade samma ställning som de skulle ha haft i sitt eget land. Att norska medborgare sålunda gavs rätt att tjänstgöra i svensk domstol och vice versa är anmärkningsvärt men måste anses vara följden av att samerna betraktades som ett särskilt folk för vilka särskilda regler gällde.

4.2 Traktatsverkets giltighetstid

Genom lappkodicillen sökte man förebygga och lösa de konflikter som kunde tänkas uppstå genom att det ena landets undersåtar skulle utöva en väsentlig del av sin näring på det andra landets territorium. Dessa konflikter berörde ett stort område och kunde bli av betydande omfattning. Det hade i och för sig varit naturligt om traktaten eller lappkodicillen hade innehållit bestämmelser om tillvägagångssättet för en uppsägning av traktatsverket eller om en spärrning av gränsen eller om förbud för det andra landets samer att gå över gränsen. Vid förhandlingarna behandlades inte en sådan möjlighet. Varken traktaten eller kodicillen innehåller någonting om det. Det finns mycket som tyder på att traktatsparterna år 1751 hade den uppfattningen att kodicillen inte kunde sägas upp ensidigt.

4.3 Kodicillens räckvidd

En djupare tolkning av kodicillen aktualiserar en rad obesvarade rättsfrågor. Samerettsutvalget har utförligt uppehållit sig vid en analys härav. Vissa frågeställningar behandlas i det följande.

När man ser på förhållandet mellan kodicillens regler och rättsordningen före år 1751 avtecknar sig en rad problemställningar. En fråga är om kodicillen i vissa hänseenden endast innebär en hänvisning till redan tidigare rådande rättstillstånd. Kodicillens 10 § hänvisar t.ex. uttryckligen till samisk sedvana vad gäller flyttningen över gränsen. Om samerna på grund av lokala sedvänjor, hävd eller "alders tids bruk" m.m. hade förvärvat en rätt till land och vatten på nordkalotten i tiden före år 1751 blir en tolkning av kodicillens regler om detta i och för sig otillräcklig. Arten och omfattningen av de rättsregler eller rättigheter som har sin grund i de samiska bruksmönstren i tiden före år 1751 framgår inte entydigt av kodicillen. Frågan om de samiska rättigheterna i tiden före år 1751 har berörts i den s.k. Altevanndomen år 1968 från norska Høyesterett.[15] I domen tillerkändes svenska samer ersättning för skada och intrång på grund av att de inte kunde fortsätta sin renskötsel som tidigare till följd av regleringen av den norska sjön Altevann. I domen uttalar den förstvoterande domaren med instämmande av övriga ledamöter:

Når det gjelder saksforholdet, legger jeg som overskjønnsretten til grunn at slekt etter slekt fra det distrikt hvor byene ligger, i hvert fall ett hundreår før grensen ble fastlagt i 1751, har hatt boplasser ved Altevann med stabbur, skillegjerder, båter og annen redskap de trengte, og att lappene senere årvisst har brukt området med beite og fiske. Man må da som overskjønnsretten kunne fastslå at fra historisk tid har lappene i dette bestemte område etablert og festnet en nødvendig bruk i næring.

---

15 Jämför Norsk retstidende 1982 s. 241.

4.4 Samernas rätt till land och vatten enligt kodicillen

4.4.1 Tillerkänner kodicillen samerna en rättsligt skyddad nyttjanderätt till land och vatten i grannlandet?

Det har diskuterats om kodicillen grundar en nyttjanderätt som är rättsligt skyddad i likhet med andra rättigheter till fast egendom eller om här bara är fråga om att få nyttja naturresurserna så länge det inte uppstår någon konflikt med av lagen skyddade rättigheter, på norska "tålt bruk".

Utgångspunkten är ordalydelsen i 10 och 12 §§. Bägge bestämmelserna använder ordet "tillåtit". Detta innebär att flyttsamerna i varje fall skulle ha frihet att överskrida gränsen och bedriva jakt och fiske i grannlandet. Ordalydelsen innebär att kodicillen åtminstone erkänner ett "tålt bruk". Frågan är då om den härutöver tillerkänner samerna en nyttjanderätt.

När denna fråga skall analyseras måste beaktas att det under förarbetet till kodicillen på 1740-talet lades stor vikt vid att kodicillen syftade till att bevara rådande förhållanden. Uttalanden av den dansk-norska gränskommissarien Johan Mangelsen visar vilken vikt man under förarbetet tillmätte att "den samiske nasjon" skulle skyddas mot skadeverkningar av gränsdragningen. Om det skyddet skulle bli effektivt måste Danmark-Norge och Sverige ömsesidigt erkänna den samiska näringsutövningen som en nyttjanderätt. Det faktiska nyttjandet måste ges en rättslig status. Om samernas gränsöverflyttningar (10 §) och deras jakt och fiske i grannlandet (12 §) bara betraktades som ett "tålt bruk" enligt kodicillen kunde vardera staten ensidigt ha inskränkt eller ändrat samernas näringsutövning. En sådan innebörd av kodicillen harmonierar inte med syftet enligt förarbetena att säkerställa "Lappernes reciproque Ophold og Conservation". Skulle traktatsparterna uppfylla

sin målsättning effektivt måste de erkänna samernas rättigheter som nyttjanderätter.

Här skall bl.a. nämnas att den norska Høyesterett i en dom den 21 juni 1862 slagit fast att samerna kan åberopa kodicillen som grund för en nyttjanderätt. Målet gällde frågan om samerna ägde fälla träd och ta näver i privatägd skog i Nordland men Høyesterett gjorde ett principiellt uttalande i domen. Det kan också noteras att HD i skattefjällsmålet anförde att "kodicillen utgår från att samer skulle ha en stark rätt till fjällmarken i det egna landet lika väl som i grannlandet".

Man måste nog i likhet med samerettsutvalget dra den slutsatsen att övervägande skäl talar för att kodicillen statuerade en rättighet för flyttsamerna och inte bara gav anvisning om "tålt bruk".

4.4.2 Ger lappkodicillen samerna en äganderätt?

Det har också diskuterats om kodicillen tillerkänner samerna icke blott en nyttjanderätt utan även en äganderätt till land och vatten i Sverige och/eller Norge.

Begreppet äganderätt är flertydigt. Det kan bl.a. betyda individuell eller kollektiv äganderätt. Storsamhällets och samernas rättsuppfattningar om äganderätten kan också ligga på olika plan eftersom den relaterar till olika kulturmönster.

I domen i skattefjällsmålet tar HD i domskälen upp till behandling frågan om vad som ligger i uttrycket "äga Skatteland" i kodicillens 2 §. HD hade att ta ställning till om uttrycket hade tagits in i kodicillen för att ge samerna äganderätt till land och vatten.

Under förarbetet med kodicillen sändes utkastet till traktatstexten till lagmannen Malmerfeldt för yttrande. Denne hävdade då att uttrycket "äga Skatte-land" borde strykas då det knappast kunde vara författarnas mening att tillerkänna samerna äganderätt till land och vatten.

Kanslikollegiet följde emellertid inte Malmerfeldts påpekande utan behöll uttrycket "äga Skatte-land". HD fann emellertid att kodicillens ordalydels och förarbeten inte kan tas till intäkt för att samerna getts någon äganderätt i kodicillen. HD intar den ståndpunkten att uttrycken "hafwa Skatteland", "äga ... Städjeland" och "äga ... byxel Land" antagligen använts utan att någon skillnad i betydelse varit avsedd. "I varje fall ger ordalagen i och för sig ingen anledning till några slutsatser om hur man såg på arten av samernas rätt" (NJA 1981 avd. I s. 203). HD diskuterar i domen vilken betydelse det kan ha för tolkningen av kodicillen att Malmerfeldts ändringsförslag inte godtogs av kanslikollegiet. HD uttalar härom:

Kanslikollegiets uttalanden om Malmerfeldts anmärkningar får uppfattas så, att dessa i vart fall inte ansågs vara av sådan art att de kritiserade formuleringarna måste tas upp vid fortsatta förhandlingar om den preliminärt överenskomna kodicilltexten. Det bör här understrykas att kodicillen utgjorde ett folkrättsligt dokument, som inte avsåg att reglera samernas civilrättsliga ställning enligt nationell rätt. Från denna synpunkt är det naturligt, om man i kollegiet ansåg sättet att beskriva samernas förhållande till marken ha underordnat intresse för de underhandlingar som pågick och - som Mörner ansett - sökte undvika att gå in på denna fråga. Detta bör ha legat så mycket närmare till hands som kodicilltexten, med sitt varierande ordval i fråga om samernas rätt till marken, inte behövde uppfattas som ett ställningstagande i frågan (a.a. s. 204).

HD avvisar också tanken att man från den danska juristen Henrik Stampes uttalanden i förarbetena[16] om Grotius och Pufendorfs ockupationslära kan dra några slutsatser i frågan om kodicillen tillerkänner äganderätt:

Också den anknytning, som under förarbetena gjordes till Grotius' och Pufendorfs ockupatioslära får bedömas med hänsyn till att det var lärans folkrättsliga konsekvenser man hade för ögonen. Med all sannolikhet sågs läran, i den mån den alls tillmättes betydelse, närmast som ett stöd för norska pretentioner på vissa områden (a.a. s. 204 och 205).

---

16 Erklæring den 16 september 1750 avgiven i Köpenhamn.

Den slutsats HD drar i frågan om samerna genom kodicillen tillerkänns någon äganderätt är följande:

Med hänsyn till det anförda kan varken kodicillens ordval eller vad som förekom vid dess tillkomst tillmätas den väsentliga vikt som sameparterna gjort gällande. Det är visserligen uppenbart att, såsom sameparterna framhållit, kodicillens författare betraktade samerna som fullvärdiga medborgare med samma anspråk på rättsskydd som andra svenskar och att kodicillen utgår från att samer skulle ha en stark rätt till fjällmarker i det egna landet lika väl som i grannlandet. Men arten av denna rätt kan inte utläsas av materialet; den kan för övrigt ha varit olika i skilda delar i Sverige. Det är att märka att Malmerfeldt, som av de svenska ageranden torde ha haft bästa kännedomen om de lokala förhållandena i lappmarkerna, förnekade att det var fråga om äganderätt. Mot sameparternas ståndpunkt talar också, att samer som enligt kodicillen tvingades välja mellan att tillhöra antingen Norge eller Sverige, fick finna sig i att utan ersättning mista rätten till särskilda områden i det land de inte valde (§ 5) - låt vara att de där behöll en allmän rätt till renskötsel (§ 10) (a.a. s. 205).

Genom domen i skattefjällsmålet har flera rättsfrågor fått en närmare belysning. Samerättsutvalget anser att HD:s överväganden är av betydelse även i Norge när domstolen som i detta fall uttalar sig om tolkningen av en traktat mellan de båda länderna. Norges Høyesterett har i flera sammanhang nyttjat utländska nationella rättsliga avgöranden som argument för en viss lösning enligt norsk rätt. Detta gäller i synnerhet när det är fråga om tolkning av en gemensam rättskälla.

Vad gäller en uttolkning av kodicillen för norsk vidkommande anför samerettsutvalget bl.a. följande. Om kodicillens syfte var att antingen erkänna samerna som ägare eller göra dem till ägare skulle det sannolikt ha kommit till ett otvetydigt uttryck i själva kodicillen eller i varje fall påpekats i dess förarbeten. Några sådana uttalanden finns inte i kodicillen. När det gäller förarbetena har man på dansk-norsk sida inte gjort någon sådan granskning som den lagmannen Malmerfeldt gjorde i Sverige. Det är möjligt att man i Köpenhamn inte hade klart för sig betydelsen av det norska

begreppet "bygsel". Det utgör i så fall ett stöd för HD:s uppfattning att uttrycket "äga Skatte- eller Bøxel-Land" (sv. Städjeland) inte kan betyda att samerna tillerkänns äganderätt till land och vatten. Möjligen har språket varierats av stilistiska skäl.

Ett annat förhållande av betydelse för tolkningen och som framförs av samerettsutvalget är att kodicillen förutsätter att flyttsamerna avstår från anspråk på skatteland/bygselland i det rike där de inte har medborgarskap. Om fråga vore om äganderätt, skulle detta generellt sett innebära avstående av sådan rätt utan ersättning. Vad gäller bygselland också att jorddrotten skulle fråntas sin egendom utan att få expropriationsersättning. Detta har presumtionen mot sig. Svenska bönder fick ersättning för den skog de förlorade till Norge på grund av gränsdragningen. Det är knappast troligt att de svenska bönderna var de enda som skulle skyddas om egendom måste avträdas på grund av gränstraktaten eller lappkodicillen. Sannolikheten talar för att även norska jorddrotter skulle ha ett motsvarande skydd. Även om statsstyrelsen år 1751 inte var bunden av konstitutionella rättsregler om ersättning vid expropriation är det osannolikt att man då var beredd att ta ifrån någon hans egendom utan ersättning. I detta sammanhang måste man emellertid ha i minnet att de rättsliga förhållandena längs gränsen i de nordliga delarna av rikena i varje fall var långt mer osäkra än i jordbruksområdena längre söderut. Det är därför svårt att dra några direkta paralleller från förhållandena som gällde för bönderna. Även om kodicillen syftade till att klara upp även egendomsförhållandena för samerna och även om det medförde att tidigare rättigheter i viss utsträckning fick avstås, så kan man inte se på detta på samma sätt som på en expropriation av en väl

etablerad och klart avgränsad äganderätt i en jordbruksbygd.

Som samerettsutvalget funnit är det med den nu angivna bakgrunden svårt att finna hållpunkter för att kodicillen skall tolkas på annat sätt än HD har gjort.

4.4.3 Gäller lappkodicillen för samerna i sitt hemland?

HD uttalar i skattefjällsdomen att kodicillen "utgår från att samer skulle ha en stark rätt till fjällmarker i det egna landet lika väl som i grannlandet" (a.a. s. 205).

Samerettsutvalget redovisar ett antal norska förvaltningsbeslut - vilka det skulle föra för långt att här gå närmare in på - vilka visar att man i norsk förvaltningspraxis använt kodicillen som en vanlig norsk rättskälla som fastslår rättigheter och skyldigheter i förhållandet mellan norska rennäringsutövande samer och andra norska medborgare.

Vidare redogör man för två høyesterettsdomar vilka ger klart uttryck för samma rättsuppfattning - domar den 21 juni 1862 och den 7 april 1892. I den sistnämnda behandlas kodicillen såsom en del av "Lovgivningen i Almindelighed".

Vad här ovan återgetts synes närmast ge vid handen att kodicillen gäller för samerna även i hemlandet.

4.4.4 Gäller lappkodicillen för alla samer?

Det är oklart om lappkodicillen gäller alla samer oberoende av om de är nomadiserande eller fast boende, om de flyttar över gränsen eller om de har renskötsel som huvudnäring.

Kodicillens regler ger inga entydiga hållpunkter för att lösa dessa tolkningsproblem. I kodicillen används

uttryck som "lapperne", "ingen lapp" etc., utan närmare precisering. På motsvarande sätt talas i förarbetena om "den lappiske Nation" utan reservationer. Ser man på kodicillen i dess helhet framgår det dock klart att omsorgen om renskötseln står i centrum.

Å ena sidan framgår klart av kodicillens 30 § och förarbetena att den samiska befolkningen skulle skyddas. Att hänsyn till "lappernes --- conservation" så starkt underströks av Mangelsen under förarbetena kan tyda på att man ville värna om själva grundlaget för samernas existens, deras materiella kultur. Renskötseln var bara en av flera näringar inom det samiska bruksområdet, som blev uppdelad av gränser. Skulle samerna ges ett fullständigt skydd och möjlighet att överleva som "nation" måste deras utnyttjande av naturresurserna ses som en helhet. Slutsatsen härav skulle då bli att hela den gränsöverflyttande befolkningen värnades, inte endast de som livnärde sig av renskötsel.

Å andra sidan finns också hållpunkter för den tolkningen att kodicillen enbart avsåg att skydda renskötselsamerna. I kodicillens förarbeten[17] understryks dess näringsmässiga aspekter. Den "lappiske Nations Conservation" sammankopplas här med renens behov av sommar- och vinterbete.

Här kan nämnas en tvist om fisket i Tana som var föremål för handläggning åren 1799 - 1808. Samer från Karasjok hävdade att kronolänsmannen och två samer från Utsjoki hade spärrat Tana vid Storfossen så att laxen inte gick upp till Karasjokka. Målet handlades på tinget i Utsjoki år 1801, där utgången blev att de instämda blev frikända. Härutinnan gjorde hovrätten ingen ändring. Handläggningen gav emellertid upphov till en notväxling mellan den svenska och den danska regeringen. Från dansk sida gjordes gällande att underrätten inte iakttagit kodicillens bestämmelser om rättens sammansätt-

17 Se not 16.

ning och målets handläggning. Detta medgavs från svensk sida och hovrätten suspenderade underrättens ordförande i enlighet med kodicillens 23 § in fine. Här tillämpades således kodicillens bestämmelser av såväl de svenska som dansk-norska myndigheterna i ett ärende som inte direkt gällde nomadiserande renskötsel.

Det går trots allt inte att utan särskild forskning med säkerhet fastställa om kodicillen gäller alla samer. Det kan inte heller uteslutas att vissa bestämmelser i kodicillen gäller alla samer medan andra endast gäller de renskötande samerna.

4.4.5 Tillerkänner kodicillen samerna en egen "rättsordning"?

Kodicillen ger särregler för samerna inom en rad väsentliga områden av livet. Några är till sin karaktär praktiska regler för renbete över gränsen, andra är av mera principiell karaktär.

Neutralitetsbestämmelserna i 10 och 11 §§ ger ett särskilt klart uttryck för den särställning kodicillen gav flyttsamerna i förhållande till de båda staternas övriga medborgare. Neutralitetsreglerna visar att de rennäringsidkande samerna betraktades som en folkgrupp, även om de tillhörde två nationaliteter. Ett eventuellt krigstillstånd mellan Danmark-Norge och Sverige omfattade inte flyttsamerna. De skulle i varje hänseende vara neutrala och stå utanför striden och krigets regler. De var i fiendeland att betrakta som egna undersåtar (10 § i.f.). Detta gällde oaktat samerna på grund av samma traktatsverk uttryckligen gjorts till medborgare i det eventuella fiendelandet.

Neutraliteten hade stor betydelse. Medborgarnas skyldighet att ställa sin person och sin egendom till förfogande för rikets försvar var en av statens viktigaste stöttepelare. Denna gav staterna avkall på när det gällde samerna. Kodicillens 10 och 11 §§ visar att

traktatsparterna erkände att flyttsamerna hade vissa grundläggande intressen som inte nödvändigtvis sammanföll med staternas. Neutralitetsreglerna innebar en folkrättslig förpliktelse att respektera samernas särintressen - även om staternas egna intressen stod på spel.

Kodicillens regler om intern samisk förvaltning (15 - 21 §§) och domsrätt (22 - 27 §§) har också sitt givna intresse i detta sammanhang. Som tidigare nämnts var lapprättens sakliga kompetens begränsad (22 §). Den skulle bara avgöra civila tvistemål av mindre betydelse. Alla andra saker löd under de allmänna domstolarna (23 §). Den principiella utgångspunkten var därför att flyttsamebefolkningen i sin helhet med vissa bestämda undantag var underkastad staternas allmänna rättsväsen. Det framgår likväl av 22 § att det sakområde som innefattades i lapprättens kompetens i stort sett täckte alla de tvister och rättsfrågor som kunde bli aktuella för flyttsamerna. Lapprätten gav således samerna en domstol som var behörig på många av de livets områden som var av betydelse för samerna. Detta gäller än mera den förvaltningsmyndighet som lapplänsmännen och nämndemännen utövade i kraft av kodicillens 15 § o.f. Kompetensen omfattade allt som hade att göra med överflyttning, arealfördelning, betalning av betesavgifter m.m.

Långt före medeltiden hade samerna utvecklat en viss rättsordning genom siidaordningen. Det är möjligt att kodicillens tillskyndare syftade till att bevara och föra vidare siidaordningens samiska rättsordning. Både kodicillens 30 § "såframt annars lapparna på båda sidor skola blifwa wid magt" och förarbetena ("den lappiske Nations Conservation") tyder på att kodicillens ändamål var att värna om såväl samerna som deras rättstradition. Kodicillen innebar en särordning för samisk förvaltning, domsrätt och neutralitet. Detta ändrade dock inte de båda rikenas suveränitet över sina resp. territorier. Ef-

ter år 1751 var alla samer medborgare i endera av de två rikena. Samisk självförvaltning och domsrätt var underställd staternas ordinarie förvaltningsorgan och domstolar. Kodicillens regler innebar inte någon "samisk rättsordning" i den meningen att samerna fick någon form av oavhängigt självstyre. Genom kodicillen etablerades emellertid en särskild rättsordning i den betydelsen att samerna fick ett komplex av rättsregler som gällde tvärs över riksgränsen. Dessa regler omfattade också så stora delar av livets områden för den samiska folkgruppen - i varje fall för dem som bedrev renskötsel - att samerna i stor utsträckning praktiskt sett hade en form av - låt vara begränsad - inre självstyrelse.

4.5 Senare överenskommelser

Lappkodicillen gällde oförändrad i drygt 130 år.[18] Så småningom uppstod emellertid behov av nya bestämmelser. Främst restes norska krav på mer detaljerade och restriktiva regler för flyttsamerna till förmån för den fastboende jordbrukarbefolkningen. Särskilt i Troms fylke hade uppstått konflikter mellan renskötande samer och jordbrukare. Förhandlingar mellan staterna inleddes redan år 1843.

År 1883 genomfördes därför den s.k. gemensamma norsk-svenska lagstiftningen, som i princip begränsade svenska samernas rätt till renbete i Norge till tiden maj - september och norska samers rätt till renbete i Sverige till övriga månader. Dock ägde "lapparne i de trakter der de efter gammal sedvana plägat under hvilken årstid som helst beta sina renar å fjellen på ömse sidor af riksgränsen, än fortfarande utöfva denna rätt i samma utsträckning som hitintills" (3 §). Vidare kunde samernas betesrätt upphävas i vissa områden där be-

18 Här bortses från den förändring i dess giltighetsområde som följde av att gränsen mellan Norge och Finland stängdes för överflyttningar den 15 september 1852.

tesrätten var den jordbrukande befolkningen "i synnerlig mån betungande" mot att "erforderlig betesmark Lapparne anvisas på annan landsträcka, som dertill finnes tjenlig och som tillhör staten" (27 §). Sådan betesmark fick "till den utsträckning som är af nöden för att lemna bete till de renar, hvilka år efter annat dit föras, icke underkastas intrång genom röjning, odling säterbruk eller betande af hemdjur" (27 §).

På grund av unionen mellan länderna avfattades överenskommelsen inte som ett folkrättsligt avtal. Den trädde, under den tid den var gällande, i stället för lappkodicillen. När den upphörde att gälla skulle man falla tillbaka på kodicillen.

Den gemensamma lagstiftningen får anses ha haft som huvudregel att den samiska sedvanerätten alljämt skyddades, vilket är i överensstämmelse med kodicillen. Detta rättstillstånd överensstämmer med andra staters praxis vad gäller urbefolkningar och med förhärskande folkrättslig praxis och traktatsrätt. Den härskande staten kan väl underkasta folkgrupperna regleringar som är betingade av samhälleliga hänsyn, men inte på ett sådant sätt att det inkränktar på de materiella förutsättningarna för gruppens existens.

Den gemensamma lagstiftningens första giltighetsperiod var 15 år, men den förlängdes vid upprepade tillfällen, sista gången till utgången av år 1922.

Som ett led i avtalen om nionsupplösningen år 1905 enades länderna om en konvention i Karlstad samma år angående "flyttlapparnas rätt till renbete m.m." Karlstadskonventionen innehöll bestämmelser om att den gemensamma lagstiftningen från år 1883 alltjämt skulle gälla, dock med vissa inskränkningar bl.a. vad gällde betesområden och tiden för renbete i Norge. Enligt konventionens artikel 1 var kodicillen ensidigt ouppsägbar.

Genom konventionen år 1913 inleddes nya förhandlingar och genom renbeteskonventionen år 1919 fastställdes i mer än 200 paragrafer mycket detaljerade bestämmelser om renbetet.

1919 års konvention innebar att de svenska samernas rätt till bete inom vissa delar av Norge beskars. Detta ledde till att renskötande samer från de nordligaste samebyarna i Sverige tvångsförflyttades söderut. Också den s.k. ändringskonventionen år 1949 innebar minskningar av rätten till renbete i Norge för de svenska samerna.

Efter flera års förhandlingar träffades ny uppgörelse mellan länderna, 1972 års renbeteskonvention, som är giltig fram till år 2002. Bestämmelsen i Karlstadskonventionen om att kodicillen inte är ensidigt uppsägbar bortföll. Kodicillen blev emellertid inte uppsagd och gäller alltså alltjämt subsidiärt. Det är också en diskuterad fråga om lappkodicillen över huvud taget kan sägas upp ensidigt av endera landet. Den emellanåt aktualiserade frågan, om det rättsskydd som samerna eventuellt har enligt de mer privaträttsliga bestämmelserna i kodicillen ger dem ett längre gående skydd än det som följer av rennäringslagen och annan lagstiftning, faller utanför ramen för detta betänkande.

4.6 Slutsatser

Vi kan för vår del i allt väsentligt instämma i de bedömningar rörande lappkodicillens räckvidd och betydelse som gjorts i det norska samerettsutvalgets betänkande och som här delvis återgetts. Enligt vår mening förtjänar särskilt framhållas att kodicillen framstår som unik genom den bredd med vilken den tar upp samernas situation. Det synsätt och de värderingar, på vilka kodicillen bygger, får en särskild betydelse genom att de kommit att prägla även senare regleringar av samernas ställning i förhållandet mellan Sverige och Norge. Härtill kommer att kodicillens betydelse får en än skarpa-

re relief när man tar i betraktande att dess giltighet aldrig gjorts tidsbegränsad och att den således efter mer än 200 år alltjämt är - i varje fall formellt - gällande om nu löpande renbeteskonvention upphör utan att avlösas av någon ny. Mot bakgrund av det här anförda framstår Sveriges folkrättsliga förpliktelser gentemot samerna i en historisk belysning som ger sitt återsken på de åtaganden som kan härledas till de olika nutida konventioner, till vilka Sverige gett sin anslutning.

5 SKYDDET AV URBEFOLKNINGAR OCH MINORITETER FÖRE ANDRA VÄRLDSKRIGET

Vi har i avsnitt 2.7 något diskuterat vad som avses med begreppet urbefolkning. Någon allmängiltig definition finns inte i folkrätten. Vissa kriterier kan dock uppställas, t.ex.: En urbefolkning skall ha funnits i ett område före det att den befolkning som nu är dominerande - politiskt eller antalsmässigt - bosatte sig där. Urbefolkningens kultur skall skilja sig från den nu dominerande befolkningens.

I detta avsnitt behandlas urbefolkningsskyddets utveckling och Nationernas förbunds minoritetsskyddssystem. Delar av materialet är hämtat ur samerettsutvalgets betänkande.

5.1 Upprinnelsen till en urbefolkningsrätt

När de europeiska kolonialmakterna från 1400-talet och framåt kom i kontakt med infödda folk, urbefolkningar, i de "nyupptäckta" områdena, uppstod många problem, religiösa, moraliska, rättsliga m.m. Skulle urbefolkningarnas områden anses utgöra självständiga statsbildningar eller kunde de utan vidare ockuperas.

I den första stora kolonialmakten, Spanien, gjorde den rättslärde Francesco de Vittoria i början av 1500-talet gällande att urbefolkningarna var rätta ägare till sina områden. De skulle också, enligt de Vittoria, behålla sin suveränitet och rätt till marken om inte kolonialmakten kunde sluta särskilda avtal om en annan ordning.

Bland dem som påverkades av de Vittorias läror var påven Paul III, som år 1537 i en bulla fastslog att indianerna var med de vita likvärdiga människor som inte kunde göras till slavar eller fråntas sin egendom.

Rapporterna om indianernas situation ledde till lagstiftning i enlighet med de uppställda principerna om skydd för urbefolkningar, bl.a. med förbud mot slaveri. Och under hela den spanska kolonialtiden höll den spanska lagstiftningen fast vid de grundläggande principerna om indianerna som likställda med vita och med rätt att behålla sina traditionella markområden, sin sedvanerätt och sin rätt till inre självstyrelse under spansk suveränitet.

Verkligheten för de av Spanien kolonialiserade folken var emellertid en annan. Den spanska lagstiftningen saknade genomslagskraft inom kolonierna. Förhållandet var för övrigt likartat i de andra kolonialväldena. Ingen stat tog avstånd från de Vittorias av påven sanktionerade läror, men i praktiken tillämpades de inte.

5.2 Traktater som skydd för urbefolkningar

Engelsk rätt har, på grund av Englands dominerande ställning under flera århundraden, haft stor betydelse för utvecklingen av urbefolkningsrätten.

I motsats till förhållandena i andra länder utvecklades tidigt i engelsk kolonisationshistoria en fast praxis att ingå traktater med urbefolkningarna. Även den engelska urbefolkningsrätten byggde på de Vittorias läror om vissa grundläggande rättigheter för de erövrade folken. Den kom emellertid att anpassas så att den tillgodosåg kolonisatörernas praktiska behov av infödda allierade och lugna förhållanden för handel etc. Härigenom blev överensstämmelsen mellan officiell teori och kolonisatörernas praxis större än vad den varit för t.ex. spanskt vidkommande. Ett viktigt undantag från denna engelska praxis utgör relationerna med urbefolkningen i

Australien, med vilken avtal inte slöts. Det har sagts att detta berodde på att urbefolkningen där ansågs vara för primitiv, för fåtalig eller för dåligt organiserad.

De traktater och övriga avtal som engelsmännen ingick med urbefolkningarna avsåg för det första att få urbefolkningen att ge upp sin suveränitet och dra gränsen för det engelska kolonialväldet. För det andra reglerade avtalen köp av land i områden över vilka engelsmännen ansåg sig ha överhögheten.

Avtal om markköp slöts även sedan territorierna i Nordamerika frigjort sig från England och bildat självständiga stater. Dessa avtal, "Indian treaties", kom att utgöra grunden för USA:s och Canadas erkännande av urbefolkningarnas egendomsrätt och rätt till självstyre.

Engelsk praxis att teckna avtal av detta slag med urbefolkningarna fick stor betydelse för övriga koloniserande länder. För svenskt vidkommande kan här hänvisas till de avtal om markköp som de svenska kolonisatörerna i Delaware ingick med indianerna.

Även fransk urbefolkningsrätt kom i ett senare skede att bygga på avtal om köp av land. Den första franska kolonisationen var emellertid mindre formaliserad än den engelska. Det har påståtts att detta berodde på att fransmännen mindre ofta kom i konflikt med urbefolkningen.

Frankrike hävdade att de indianska folken utgjorde oavhängiga stater intill dess de blev underkuvade genom erövring eller gav upp sin suveränitet genom att ingå en traktat. När Frankrike vid freden i Utrecht år 1713 avstod sina kolonier i Amerika till England blev inget avtalat om indianerna. Frankrike hävdade senare att avtalet inte innebar att England fick överhöghet över de indianska folken, eftersom Frankrike aldrig haft sådan överhöghet själv och indianerna inte var parter vid fredsavtalet. Detta ledde till att England ingick en

traktat med vissa indianfolk år 1725 i vilken engelsk suveränitet och jurisdiktion erkändes.

Traktater som blivit betydelsefulla för utvecklingen av urbefolkningsrätten är särskilt de som under slutet av 1700-talet slöts mellan "Irokeserförbundet" (the Iroquois Confederacy) och USA. Irokeserna försvarade länge framgångsrikt sitt territorium mot fransmännen och senare mot engelsmännen och uppnådde erkännande som oavhängig stat. En irokesisk ambassadör fanns under en period i Versailles. Irokeserförbundet splittrades delvis under amerikanska frihetskriget. I de ovannämnda traktaterna med USA erkändes formellt irokesernas inre självstyre och rätt till land och vatten.

Innehållet i traktaterna med irokeserna har påverkat USA:s och Canadas sätt att behandla indianerna under expansionen västerut. Över 300 traktater har ingåtts i USA, helt säkert efter påtryckningar i många fall, men mera sällan genom militär erövring. I och för sig ansågs vid denna tid erövring genom krig tillåtet.[19]

Folkrättsligt har traktatsmaterialet ansetts ha betydelse i två hänseenden.[20] För det första för frågan om infödda folks suveränitet då USA ansåg sig skyldigt att skaffa sig urbefolkningarnas samtycke till sin överhöghet. För det andra har materialet ansetts vara av betydelse för frågan om det föreligger en folkrättslig förpliktelse för den stat som har överhögheten över ett område att ge urbefolkningen där rättigheter till mark och vatten och till inre självstyre.

5.3 Urbefolkningsrätten i historisk belysning

Enligt de europeiska kolonialmakternas läror om förhållandet till urbefolkningarna vid slutet av 1800-talet utgjorde urbefolkningarnas samhällen folkrättsliga

19 Jämför Hilding Eek, Folkrätten (Stockholm 1975) s. 58.
20 Jämför samerettsutvalget s. 298.

subjekt med suveränitet över sina områden, i vart fall om de kunde identifieras som organiserade enheter med kontroll över ett bestämt geografiskt område. Områdena ansågs inte vara "terra nullius", herrelöst land. De europeiska kolonisatörerna ansåg sig ha rätt att överta suveräniteten genom erövring eller genom traktater med urbefolkningen. Som ovan nämnts ansågs erövring genom krig vid denna tid tillåtet.

Nomadiska folkgruppers områden behandlades möjligen på ett för dem mindre fördelaktigt sätt. Det fanns förmodligen flera orsaker till detta. Nomadernas bruksområden utnyttjades ofta i konkurrens med andra folkgrupper. Detta gjorde gränserna något flytande och svårare att identifiera. Ett annat skäl för att nomadiserande folks rättigheter kanske respekterades sämre kan vara att de var fåtaligare. Ytterligare ett skäl kan möjligen vara att nomadernas samhällsstruktur var mer artskild från kolonisatörernas än andra urbefolkningars.

Nomaders rättigheter har aktualiserats under senare tid i ett ärende vid Internationella domstolen i Haag. Frågan gällde om Västsahara vid tiden för spansk kolonisation på 1880-talet utgjorde terra nullius eller om ett nomadfolk, Bilad Shinguitti, hade rättigheter till det land där de uppehöll sig. Domstolen uttalade i oktober 1975 att landet ej varit terra nullius.[21]

För svenskt vidkommande kan erinras om samhällets nedlåtande attityd och "förmynderskapsmentalitet" gentemot samerna vid slutet av 1800-talet. Ur 1883 års betänkande med förslag till renbeteslag kan t.ex. i fråga om rätten att upplåta marken inhämtas: "Betänker man huru föga ägnat ett lappsamfund är att förhandla till gemensamt beslut och att ingå avtal samt till samfällt gagn använda inflytande medel, så torde finnas lämpligast att åt Konungens Befallningshavande uppdraga ärenden av

21 Efter Gordon Bennet, Aboriginal Rights in International Law (Occasional Paper no 37 of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland).

dylik art; och synes Konungens befallningshavandes rätt i förevarande fall böra sträcka sig därhän att, även om samtliga lappar kunde finnas villiga medgiva upplåtelse, Konungens Befallningshavande dock må pröva, huruvida sådan må äga rum."[22]

Suveränitet för de euoropeiska kolonialmakterna medförde inte utan vidare att urbefolkningarnas samfund upphörde som rättsliga enheter. Urbefolkningarna ansågs ofta ha rätt att behålla sitt inre självstyre. Deras rättssystem begränsades emellertid som en följd av kolonialmaktens behov av kontroll och styrning.

Privaträttsliga rättigheter till mark och vatten överfördes mindre ofta till kolonialmakten. Vanligare var särskilda köpeavtal etc. till markområden. Kolonialmakten erkände i allmänhet urbefolkningens exklusiva bruksrätt. Ofta infördes någon form av central förvaltning eller kontroll av markköpen.

I de fall urbefolkningens exklusiva rätt till bruksområden inte erkändes var det vanligt att urbefolkningen tillerkändes kollektiva bruksrätter såsom jakt och fiske.

5.4 NF:s skydd av urbefolkningar och minoriteter

Nationernas förbunds s.k. minoritetsrättssystem, varom mer i det följande, byggde på en princip om folkens självbestämmanderätt. Principen kom till uttryck i NF:s försök att införa en internationell nyordning där gamla stater omskapades och nya nationalstater bildades. Bestämmelser om minoritetsskydd tillkom som subsidiära regler för de folkgrupper för vilka nationalstater ej kunde skapas. Principen om folkens självbestämmanderätt och den betydelse den fick inom Nationernas förbund beskrivs något i avsnitt 6.6.1.

---

22 Se professor Svante Bergströms utlåtande i skattefjällsmålet, referat i NJA 1981 s. 1, s. 93.

Någon regel som innebar en plikt för NF:s medlemsstater att säkra minoriteternas rättigheter togs inte in i NF-pakten. Minoriteternas rättigheter skulle i stället säkras i de särskilda fredstraktaterna. Vad gäller urbefolkningar infördes dels ett s.k. mandatsystem för de områden som bedömdes ha förutsättning att så småningom bli självständiga stater, dels en subsidiär regel, artikel 23 B, enligt vilken NF:s medlemsstater ålades att säkra rättfärdig behandling av urbefolkningar i sina kolonier. Till skillnad från minoritetsrättssystemet och mandatsystemet gällde artikel 23 B inte endast de stater som besegrats i första världskriget.

5.5 NF:s system för minoritetsskydd

Även om man före tillkomsten av NF kan finna bestämmelser om skydd för minoriteter i skilda sammanhang kan man knappast tala om ett folkrättsligt minoritetsrättssystem. Exempel på sådana bestämmelser är 1751 års kodicill om samerna (se ovan avsnitt 4), och vissa bestämmelser i Wientraktaten från år 1815 om rätt för den polska minoriteten i Ryssland, Österrike och Preussen att ha vissa nationella institutioner.

Som ovan nämnts fanns det i NF-pakten inga minoritetsskyddsregler som generellt var gällande för alla medlemsstater. Minoritetsskyddet reglerades i stället i bestämmelser i fredstraktaterna med de stater som förlorat kriget och med de nybildade staterna. Dessutom fanns motsvarande bestämmelser i vissa bilaterala minoritetstraktater och ensidiga förklaringar till NF från vissa medlemsstater. Bestämmelserna kom att bilda ett system som byggde på tre generella huvudpunkter:

1. likabehandling och icke-diskriminering,
2. allmänna mänskliga rättigheter,
3. garanterad rätt att få använda eget språk och egna institutioner.

I vissa fall tillkom garantier för fullständigt eller begränsat självstyre eller för att vidmakthålla traditionella rättigheter.

Gemensamt för bestämmelserna var också att de med något undantag ej kunde ändras utan NF:s samtycke.

Som kommentar till p. 3 ovan kan sägas att den ansetts innefatta en plikt för staterna att antingen upprätta allmänna skolor för minoriteten eller finansiera privata sådana.

För att få bestämmelserna generellt gällande antog NF resolutioner i vilka staterna uppmanades följa NF:s minoritetssystem. För senare tillkommande medlemsstater blev för övrigt systemet generellt bindande. Tillhopa 18 stater, bland dem Finland med den åländska minoriteten, anslöts på olika sätt till systemet.

Minoritetssystemet skulle innebära mer än likabehandling. Det skulle, enligt Internationella domstolen i Haag, vara en effektiv och äkta lika ställning, vilket i många fall måste innebära en positiv särbehandling av minoriteten.

Till NF:s minoritetssystem hörde den viktiga petitionsrätten för minoriteter. Representanter för minoriteten hade rätt att klaga till Nationernas förbunds råd, som kunde föra saken till Internationella domstolen. Några tvångsmedel mot staterna fanns inte. Att minoritetssystemet ändå hade viss betydelse tyder det relativa stora antalet petitioner på.

5.6 Artikel 23 B

NF-paktens artikel 23 B innehöll alltså en skyldighet för medlemsstaterna till att säkra rättfärdig behandling av infödda folk, urbefolkningar. Regeln tillkom på initiativ av USA och England som grundade sitt förslag på erfarenheter från "Indian treaties", samt på en teori om "trusteeship" eller "guardianship", dvs. en form

av förmyndarskap. Denna teori innebar en med kolonialmaktens överhöghet förenad skyldighet att förvalta urbefolkningens områden till folkgruppens bästa med hänsynstagande till dess samfundsordning och traditionella nyttjande av områdena.

Avsikten med artikeln var att åstadkomma en bindande internationell norm för staternas förhållanden till de "primitiva" folkgrupper som enligt då gällande uppfattning inte kunde få en egen stat. Det var alltså fråga om en generell minimistandard för dessa folk. Det har hävdats[23] att teorin aldrig var avsedd att begränsas till folk i kolonierna, utan att den också gällde urbefolkningssamfund inom oberoende stater.

Artikeln fick inte samma betydelse som minoritetssystemet (jämför ovan). Som exempel kan nämnas att klagomål från irokeser i Canada och maorier på Nya Zeeland aldrig kom upp till verklig behandling, eftersom ingen medlemsstat ville främja klagandenas sak.

Artikel 23 B fick betydelse för ILO:s arbete med urbefolkningsfrågor och för dess urbefolkningskonvention, varom mer i ett följande avsnitt (6.3). Det har gjorts gällande att artikeln var ett uttryck för gällande folkrättslig sedvanerätt vid sin tillkomst. Bestämmelsen har vid sådant förhållande inte bortfallit ur folkrätten trots att NF upplösts.

Detta gäller framför allt teorin om guardianship som alltjämt har aktualitet. Den kan t.ex. återfinnas i FN-stadgans kap. XI som enligt rubriken innehåller en "Förklaring angående icke självstyrande territorier". Artiklarna under kap. XI finns intagna som bil. 10 till denna promemoria. På samma sätt som för artikel 23 B har det hävdats[24] att kap. XI var avsedd att gälla alla urbefolkningar, oavsett om dessa levde i oberoende stater eller i kolonier. FN:s generalförsamling fann dock

23 Jämför Gordon Bennet a.a. s. 10.

24 Bennet a.a. s. 12.

att så inte var fallet och gjorde gällande att vad som avsågs var territorier som är geografiskt åtskilda, "geographically separate", från det land som administrerar det.

6 SKYDDET AV URBEFOLKNINGAR OCH MINORITETER EFTER ANDRA VÄRLDSKRIGET

6.1 FN:s tillkomst och förklaringen om de mänskliga rättigheterna

FN-stadgans inledning uttrycker organisationens grundläggande principer:

VI, DE FÖRENADE NATIONERNAS FOLK, BESLUTNA
att rädda kommande släktled undan krigets gissel, som två gånger under vår livstid tillfogat mänskligheten outsägliga lidanden, att ånyo betyga vår tro på de grundläggande mänskliga rättigheterna, på den enskilda människans värdighet och värde, på lika rättigheter för män och kvinnor samt för stora och små nationer,
att skapa de villkor, som äro nödvändiga för upprätthållande av rättvisa och aktning för förpliktelser, härrörande ur fördrag och andra källor till den internationella rätten, att främja sociala framsteg och bättre levnadsvillkor under större frihet,

OCH ATT I DESSA SYFTEN
öva fördragsamhet och leva tillsammans i fred med varandra såsom goda grannar,
förena våra krafter till upprätthållande av internationell fred och säkerhet,
godtaga grundsatser och införa metoder, som giva säkerhet för att vapenmakt icke kommer till användning annat än i gemensamt intresse, samt
anlita internationella verksamhetsformer för att främja sociala och ekonomiska framsteg för alla folk,

HAVA ÖVERENSKOMMIT ATT FÖRENA VÅRA ANSTRÄNGNINGAR FÖR ATT FÖRVERKLIGA DESSA SYFTEMÅL
I enlighet härmed hava våra regeringar genom sina i San Francisco församlade ombud, vilka företett fullmakter, som befunnits i god och behörig form, enats om föreliggande Förenta nationernas stadga och upprätta härmed en internationell organisation, som skall bära namnet Förenta nationerna.

Den dominerande inställningen inom FN var under organisationens första år, att det i första hand gällde att stärka de enskilda individernas fri- och rättigheter. Detta var ju en följd av de övergrepp mot de klassiska frihetsrättigheterna som man erfarit före och under andra världskriget. Särbehandling av människor som tillhörde viss ras hade dålig klang och ställdes mot kravet på alla människors lika värde och rätt till lika behandling. Den under mellankrigstiden framförda uppfattningen att minoriteter har rätt till positiv särbehandling och aktivt stöd förlorade alltså tillfälligt sin aktualitet. Vad gäller urbefolkningar utgör, som ovan nämnts (s.101), kap. XI visst skydd. Detta ansågs dock ej gälla urbefolkningar inom alla stater.

Enligt FN-stadgan skall det ekonomiska och sociala rådet (ECOSOC) framlägga förslag i syfte att främja aktning och respekt för de mänskliga rättigheterna. Rådet tillsatte därför år 1946 en särskild kommission för att utarbeta ett förslag till allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna (människorättskommissionen). Förslaget som utarbetats av en särskild redaktionskommitté godkändes av generalförsamlingen år 1948.

Den särskilda minoritetsproblematik som är knuten till urbefolkningsfrågorna behandlas i dag av en särskild arbetsgrupp för urbefolkningsfrågor varom mer i det följande (7.7). Arbetsgruppen är knuten till underkommissionen för förebyggande av diskriminering och för skydd av minoriteter (nedan kallad underkommissionen). Underkommissionen är i sin tur underordnad människorättskommissionen.

Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna består av 30 artiklar som framställs som gemensamma riktlinjer för alla folk och alla nationer. Artiklarna skall befordra respekten för de uppräknade fri- och rättigheterna. Genom framstegsfrämjande inhemska och internationella åtgärder skall deras allmänna och fullständiga erkännande och tillämpning säkerställas såväl

bland folken i medlemsstaterna som bland folken i områden under deras överhöghet. Även om hänsyn främst tas till de enskilda människornas förhållanden, beaktas även intressen som kan hävdas av grupper av individer, t.ex. i artikel 20 som gäller föreningsfriheten.

Vad gäller skyddet för minoriteter kan sägas att artikel 22 har viss relevans, även om begreppet minoritet ej omnämns i artikeln. Den brukar anges som ett paraplystadgande som ger en allmän inledning till de följande artiklarna om sociala, ekonomiska och kulturella rättigheter:

Envar äger i sin egenskap av samhällsmedlem rätt till social trygghet och är berättigad till att de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, som äro oundgängliga för hans värdighet och för en fri utveckling av hans personlighet, förverkligas genom nationella åtgärder och mellanfolkligt samarbete med hänsyn tagen till varje stats organisation och resurser.

Den ovannämnda redaktionskommittén föreslog en artikel om minoritetsskydd av följande lydelse [25]:

I stater, där ett väsentligt antal människor lever vid sidan av befolkningens majoritet och skiljer sig från denna i fråga om ras, språk eller religion, skall personer som tillhör sådana etniska, språkliga eller religiösa minoriteter ha rätt att i den mån det är förenligt med allmän ordning upprätta och vidmakthålla sina skolor och kulturella eller religiösa institutioner och att använda sitt språk i pressen, inför offentligheten och hos domstolar och andra statliga myndigheter.

Det är intressant att jämföra den föreslagna artikeln med artikel 27 i konventionen år 1966 om medborgerliga och politiska rättigheter, varom mer i det följande (6.7). Artiklarna har påtagliga likheter men också väsentliga olikheter, främst genom att artikel 27 saknar de preciseringar av kulturyttringarna som finns i den föreslagna artikeln. FN:s generalförsamling beslöt att inte ha någon artikel om minoritetsskydd i förklaringen, trots förslag härom från Danmark, Jugoslavien och Sovjetunionen.

25 Citat efter SOU 1975:99, Samerna i Sverige, s. 62.

Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna är inte ett för staterna juridiskt bindande instrument. Detta hindrar emellertid inte att förklaringen har stor betydelse som uttryck för en världsopinion och som en moralisk måttstock för de enskilda staterna.

Det var redan från början klart att arbetet inte var avslutat i och med antagandet av förklaringen. Avsikten var att man också skulle ta fram en konvention. I själva verket påbörjades konventionsarbetet redan innan förklaringen antagits. Så småningom kom man fram till att det lämpligaste var att föreslå två konventioner. Dessa konventioner, om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter resp. om medborgerliga och politiska rättigheter antogs först år 1966, dvs. 18 år efter förklaringen. Konventionerna behandlas nedan i avsnitt 6.6. Vissa andra i sammanhanget betydelsefulla konventioner som antagits dessförinnan skall också behandlas.

6.2 Konventionen angående folkmord

Tillkomsten av 1948 års FN-konvention om förebyggande och bestraffning av folkmord skall naturligtvis ses mot bakgrund av Nazitysklands övergrepp mot judar och andra minoriteter. Genom konventionen förpliktar staterna sig att bestraffa åtgärder av underordnade myndigheter, organisationer och enskilda som innebär utrotande av nationella etniska eller religiösa grupper. Detta gäller även förberedelse eller medverkan till sådana åtgärder.

Under förarbetena till konventionen framkom även förslag om att det i konventionen skulle tas in bestämmelser mot s.k. kulturellt folkmord, varmed avsågs utplånandet av en folkgrupps kulturella särart genom förintandet av gruppens bibliotek och historiska minnesmärken etc. Någon bestämmelse om kulturellt folkmord kom emellertid inte att inflyta i konventionen, enligt uppgift på grund av uppfattningen att stadganden av ifrå-

gavarande slag borde hänföras till en särskild konvention angående skydd för minoriteter.[26]

Enligt artikel 2 i konventionen förstås med folkmord envar av ett antal upptagna gärningar som förövats i avsikt att helt eller delvis förinta en nationell, etnisk, rasmässigt bestämd eller religiös grupp. Exempel på sådana gärningar i artikeln är att döda medlemmar av gruppen och att tillfoga medlemmar av gruppen svår kroppslig eller själslig skada.

Sverige undertecknade konventionen den 30 december 1949. Den ratificerades den 9 maj 1952 (jämför prop. 1952:71) och ledde till en lag om straff för folkmord (1964:169). I propositionen angående ratifikation nämns samerna som exempel på en grupp som är på en gång etniskt och rasmässigt bestämbar.

6.3 ILO-konventionen (K 107)

International Labour Organization's (ILO) arbete med urbefolkningsfrågor började som en uppföljning av Nationernas förbunds generella bestämmelser om skydd för urbefolkningar (jämför ovan avsnitt 5.6). Man ägnade sig ursprungligen särskilt åt frågor rörande arbetare från urbefolkningar. Efter andra världskriget utvidgades ILO:s arbete med dessa frågor och fick en mer allmän karaktär. Orsaken härtill var, har det sagts, FN:s passivitet. ILO upprättade en expertkommission som utformade konventionsförslag m.m.

Vid ILO:s sammanträde år 1957 antogs en konvention (K 107) och en rekommendation (nr 104) angående skydd för och integration av infödda och andra stammar eller i stamliknande förhållanden levande folkgrupper i självstyrande länder (se bil. 2). De svenska regerings- och arbetstagarombuden röstade därvid för ett antagande, medan arbetsgivarombudet röstade mot konventionen och nedlade sin röst beträffande rekommendationen. I propo-

26 Samerettsutvalget s. 235.

sition (1958:46) med anhållan om riksdagens yttrande angående vissa av ILO:s allmänna konferens år 1957 fattade beslut ansåg chefen för socialdepartementet att konventionen inte borde ratificeras av Sverige och att inte heller rekommendationen borde föranleda någon åtgärd. Riksdagen följde förslaget.

6.3.1 Konventionens innehåll

Konventionen innehåller 37 artiklar och är indelad i åtta delar. Inledningsvis fastslås att det primära ansvaret för att samordnade och systematiska program genomförs till skydd för ifrågavarande folkgrupper och deras fortskridande integration i resp. länders liv skall åvila regeringarna. I artikel 3 poängteras särskilt att de speciella skyddsåtgärder som kan bli nödvändiga inte används som medel för att upprätthålla segregation samt att de skall bestå endast så länge behov av speciellt skydd föreligger. Detta kan nog anses innebära att den grundläggande tanken i konventionen är att urbefolkningens materiella välstånd skall främjas men att minoriteten eller urbefolkningen på sikt skall assimileras med majoriteten, även om konventionen tar avstånd från "konstlad assimilation" (se artikel 2 p. 2 c).

Att det faktiskt är fråga om assimilation framgår också av artikel 7.2 enligt vilken den etniska gruppen skall tillåtas bibehålla sina egna sedvänjor och institutioner så länge de inte är oförenliga med målsättningarna för integrationsprogrammet. Av artikel 23 framgår vidare att barnen visserligen skall bibringas undervisning på sitt modersmål, men åtgärder skall vidtas för en successiv övergång till officiellt språk. Det sägs dock att lämpliga åtgärder i mån av möjlighet skall vidtas i syfte att bevara modersmålet.

Konventionen och rekommendationen innehåller emellertid ett flertal regler som borde innebära ett reellt skydd för urbefolkningar och ett minoritetsskydd. Hantverk och

landsbygdsindustri skall uppmuntras både som en faktor i urbefolkningarnas ekonomiska utveckling och som ett medel att bevara deras kulturella arv och konstnärliga värden (artikel 18). Regeringarna skall sträva efter samverkan med urbefolkningen och deras representanter. Urbefolkningen skall beredas tillfälle att utveckla sitt initiativ. Regeringen skall vidare "med alla till buds stående medel stimulera utvecklingen av medborgerliga friheter inom dessa folkgrupper och upprättandet av valda institutioner eller medverkan i sådana institutioner". Åtgärder skall inriktas på att främja den sociala, ekonomiska och kulturella utvecklingen etc.

När det gäller äganderätten till marken finns ett mycket påtagligt skydd för urbefolkningen. I artikel 11 stadgas att medlemmarna av ifrågavarande folkgrupper skall tillerkännas kollektiv eller individuell äganderätt till den jord "som dessa folkgrupper traditionellt nyttja". (Citatet är den officiella svenska översättningen i prop. 1958:46. I den engelska originaltexten används uttrycket "occupie".) Det är här fråga om fullständig äganderätt i modern rättslig mening. Det är dock något osäkert i vilken grad nomadiserande folks periodiska bruk täcks av bestämmelserna. Det har hävdats (NOU 1980:53 Vern av urbefolkninger) att nomadiserande folk enligt konventionen har samma rättigheter beträffande de markområden som utgör centrum i de periodiska flyttningarna och till vilka gruppen sedvanemässigt återkommer. Andra, t.ex. norska utrikesdepartementet, har gjort gällande att då uttrycket "occupie" inte borde översättas med nyttja utan närmast med "besitte" så kan nomadiserande grupper med sin mindre fasta anknytning till marken knappast falla in under konventionens bestämmelser i detta avseende. Det är emellertid klart enligt konventionen att jordbruk och skogsbruk med utgångspunkt i fast bosättning skall kunna grunda äganderätt. Rättigheterna kan därvid också omfatta t.ex. fiske om det rör sig om ett tillräckligt exklusivt utnyttjande.

I avvaktan på att målen för en bosättningspolitik uppnås för grupper som delvis lever som nomader, bör det upprättas zoner inom vilka sådana gruppers boskap kan beta utan hinder (rekommendationen, avsnitt 2). Skydd för nomadiska folks kultur och samhällsliv saknas praktiskt taget i konventionen. Utgångspunkten i denna tycks vara att nomadismen skall försvinna.

Den dåvarande svenska delegationen för det internationella socialpolitiska samarbetet yttrade sig över konventionen och rekommendationen och uttalade att då dessa instrument torde sakna omedelbart intresse för Sveriges vidkommande, det inte torde kunna ifrågakomma för vårt land att förverkliga konventionens innehåll eller rekommendationens anvisningar genom lagstiftning eller på annat sätt. Departementschefen anslöt sig i den tidigare nämnda propositionen (1958:46) till denna motivering.

6.3.2 Konventionens betydelse

Endast 27 stater varav 14 latinamerikanska har ratificerat denna ILO-konvention. Inget av de nordiska länderna har gjort det. Samerna i Sverige har i dag inte något krav på att konventionen skall ratificeras.

Konventionen var inte någon fullständig nyskapelse år 1957. Tvärtom framstod den som en sammanfattning av ett omfattande material som ILO samlat in bl.a. på s.k. regionalkonferenser sedan år 1926. Arbetet byggde på bl.a. artikel 23 b i Nationernas förbundspakten och på äldre kolonialrätt (se ovan kap. 5).

ILO-konventionen antogs för mer än 25 år sedan. Sedan dess har stora förändringar skett i urbefolkningarnas situation och i synen på urbefolkningarna. Inom ILO överväger man därför en revision av konventionen.

6.4 UNESCO-konventionen angående diskriminering i utbildningen

UNESCO antog år 1960 en konvention mot diskriminering i utbildningen (se bil. 3). Sverige anslöt sig till konventionen år 1967 (jämför prop. 1967:36).

I konventionen förbjuds diskriminering, dvs. "varje åtskillnad, uteslutning, begränsning eller fördel på grund av ras, färg, kön, språk, religion," m.m. Det är emellertid tillåtet att inrätta undervisningssystem och läroanstalter på religiösa eller språkliga grunder om deltagandet är frivilligt och undervisningen håller fastställda studiekrav.

Det är enligt konventionen väsentligt att respektera föräldrars frihet att välja sådan alternativ undervisning för sina barn.

Det är vidare, enligt artikel 5 moment 1 p. c:

väsentligt att tillerkänna medlemmar av nationella minoriteter rätt att bedriva egen undervisningsverksamhet, innefattande upprätthållande av skolor samt, beroende på varje stats undervisningspolitik, användning av eller undervisning i deras eget språk, förutsatt emellertid

1. att denna rätt inte utövas på ett sätt, som hindrar medlemmarna av dessa minoriteter från att förstå kulturen och språket hos samhället som helhet eller från att delta i dess verksamhet, eller som sätter den nationella suveräniteten i fara,
2. att undervisningens nivå inte är lägre än den allmänna nivå som fastställts eller godkänts av vederbörande myndigheter; samt
3. att sådan skolgång är frivillig.

I denna bestämmelse ligger ett skydd för minoriteter. Enligt samma artikels moment 2 förbinder sig staterna att vidta alla nödvändiga åtgärder för att säkerställa tillämpningen av de principer som uppställts i moment 1. Detta tyder på en indirekt skyldighet för staterna att ställa medel till förfogande även om detta inte ut-

tryckligen är stadgat.[27] Även i kravet att alla medborgare skall få en kvalitetsmässigt likvärdig utbildning ligger möjligen en skyldighet att förse minoritetens skolor med erforderliga medel för att minimistandarden skall upprätthållas.

Slutsatsen är att minoritetsgrupper enligt konventionen kan inrätta egna skolor och möjligen också ha rätt till stöd från de offentliga myndigheterna på samma grunder som gäller för andra skolor.

Konventionen ålägger staterna att till UNESCO:s generalkonferens rapportera om de åtgärder som företagits för konventionens tillämpning. Några andra regler om kontroll av att staterna uppfyller sina förpliktelser finns inte.

6.5 Konventionen (1965) om avskaffande av alla former av rasdiskriminering

FN:s generalförsamling antog år 1965 en konvention om avskaffande av alla former av rasdiskriminering (Rasdiskrimineringskonventionen, se bil. 4). Konventionen lades fram för undertecknande år 1966. Sverige ratificerade konventionen år 1971 (jämför prop. 1970:87).

I ingressen till konventionen åberopas flera deklarationer och konventioner däribland konventionen (1960) angående diskriminering inom undervisningen.

Sveriges ratificering av konventionen ledde till ändringar i tryckfrihetsförordningen och brottsbalken. Diskrimineringsutredningen har i ett år 1983 avgivet betänkande föreslagit en lag mot etnisk diskriminering i arbetslivet (SOU 1983:18), varvid konventionen åberopats som ett skäl för ny lagstiftning.

Enligt konventionens artikel 1.1 avses med "rasdiskriminering":

---

27 Jämför Gustaf Petrén, Minoriteternas rättsställning i Sverige; ur David Schwarz, Identitet och Minoritet (Uppsala 1976) s. 35.

varje skillnad, undantag, inskränkning eller företräde på grund av ras, hudfärg, härstamning eller nationellt eller etniskt ursprung, som har till syfte eller verkan att omintetgöra eller inskränka erkännandet, åtnjutandet eller utövandet, på lika villkor, av mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på politiska, ekonomiska, sociala, kulturella eller andra områden av det offentliga livet.

Konventionen är alltså avsedd att täcka de flesta samhällsområden. Det råder ingen tvekan om att samerna i egenskap av inhemsk minoritet omfattas av samtliga bestämmelser i konventionen. Däremot finns i vissa fall en osäkerhet om i vad mån konventionen tar sikte på minoriteter av utländsk härstamning. Denna problematik behandlas emellertid inte här.

Konventionens centrala bestämmelser finns i artiklarna 4 och 5 vilka innehåller entydiga förpliktelser för konventionsstaterna.

Artikel 4 riktar sig mot all propaganda och alla organisationer som grundar sig på uppfattningar eller teorier att någon ras eller persongrupp med viss hudfärg eller av visst etniskt ursprung är överlägsen någon annan eller som söker rättfärdiga eller främja rashat eller diskriminering i någon form.

Artikel 5 består av en rättighetskatalog och föreskriver att envar skall utan åtskillnad grundad på ras, hudfärg eller nationellt eller etniskt ursprung tillförsäkras likhet inför lagen, särskilt i fråga om de i artikeln angivna rättigheterna. I artikeln uppräknas ett stort antal politiska, medborgerliga, ekonomiska, kulturella och sociala rättigheter, t.ex. rätten till bostad, arbete och rättvisa arbetsvillkor.

Varje konventionsstat skall bedöma vilka medel som skall användas för att genomföra bestämmelserna i konventionen. Staten är skyldig att vidta lagstiftningsåtgärder endast när de faktiska omständigheterna i landet i fråga gör det nödvändigt.

I enlighet med bestämmelserna i konventionen har en ständig kommitté för avskaffande av rasdiskriminering upprättats av konventionsstaterna. Rasdiskriminering-skommittén skall tillställas rapporter från konventionsstaterna om vilka åtgärder som vidtagits för konventionsbestämmelsernas efterlevnad. Staterna kan vidare anmäla varandra för kommittén i fall av överträdelse mot konventionen. Konventionsstat kan förklara att den erkänner kommitténs behörighet att motta klagomål från enskilda personer inom den staten. Sverige har avgett en sådan förklaring (jämför prop. 1971:125).

Även om det huvudsakliga ändamålet med konventionen är att förhindra diskriminering åläggs staterna på vissa punkter en skyldighet till positiv särbehandling. Sålunda sägs i artikel 2.2 att konventionsstaterna, när omständigheterna föranleder därtill, skall "vidtaga särskilda och konkreta åtgärder på sociala, ekonomiska, kulturella och andra områden för att åstadkomma tillfredsställande utveckling och skydd för vissa rasgrupper eller därtill hörande enskilda personer i syfte att tillförsäkra dem fullt och lika berättigat åtnjutande av mänskliga rättigheter och grundläggande friheter".

Den positiva särbehandlingen enligt konventionen kan upphöra först när syftet med åtgärden uppnåtts:

Dessa åtgärder får i intet fall leda till att olikvärdiga eller skilda rättigheter upprätthålles för olika rasgrupper sedan syftet med åtgärderna uppnåtts.

Konventionen syftar till lika behandling av olika etniska grupper. En stat kan alltså tänkas bryta mot konventionen om stödet till en minoritet leder till ett överläge för denna gentemot majoritetsbefolkningen eller innebär en orättvis behandling av majoritetsbefolkningen.

Det är säkert omöjligt att finna några generella svar på frågan var gränsen "uppåt" för den positiva särbehandlingen går. Det är ju helt klart att stödet till en

minoritet måste differentieras för skilda områden av samhällslivet. Det bör understrykas att om en etnisk minoritet under en längre tid varit eftersatt som grupp, så torde det krävas relativt omfattande åtgärder innan den kommer i nivå med majoritetsbefolkningens standard i olika avseenden.

Skyddet av de mänskliga rättigheterna har tveklöst utvecklats i riktning mot större krav på aktiv omsorg om medborgarna från statens sida. Detta sammanhänger med att ett reellt skydd förutsätter särskilda insatser av samhället. Enligt konventionsbestämmelserna måste därvid den "aktiva omsorgen" även komma den etniska minoriteten till del. Ett aktivt stöd från statens sida till en majoritetsgrupp i samhället kan göra det nödvändigt att ge ett motsvarande stöd till en minoritetsgrupp för att uppnå likställdhet. Frågor av detta slag behandlas ofta av rasdiskrimineringskommittén.

Sammanfattningsvis kan det sägas att konventionen skulle kunna åberopas för att få den totala situationen för en etnisk minoritet som samerna i paritet med situationen för den övriga befolkningen. Samhällets utbud av nyttigheter måste vara så utformat att det kan tillgodogöras av såväl majoritetsbefolkning som minoritet på lika villkor.

6.6 1966 års FN-konventioner

Som ovan nämnts (6.1) var avsikten redan vid antagandet av förklaringen om de mänskliga rättigheterna, att en konvention i ämnet skulle arbetas fram. En särskild arbetsgrupp inom den redaktionskommitté som leddes av Mrs Roosevelt och som var underställd människorättskommissionen hade arbetat med detta sedan år 1947.

Man insåg snart att det skulle möta bl.a. tekniska svårigheter att samla alla rättigheter i en konvention. De medborgerliga och politiska rättigheterna samlades därför i en konvention medan de ekonomiska, sociala och

kulturella rättigheterna fördes till en annan. Konventionerna antogs år 1966 och ratificerades av Sverige år 1971 (jämför prop. 1971:125) med vissa förbehåll (se bil. 5 och 6).

Med hänsyn till konventionernas gemensamma bakgrund och nära samband finns det skäl att vid tolkningen av bestämmelserna se de båda konventionerna som delar i ett regelverk. Artikel 1 i de båda konventionerna - där principen om folkens självbestämmanderätt är intagen - är för övrigt likalydande. Även rasdiskrimineringskonventionen kan i vissa avseenden sägas tillhöra detta regelverk om skydd för de mänskliga rättigheterna, stundom benämnt FN:s människorättskonventioner.

Den enda bestämmelse i 1966 års konventioner som direkt syftar till minoritetsskydd är artikel 27 i konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter. Artikel 27 behandlas nedan i avsnitt 6.7.

Urbefolkningar har fäst stort avseende vid principen om folkens självbestämmanderätt. Principen behandlas i följande avsnitt.

Under behandlingen av verkställighetsbestämmelserna i förslaget till konvention om medborgerliga och politiska rättigheter framlades ett förslag om att konventionen även skulle innehålla en artikel med föreskrifter om individuell besvärsrätt. Majoriteten var dock inte beredd att godta en sådan artikel men man kunde ena sig om att ta in bestämmelser om individuell besvärsrätt i ett separat, fakultativt protokoll. Sverige har godkänt det fakultativa protokollet samtidigt med konventionen (jämför prop. 1971:125). Besvärsrätten m.m. behandlas i avsnitt 6.6.2.

6.6.1 Principen om folkens självbestämmanderätt

I artikel 1 i 1966 års båda konventioner stadgas:

1. Alla folk har självbestämmanderätt. Med stöd av denna rätt äger de fritt bestämma sin politiska ställning och fullfölja sin egen utveckling på de ekonomiska, sociala och kulturella områdena.
2. Alla folk må för sina egna syften fritt förfoga över sina naturrikedomar och naturtillgångar, dock att detta ej må ske till förfång för förpliktelser, som följer av det på principen om det gemensamma intresset grundade internationella samarbetet på det ekonomiska området och den internationella rätten. I intet fall skall ett folk kunna berövas sina egna utkomstmöjligheter.
3. Konventionsstaterna, däribland de stater som har ansvaret för administrationen av icke-självstyrande områden och förvaltarskapsområden, skall medverka till att folkens självbestämmanderätt förverkligas, och de skall respektera denna rätt i överensstämmelse med bestämmelserna i Förenta nationernas stadga.

Artikeln ger uttryck för principen om folkens självbestämmanderätt, vilken kan betraktas som en av huvudprinciperna i folkrätten.[28] För samerna och andra minoriteter och urbefolkningar är det givetvis av största intresse att få fastslaget om de är ett folk i konventionens mening. Som framställningen nedan skall visa är den rådande uppfattningen att så inte är fallet när det gäller folkgrupper som samerna.

Historisk tillbakablick

Idén om en folkens självbestämmanderätt kan ledas tillbaka till upplysningstiden och den amerikanska och franska revolutionens tankar om folksuveräniteten. Det var principer om folkets suveränitet som legitimerade maktutövningen i de konstitutionella författningar som skapades. Respekten för folkviljan blev grundläggande.

Principen om folkens självbestämmanderätt, "selfdetermination", blev framförd av president Wilson efter första världskriget. Innebörden av principen var då närmast att inga framtida gränser mellan staterna skulle dras mot den berörda befolkningens vilja. Men den kom också att innebära en utveckling av minoritetsrätten, vilket beskrivits ovan i avsnitt 5. Man ville på olika sätt

28 Eek a.a. s. 403.

ställa nationella gruppers intressen i förgrunden, genom gränsdragningar, nya statsbildningar eller särskilda minoritetstraktater. Exempel på sådana nya statsbildningar är de baltiska staterna, Finland och Tjeckoslovakien. Principen var framförd som "allmän" men i praktiken var det närmast fråga om att de besegrade staterna, Tyskland, Österrike-Ungern, Sovjetunionen och Turkiet, fick gå med på att nationella grupper som funnits under deras herradöme skulle få frihet och självbestämmande. Segrarmakterna gjorde inga motsvarande åtaganden. Det var således inte fråga om någon folkrättslig "regel".

Principen om folkens självbestämmanderätt prövades bl.a. i samband med Ålandsfrågan. I rapporten från den juristkommission som år 1920 bedömde tvisten mellan Finland och Sverige om Ålandsöarna uttalas bl.a. att positiv internationell rätt inte tillerkänner folkgrupper (national groups as such) någon rätt att genom viljeförklaring skilja sig från den stat de tillhör, lika lite som den tillerkänner andra stater någon rätt att påfordra ett sådant avskiljande.

FN och principen om folkens självbestämmanderätt

I FN-stadgans artikel 1.2 sägs det att FN:s ändamål är

att mellan nationerna utveckla vänskapliga förbindelser, grundade på aktning för principen om folkens lika rättigheter och självbestämmanderätt samt vidtaga andra lämpliga åtgärder för att befästa världsfreden.

Även i andra artiklar talas om folkens självbestämmanderätt i liknande formuleringar.

Det har sagts att principen om folkens självbestämmanderätt genom sådana formuleringar blev ett medel för att stärka världsfreden och staternas territoriella integritet. Det var således uteslutet att den kunde åberopas för uppdelning av bestående stater. I så måtto blev tolkningen ett avståndstagande från den tolkning

president Wilson presenterat efter första världskriget. Principen kom så småningom att ges även annat innehåll.

Principen kom även fortsättningsvis att användas för politiska syften. Av öststaterna blev principen utvecklad till en rätt för kolonialiserade länder att få sin frihet. Det var dock inte fråga om att ge en sådan rätt till etniska minoriteter inom bestående staters gränser. Detta är viktigt att hålla i minnet när betydelsen av artikel 27 i konventionen (1966) om medborgerliga och politiska rättigheter skall bedömas - varom mer i det följande (6.7). Östländernas tolkning av principen stöddes av länderna från tredje världen.

För västländerna sammanhängde principen om folkens självbestämmanderätt främst med skyddet av de mänskliga rättigheterna. Detta innebar t.ex. att rätten till demokrati skulle säkerställas. Principen om folkens självbestämmanderätt kom emellertid att i första hand bli ett argument för avkolonialiseringen. Detta kom till uttryck t.ex. i deklarationen år 1960 om kolonialsystemets avskaffande ("Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples"). Att det inte var fråga om någon frigörelseprocess utöver avkolonialiseringen till förmån för särskilda etniska grupper inom kolonin tyder t.ex. 6 § på:

Varje försök som siktar till delvis eller fullständig uppsplittring av den nationella enheten och territoriella integriteten i ett land är oförenligt med syftena och principerna i FN-stadgan. (Any attempt aimed at the partial or total disruption of the national unity and the territorial integrity of a country is incompatible with the purposes and principles of the Charter of the United Nations.)

När en ny stat har tillskapats eller har uppnått oavhängighet tillåts således ingen ytterligare rätt till statsbildning för en särskild folkgrupp.

1966 års konventioner igen

Av vad som sålunda föregick artikel 1 i 1966 års konventioner tycks alltså framgå att den inte var avsedd att användas på minoriteter inom en etablerad nationalstat. Det fanns ett förslag från Sovjetunionen som innebar att artikeln skulle ge ett skydd för minoriteter, men detta förkastades bl.a. med hänvisning till att minoriteternas rättigheter behandlades i annat sammanhang. Vissa författare[29] har dock hävdat att någon form av självbestämmanderätt faktiskt tillkommer urbefolkningen.

Enligt samerettsutvalget[30] ger materialet emellertid inte stöd för antagandet att artikel 1 kan åberopas ens för en mer begränsad form av inre självstyrelse för etniska minoriteter. Konventionen skall enligt samerettsutvalget läsas så att de etniska grupper som inte erkänts som "folk" enligt artikel 1 ges ett skydd i artikel 27, varom mer i det följande.

En etnisk minoritet kan alltså, enligt samerettsutvalget, inte anses vara "ett folk" i konventionens mening. Detta gäller oavsett om minoriteten själv anser sig vara ett folk och faktiskt betraktas som ett folk i andra sammanhang.

Samerettsutvalget har också tagit upp slutakten från konferensen om säkerhet och samarbete i Europa av år 1975, det s.k. Helsingforsavtalet. Detta avtal går enligt utvalget inte längre än FN-konventionerna år 1966 när det gäller folkens rätt till självbestämmande.

De danska sakkunniga angående frågan om Grönlands självständighet har uttalat att reglerna om självbestämmanderätt är tillämpliga inom områden som är geografiskt åtskilda från moderlandet när den övervägande

29 Jämför t.ex. Bennet a.a., och Cobo, Study of the problem of dicrimination against indigenous populations a.a.

30 Samerettsutvalget s. 262.

delen av befolkningen där tillhör en annan kultur än den som är rådande i moderlandet. Detta är ju fallet för Grönlands vidkommande. Att Grönland intill år 1953 hade status som dansk koloni är - som de danska sakkunniga hävdade - ett moment som särskilt talar för att man skall anse den grönländska befolkningen som ett folk i de två FN-konventionernas mening.

Det mesta talar för att samerna i Sverige som stöd för självbestämmanderätt inte kan åberopa någon av de gällande folkrättsliga utformningarna av principen om folkens självbestämmanderätt. Detta hindrar emellertid inte att principen i och för sig kan få betydelse på ett indirekt sätt. Som redovisas i ett följande avsnitt (6.7.5) har principen betydelse när räckvidden av artikel 27 skall bestämmas.

Här bör också nämnas att principen om folkens självbestämmanderätt åberopas av urbefolkningarna i deras arbete med en särskild urbefolkningskonvention. Detta behandlas i kap. 7.

6.6.2 Människorättskommittén

Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter upptar som ovan nämnts regler om ett kontrollorgan som skall garantera efterlevnaden av bestämmelserna i konventionen. Denna kontrollfunktion utövas av människorättskommittén (Human rights committee). Människorättskommittén skall inte förväxlas med människorättskommissionen (Commission on Human rights), som är det organ under FN:s ekonomiska och sociala råd som bl.a. arbetat fram förklaringen om de mänskliga rättigheterna och 1966 års FN-konventioner (jämför avsnitt 6.1).

Människorättskommittén är ett övervakningsorgan som består av 18 medlemmar. Konventionsstaterna skall på begäran avge rapporter till kommittén. Rapporterna skall redovisa de åtgärder som staterna vidtagit för att genomföra de i konventionen inskrivna rättigheterna. De skall

också redovisa de framsteg som gjorts i fråga om åtnjutandet av dessa rättigheter.

I konventionen (artikel 41) finns ingående bestämmelser om förfarandet när en stat anmäler att en annan inte efterlever bestämmelserna i konventionen. Människorättskommittén är behörig att motta och pröva sådana anmälningar endast om vederbörande stat avgett förklaring att kommittén har en sådan behörighet. Sverige har avgett en sådan förklaring.

Stater som biträtt konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter kan också, som ovan nämnts, biträda ett s.k. "fakultativt protokoll". I detta erkänns människorättskommitténs behörighet att motta och pröva framställningar från enskilda personer som påstår sig ha blivit utsatta för kränkningar av någon av de i konventionen angivna rättigheterna. Kommittén är endast behörig att motta och pröva klagomål mot stater vilka anslutit sig till det fakultativa protokollet, vilket Sverige som tidigare nämnts har gjort.

6.7 Artikel 27

Som ovan nämnts innehåller artikel 27 i FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter av år 1966 en regel om skydd för minoriteter.

Artikeln har i den engelska originaltexten följande lydelse:

In those States in which ethnic, religous or linguistic minorities exist, persons belonging to such minorities shall not be denied the right, in community with the other members of their group, to enjoy their own culture, to profess and practise their own religion, or to use their own language.

I propositionen (1971:125) angående godkännande av bl.a. denna konvention har artikel 27 översatts på följande sätt:

I de stater där det finns etniska, religiösa eller språkliga minoriteter skall de som tillhör sådana minoriteter ej förvägras rätten att i gemenskap med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, att bekänna sig till och utöva sin egen religion eller att använda sitt eget språk.

I det följande skall vi kort behandla artikelns tillkomsthistoria (6.7.1), vilka grupper som är rättighetsbärare enligt artikeln (6.7.2), vilka rättigheter artikeln ger (6.7.3) samt artikelns kulturbegrepp (6.7.4). Slutligen diskuteras i avsnitt 6.7.5 i vad mån principen om folkens självbestämmanderätt och urbefolkningsrätten kan medföra en utvidgad tolkning av artikeln. Vad frågan närmast gäller är huruvida urbefolkningar kan göra anspråk på ett längre gående skydd för sin traditionella näringsutövning - som ju ofta utgör grunden för deras kultur - än etniska minoriteter i övrigt. Huvuddelen av materialet är hämtat från samerettsutvalgets betänkande.

6.7.1 Bakgrunden till artikel 27

FN:s generalförsamling antog år 1950 en resolution angående minoriteternas framtida situation. Enligt resolutionen skulle FN:s ekonomiska och sociala råd (ECOSOC), människorättskommissionen, och underkommissionen för förebyggande av diskriminering och för skydd av minoriteter (nedan kallad underkommissionen) utarbeta en rapport om minoritetsproblem. Avsikten var att FN skulle kunna vidta effektiva åtgärder för att beskydda minoriteter.

Inom underkommissionen övervägde man att föreslå en särskild konvention till skydd för etniska, religiösa och språkliga minoriteter. Man bestämde sig emellertid för att föreslå att särskilda bestämmelser om minoriteter skulle inarbetas i det då föreliggande förslaget till människorättskonvention. Som tidigare nämnts blev något sådant konventionsförslag aldrig framlagt. Arbe-

tet ledde i stället fram mot antagande av de två konventionerna från år 1966 (se ovan avsnitt 6.6).

Det förslag till bestämmelse underkommissionen i sin tredje session arbetade fram och som alltså skulle tas in i en människorättskonvention hade följande lydelse:

Etniska, religiösa och språkliga minoriteter skall inte förvägras rätten till att ha sitt eget kulturliv, att bekänna sig till och utöva sin religion samt att använda sitt språk.

Som framgår har förslaget - till skillnad från artikel 27 - "minoritet" som rättssubjekt. Man menade redan i arbetet i underkommissionen emellertid att minoriteten inte kunde vara rättssubjekt och att det var enklare att definiera "personer som tillhör minoriteter". För att understryka att det var fråga om en form av gruppprättighet lade man till "i gemenskap med andra medlemmar av sin grupp". En diskussion om vem som skall anses som rättighetsbärare enligt artikel 27 förs i nästa avsnitt.

Människorättskommissionen behandlade underkommissionens förslag år 1953. Man ansåg där att det fanns behov av en särskild bestämmelse som skulle tillförsäkra minoriteterna vissa särrättigheter. Man underströk samtidigt att även om man gav särrättigheter till minoriteterna skulle detta inte förhindra att de tillförsäkrades övriga medborgerliga rättigheter.

Chile föreslog att artikeln skulle inledas: "I de stater där det finns ..." Orsaken härtill var att man önskade att nya invandrargrupper inte skulle kunna åberopa dessa minoritetsregler. Uruguay hade ett förslag av liknande innehåll. Bestämmelsen fick ju också en sådan inledning. Minoritetsgrupper som uppkommit genom de stora folkomflyttningarna på 1900-talet ville man på detta sätt undanta från regeln om skydd för minoriteter.

Människorättskommissionens slutliga förslag överensstämmer i allt väsentligt med den slutligt antagna artikel 27.

6.7.2 Rättighetsbärare enligt artikel 27

Rubriken inrymmer skilda frågeställningar. Hur definieras en minoritet enligt artikel 27? Vilka individer skall anses tillhöra minoriteten? Är det individen eller kollektivet som är rättighetsbärare? Är samerna en minoritet i artikelns mening?

En minoritet enligt artikel 27 skall vara etnisk, religiös eller språklig. Minoritetsformerna är alternativa, inte kumulativa. Om en grupp kan åberopa ett av kriterierna blir den alltså skyddad av bestämmelsen.

I samisk kultur finns visserligen religiösa inslag, men samerna kan knappast anses utgöra en religiös minoritet, varför denna minoritetsform inte behandlas här.

Uttrycket etnisk minoritet har i konventionstexten valts efter ingående diskussioner. Begrepp som förkastades var "rasmässig" och "nationell" minoritet. En orsak till att man valde "etnisk" som kriterium var att det uppfattades som ett mer generellt begrepp.

En etnisk grupp definierades i diskrimineringsutredningens betänkande (SOU 1983:18) som "en grupp med ofrivilligt medlemskap som har en gemensam kultur och om vilken det finns föreställningar om ett gemensamt ursprung". Definitionen torde såvitt avser objektiva kriterier överensstämma med vad som är internationellt accepterat. Som ovan nämnts är det dock osäkert om invandrarminoriteter kan åberopa artikeln.

Av central betydelse är dessutom individens egen subjektiva upplevelse av grupptillhörighet. "Minoritetsskydd" kan ju inte pressas på en individ som helst skulle vilja bli assimilerad i samhället. Ett sådant synsätt

kan dock - om det drivs för långt - inbjuda till assimileringspolitik från samhällets sida.

Det görs ibland gällande att minoritetsskydd enligt artikel 27 skulle vara avhängigt av att samhället godkände gruppens minoritetsstatus.[31] Detta torde vara felaktigt och för övrigt ologiskt eftersom det leder till ett cirkelresonemang: De som har rätt till skydd mot t.ex. samhällets assimileringspolitik är de som samhället anser skall ha ett sådant skydd mot en sådan politik.

En fråga är om en grupp måste bestå av minst ett visst antal personer för att kunna utgöra en minoritet. Språkligt sett kan en minoritet naturligtvis vara hur liten som helst, men i juridisk mening finns nog en nedre gräns. Man har i diskussionerna, bl.a. i Sverige,[32] uttalat att gruppen måste kunna bära upp en egen kulturell verksamhet och därför rimligen bestå av något tusental personer innan man kan tala om minoritet.

Samerna torde uppfylla alla de kriterier som kan uppställas för att en grupp skall anses vara en etnisk minoritet enligt artikel 27. De har en gemensam kultur, gemensamt ursprung och en levande identitetskänsla. De är tillräckligt många för att uppfylla en eventuell minimigräns för en etnisk minoritet. Vidare utgör de en ursprunglig inhemsk minoritet i Sverige.

Samerna utgör också en <u>språklig minoritet</u>. Omfattningen av "det samiska språket", dialekter m.m. har behandlats ovan i avsnitt 2.5. Det kan naturligtvis diskuteras huruvida samer som mer eller mindre saknar kunskaper i samiska omfattas av detta minoritetsbegrepp. Det torde dock kunna hävdas att den som önskar återuppta sin samiska kulturidentitet bl.a. genom att lära sig och använda språket uppfyller kraven i artikel 27. En omstän-

31 Jämför t.ex. invandrarpolitiska kommitténs betänkande SOU 1984:58, Invandrar- och minoritetspolitiken s. 57.

32 Invandrar- och minoritetspolitiken, a.a. s. 13.

dighet som talar för en sådan ståndpunkt är att det svenska samhällets språkpolitik gjort det svårt för många samer att behålla kunskaperna i samiska.

Det är oklart vilken betydelse det har för samerna att de förutom att vara en etnisk minoritet även utgör en språklig minoritet.

Sandra Lovlace-fallet

Flera frågor om vem som har rättigheter enligt artikel 27 blev belysta i ett fall inför människorättskommittén. Målet gällde huruvida en indiansk kvinna, Sandra Lovlace, som på grund av äktenskap med en icke-indian varit borta från sitt indianreservat i några år, skulle ha rätt att flytta tillbaka när äktenskapet hade upplösts. Enligt kanadensisk lag hade hon mist sin rätt till det vid giftermålet och utflyttningen.

Människorättskommittén uttalade i sitt avgörande (30.7.1981) att eftersom Sandra Lovlace etniskt sett var Maliseet-indian och endast varit borta från sitt reservat i några få år medan äktenskapet bestod, så hade hon rätt att betraktas som tillhörande denna minoritet och att hävda sina rättigheter enligt artikel 27. Frågan var nu hur långt dessa rättigheter räckte.

Människorättskommittén medgav därvid att det kunde finnas ett behov av att lagstiftningen definierade vilken kategori människor som hade rätt att bo i ett reservat med hänsyn till behovet av ett skydd för naturresurserna och för att upprätthålla gruppens identitet.

Men människorättskommittén ansåg det naturligt att Sandra Lovlace nu önskade återvända till den miljö hon växt upp i eftersom hon kulturellt sett huvudsakligen var knuten till indianstammen. Hon hade rätt till ett kulturliv "gemensamt med andra medlemmar i gruppen" och detta var omöjligt utanför reservatet då det inte fanns något sådant samfund på andra ställen. Staten Canada hade alltså enligt människorättskommittén brutit mot

artikel 27 när Sandra Lovlace nekats återflyttning, trots att rätten att uppehålla sig inom reservatet i och för sig icke är skyddad enligt artikeln.

Individuell eller kollektiv rätt

Rättigheten att "ha sitt eget kulturliv" (enjoy their culture) tillkommer enligt artikel 27 individen "i gemenskap med andra medlemmar av gruppen".

Som ovan nämnts (6.7.1) tyder förarbetena närmast på att här är fråga om kollektiva rättigheter. Övriga rättigheter i konventionen är i allmänhet individuella. Undantaget är naturligtvis självbestämmanderätten enligt artikel 1.

Däremot är individen själv klagoberättigad vilket framgår av Lovlace-målet. Sandra Lovlace's rätt att klaga inför människorättskommittén blev inte ifrågasatt. Talerätt över huvud taget förutsätter dock att resp. stat ratificerat det frivilliga tilläggsprotokollet till konventionen (jämför ovan avsnitt 6.6.2).

6.7.3 Rättigheterna enligt artikel 27

Formuleringen "skall --- ej förvägras rätten att ---" i artikel 27 innebär i grunden att samhället ej kräver att den ifrågavarande minoriteten skall assimileras med samhället utan att den skall lämnas i fred. Detta var en nyhet inom FN:s konventionsarbete. I FN hade målet dittills i första hand varit att söka motverka alla former av diskriminering och särbehandling. Detta hade - något hårddraget - inneburit att minoriteterna skulle skyddas genom att inte sättas i en särställning, inte bli diskriminerade. Som ovan redogjorts för hade man alltså inte godtagit Nationernas förbunds form av minoritetsskydd, att minoriteter positivt skulle sättas i en annan ställning än övriga medborgare för att kunna skydda och bevara sin särart.

Positiv särbehandling

Artikel 27 uppställer alltså ett krav på positiv särbehandling av minoriteter. Enligt samerettsutvalget, som studerat förarbetena till bestämmelsen,är detta "selve poenget med regelen". En stat, som har en etnisk minoritet i den mening som avses i artikel 27, uppfyller följaktligen inte sin förpliktelse enligt artikeln genom att bara sörja för likabehandling av medborgarna.

Olika former av positiv särbehandling

Den form av positiv särbehandling som blir följden av att man låter en grupp vara i fred genom att ej förvägra den rätten att ägna sig åt sin kultur etc., skiljer sig i princip från en sådan särbehandling som innebär ett aktivt stöd till minoriteten, genom ekonomiska bidrag e.d. Samerettsutvalget talar här om negativa (passiva) resp. positiva (aktiva) rättigheter.

Hur långt skyddet för minoriteter sträcker sig enligt artikeln och om det innebär att samhället är skyldigt att säkra en minimistandard för minoriteten (positiva rättigheter) och inte endast måste låta minoriteten vara i fred (negativa rättigheter) skall närmare behandlas i det följande. Inledningsvis bör det dock poängteras att det inte är en så alldeles klar skillnad mellan frihet från ingrepp och aktivt stöd. Med hänsyn till de styrmedel i t.ex. skattepolitiken som staterna har till sitt förfogande kan ju "frihet från ingrepp" innebära just ett "aktivt stöd". Det kan kanske också ifrågasättas om rätt till aktivt stöd verkligen i alla sammanhang innefattar ett bättre skydd än rätten att "vara i fred".

När bestämmelsen formulerades på 1950-talet var den inte avsedd som annat än ett skydd för minoritetens rätt att leva i fred, ett skydd mot assimilering. Förslag som då framlades och som innebar att regeln skulle ge uttryck för ett krav på samhället till aktiv omsorg blev inte godkända. Ekonomiska bidrag till minoriteten skulle

alltså utgå efter principen om likabehandling av alla medborgare i en stat. Utvecklingen har emellertid visat att minoriteter har behov av ett mer aktivt ekonomiskt stöd om de skall kunna bevara sin kulturella särart. Stödet behöver alltså överstiga vad som erbjuds folkflertalet i samhället. Det finns stöd för uppfattningen att detta är den nu gällande tolkningen.

FN:s underkommissions specielle rapportör Francesco Capotorti skrev år 1979 (Study on the rights of Persons belonging to Ethnic, Religious and Linquistic Minorities) att det inte finns något tvivel om det statliga ansvaret för minoriteter. Enligt Capotorti skulle rätten att ha "sitt eget kulturliv" bli fullständigt meningslös om staterna inte ger ekonomiskt stöd. En rent passiv hållning från staternas sida skulle faktiskt göra de rättigheter som är fastställda i artikel 27 verkningslösa.

De rapporter som länderna insänder till människorättskommittén tyder också på att en sådan tolkning är den förhärskande. Man tar i rapporterna nämligen upp ekonomiska förhållanden, varvid många stater understryker vilka ekonomiska bidrag som utges för att upprätthålla minoriteternas kultur.

I sammanhanget är handlingsprogrammet från den första Genèvekonferensen för att bekämpa rasism och rasdiskriminering av intresse (1978). Programmet innehåller i p. 7 en uppmaning till staterna att vidta bl.a. ekonomiska åtgärder så att alla människor erhåller rättslig och faktisk jämställdhet och att rasdiskriminering i förhållandet mellan flertalet och minoriteten kan elimineras. Sådana särskilda åtgärder bör enligt handlingsprogrammet inkludera stöd till minoritetsgrupper för att ge dem möjlighet att utveckla sin egen kultur.

Handlingsprogrammet från den andra Genèvekonferensen (1983) innehåller bl.a. följande (p. 32): "Regeringar skall skapa gynnsamma förhållanden och vidta åtgärder

som kan ge personer, som hör till nationella eller etniska minoriteter inom staten, möjligheter att fritt uttrycka sin egenart och att utveckla sitt utbildningssystem, kultur, språk, traditioner och seder ..." I p. 36 uttalas: "Medel skall hållas tillgängliga av nationella myndigheter." Genèvekonferenserna behandlas vidare nedan.

Själva ordalydelsen i artikel 27 och den omständigheten att artikeln inte återfinns i konventionen år 1966 om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter kan visserligen tala emot en tolkning som innebär en skyldighet för staterna att mer aktivt, t.ex. med ekonomiska medel, stödja minoriteterna. Trots detta får det dock antas att den ändrade inställningen till minoriteterna - som t.ex. kommer till uttryck i den tidigare redogörelsen - medfört att artikel 27 numera - med stöd av en dynamisk tolkningsmetod - skall tolkas så att den innebär en skyldighet för staterna att ge ekonomiska bidrag för att minoritetsgrupperna faktiskt skall kunna ha ett eget kulturliv (enjoy their culture).

Det kan diskuteras hur långt denna skyldighet att utge ekonomiskt stöd sträcker sig. Samerettsutvalget menar att förpliktelsen enligt artikel 27 ålägger staterna att genomföra en "rimelig grad av resultatlikhet" mellan minoritetens kulturutveckling och det övriga samhällets.

Detta skulle innebära att en etnisk minoritet kan kräva dels att till viss grad själv, utan statlig inblandning få råda över sina kulturfrågor (passiva rättigheter), dels att få statligt stöd för att upprätthålla sina kulturaktiviteter (aktiva rättigheter).

Men vad innebär då uttrycket "kultur"?

6.7.4 Kulturbegreppet i artikel 27

Såväl det engelska "culture" som det svenska "kultur" kan uppfattas på två sätt, i en snävare betydelse där

kultur är ett ideellt begrepp, och i en vidare. Det vidare begreppet innefattar även förutsättningen för kulturen och tar mer sikte på kulturen i dess materiella yttringar som t.ex. i uttrycket "kulturlandskap".

Av särskilt intresse i sammanhanget är regeringsformen i 1 kap. 2 § fjärde stycket där grunderna för svensk invandrings- och minoritetspolitik programmatiskt förankrats i grundlagen:

Etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv bör främjas.

I förarbetena till stadgandet (prop. 1975/76:209) - som har vissa likheter med artikel 27 - sägs det: "Det bör framhållas att ordet kultur i detta sammanhang skall ges en vidsträckt tolkning. Det innefattar sålunda den renskötsel som är ett centralt inslag i samernas traditionella levnadssätt."

Vad gäller kulturbegreppet i artikel 27 framgår det inte direkt av förarbetena till artikeln om man avsett den vidare eller snävare definitionen. Frågan diskuterades, såvitt bekant, inte.

En viss vägledning kan man finna genom vad som uttalats om kulturbegreppet i artikel 1.1 i samma konvention. I artikeln sägs bl.a.: "Alla folk har självbestämmanderätt. Med stöd av denna rätt äger de fritt bestämma sin politiska ställning och fullfölja sin egen utveckling på de ekonomiska, sociala och kulturella områdena."

Frågan om folkens självbestämmanderätt har diskuterats i ett annat sammanhang. Vad som här närmast är av intresse är hur kulturbegreppet i denna artikel tolkats.

FN:s specielle rapportör i fråga om folkens självbestämmanderätt, Critescu, skriver år 1981[33]: "Kultur är resultatet av människans kreativa verksamhet materiellt och ideellt och bör inte reduceras till att vara en ab-

33 Efter samerettsutvalget s. 274.

strakt företeelse." Critescu ger således uttryck för det vidare kulturbegreppet när han behandlar artikel 1 i konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter. Det finns naturligtvis starka skäl för att kulturbegreppet skall tolkas på samma sätt i hela konventionen.

Ett annat stöd för en vidare tolkning av kulturbegreppet är människorättskommitténs uttalanden med anledning av dess genomgång av staternas rapporter, såvitt avser artikel 27. Där aktualiseras nämligen frågor om minoriteternas materiella villkor för att bevaka sin kultur. Flera gånger har minoriteternas mark- och egendomsrättigheter uppmärksammats.

Även människorättskommitténs avgörande av Lovlace-målet (jämför ovan 6.7.2) kan tolkas så att förutsättningen för kulturutövning - att få vistas inom reservatet - skyddas av artikel 27.

6.7.5 Urbefolkningsskyddet

Artikel 27 utgör alltså ett skydd för minoriteter mot åtgärder som skulle innebära att gruppen skulle "förvägras rätten att ... ha sitt eget kulturliv", varvid "kulturliv" även kan tolkas som den materiella basen för kulturen.

Olika minoriteter har olika behov av ett sådant skydd. I denna framställning är det särskilt urbefolkningars - och då i synnerhet samernas - rätt till skydd som är av intresse.

Uppfattningen att urbefolkningar har rätt till ett särskilt skydd har en lång tradition, vilken beskrivits ovan i avsnitt 5.1. Under efterkrigstiden har det särskilt kommit till uttryck i ILO-konventionen nr 107 som behandlats i avsnitt 6.3. Man torde kunna tala om en särskild urbefolkningsrätt inom folkrätten. Oavsett hur det förhåller sig härmed måste det omfattande materialet tas i beaktande vid tolkningen av t.ex. artikel 27.

För urbefolkningarna är skyddet av de materiella villkoren av avgörande betydelse för att kunna upprätthålla kulturen. Urbefolkningar har, som framgår av avsnitt 2 ovan, en särskild nära relation till mark och vatten. Skall urbefolkningar kunna överleva som folkgrupper måste de ha ett skydd för sitt markutnyttjande. Att artikel 27 fullt ut uppfyller de önskemål som kan ställas på ett sådant skydd är osannolikt. Det finns internationellt en ökande förståelse för urbefolkningarnas särskilda behov i detta avseende något som på sikt kan leda till ett förstärkt skydd för urbefolkningar.

Genèvekonferenserna

FN:s världskonferenser för att bekämpa rasism och rasdiskriminering i Genève åren 1978 och 1983 är av intresse även i detta sammanhang.

Vid konferenserna antogs principförklaringar och handlingsprogram. I 1978 års förklaring finns uttalanden (p. 21) om att konferensen godkänner urbefolkningarnas rätt till att upprätthålla sin traditionella ekonomiska och kulturella struktur, inkl. sitt eget språk. Konferensen erkänner därvid också att det existerar ett speciellt förhållande mellan urbefolkningarna och deras landområden. Man understryker att dessa områden, de rättigheter som var knutna till dem och naturresurser inte skall fråntas urbefolkningen. Motsvarande formuleringar finns i 1983 års principförklaring (p. 22).

I handlingsprogrammet från de båda konferenserna uttalas att staterna skall erkänna och respektera urbefolkningarnas grundläggande rättigheter. Dessa är (enligt 1983 års p. 34)

a) att kalla sig vid sitt rätta namn och att fritt uttrycka sina särdrag,
b) att ha officiell status och att skapa egna representativa organisationer,
c) att inom sina bosättningsområden upprätthålla sin traditionella ekonomiska struktur och levnadssätt; detta skall inte på något sätt påverka deras rättig-

heter att delta, fritt och på lika villkor, i den ekonomiska, sociala och politiska utvecklingen av landet,

d) att upprätthålla och använda sitt eget språk, där det är möjligt, i förvaltningen och utbildningen,

e) att åtnjuta religions- och trosfrihet,

f) att ha tillgång till mark och naturresurser, särskilt i ljuset av den grundläggande betydelse som rättigheterna till mark och naturresurser har för deras traditioner och strävanden,

g) att skapa, leda och kontrollera sina egna utbildningssystem.

I handlingsprogrammets p. 35 sägs vidare:

Urbefolkningar skall vara fria att sköta sina egna angelägenheter i största möjliga utsträckning och skall konsulteras i alla frågor som rör deras intressen och välfärd, där det är möjligt genom formella konsultationer.

Uttalanden sådana som dessa från Genèvekonferenserna har begränsad betydelse när det gäller att bestämma gällande rättsskydd för urbefolkningar inom folkrätten. Handlingsprogram är ej rättsligt bindande för staterna. Det är dock fråga om ett uttryck för staternas vilja och attityder i dag. Uttalandena kan därför - tillsammans med annat material - anses visa på en ändrad och för urbefolkningarna mer gynnsam uppfattning om deras reella behov av skydd. Vid tolkningen av artikel 27 torde det vara ofrånkomligt att ta hänsyn till detta.

Altaälvsmålet m.m.

Omfattningen av skyddet enligt artikel 27 aktualiserades och belystes i den norska Høyesterettsdomen i målet angående reglering av Altaälven. Frågan var om de folkrättsliga regler som Norge var bundet av, t.ex. artikel 27, utgjorde ett hinder mot utbyggnad av vattenkraften. Høyesterett fann därvid att det i detta fall inte var fråga om något brott mot folkrättsliga regler. En förutsättning för att det över huvud taget skulle kunna uppstå någon folkrättslig fråga i ett vattenreglerings-mål skulle i vart fall vara att regleringen medförde "bastante og meget skadelige ingrep i slike interesser".

De ingrepp som var aktuella i målet var enligt domstolen långt ifrån av denna allvarliga karaktär. Detta innebar att domstolen inte fann anledning att närmare gå in på de folkrättsliga spörsmålen.

Detta rättsfall har uppenbarligen intresse även för svenskt vidkommande. Det finns ingen anledning förmoda att svensk och norsk rätt i detta avseende skulle skilja sig från varandra i någon betydande grad. Av rättsfallet framgår inte vilken omfattning ett ingrepp faktiskt skall ha för att betraktas som mycket omfattande. Uppenbarligen måste det vara betydande. Men man vågar kanske dra slutsatsen att även om ett visst ingrepp i sig inte är av detta allvarliga slag så kan det tillsammans med andra ingrepp få en omfattning som strider mot artikel 27. Det kan därför finnas skäl att ej se isolerat på exploateringar av renbetesmarker, utan i stället sätta in sådana ingrepp i ett större sammanhang. För detta erfordras att beslutsfattande organ har en ordentlig överblick över de samlade konsekvenserna av sin och andra organs myndighetsutövning. Hur detta skall kunna åstadkommas kommer samerättsutredningen att närmare behandla i ett annat sammanhang.

Några slutsatser om tolkningen

Enligt rådande uppfattning skall konventionsbestämmelser om mänskliga rättigheter tolkas "dynamiskt". Härmed avses att sådana bestämmelser i praxis efter hand ges en allt vidare tolkning. En sådan tolkning kan ge intryck av att rättsskyddets tillämpningsområde utvidgats (jämför ovan avsnitt 3.4). Minoritetsskyddet i FN:s människorättskonventioner har enligt vår mening utvecklats på ett sådant sätt.

Det är möjligt, men kanske inte nödvändigt, att hänföra denna utveckling till en viss bestämmelse, artikel 27. Man torde också ha rätt att se de tre FN-konventionerna om mänskliga rättigheter som ett enhetligt verk innefattande visst skydd för minoriteter och urbefolkningar.

Även vid en sådan tolkningsmetod skulle emellertid artikel 27 naturligtvis spela en framträdande roll.

Med en dynamisk tolkningsmetod följer en svårighet att ge den exakta innebörden av minoritetsskyddet.

Artikel 27 innebär i första hand ett skydd mot ingrepp från staten mot minoritetens rätt till kulturutövning. Därutöver åläggs staten en skyldighet till ett aktivt ekonomiskt stöd. Det är osäkert hur långt denna skyldighet sträcker sig.

Artikel 27 kan på denna punkt tolkas med stöd av bestämmelserna i rasdiskrimineringskonventionen, som redovisats ovan (6.5). Dessa bestämmelser innebär enligt vår mening att ekonomiskt stöd till majoritetsgruppens kultur etc. måste motsvaras av ett stöd till minoritetskulturen. Bestämmelserna innebär också att de personer som tillhör minoriteten skall få ta del av samhällslivet på lika villkor med majoritetsbefolkningen.

Starka skäl talar för att kulturbegreppet i artikel 27 uppfattas så vitt att det inbegriper de materiella sidorna av gruppens kultur. Härigenom utgör artikeln även ett visst skydd för de särskilda behov som urbefolkningarna har i sin kulturutövning, däribland traditionella former av näringsutövning, t.ex. samernas renskötsel. Hur långt detta skydd sträcker sig är svårt att uttala sig om. Den s.k. urbefolkningsrätten - t.ex. sådan den kommit till uttryck vid Genèvekonferenserna (jämför ovan) - kan utgöra ett moment vid tolkningen av artikeln.

Man torde inte kunna påstå att artikeln ger stöd för någon form av reellt självstyre. Frågor om självbestämmanderätt regleras i konventionen genom artikel 1. Samerettsutvalget har här hävdat att folkrättsreglerna om självbestämmande inte skall tolkas så snävt att de anses utan inflytande på en minoritets rätt till att upprätthålla en kulturell identitet.

Vi kan i allt väsentligt ansluta oss till de slutsatser som samerettsutvalget har dragit. Det finns kanske stöd för någon form av "kulturell autonomi". Vi är emellertid inte beredda att gå så långt som vissa författare som hävdar att artikel 1 är direkt tillämplig på minoriteter och urbefolkningar.[34]

Sammanfattningsvis vill vi hävda den uppfattningen att den ökande internationella förståelsen för urbefolkningarnas situation kan komma att påverka tolkningen av artikel 27 i en för samerna gynnsam riktning.

6.8 Europarådskonventionen om de mänskliga rättigheterna

Europarådet upprättades år 1949 som ett led i ansträngningarna att söka förhindra en upprepning av sådana grova kränkningar av grundläggande fri- och rättigheter som förekommit i Europa under 1930- och 1940-talen. Det inskrevs i Europarådets stadga att det ålåg rådet att vidmakthålla och vidareutveckla de mänskliga rättigheterna.

År 1950 antog Europarådet den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Sverige har ratificerat konventionen år 1952 (jämför prop. 1951:165) samt de fem tilläggsprotokollen till konventionen med vissa förbehåll. Senare har Sverige också ratificerat åtta tilläggsprotokoll till konventionen.

Konventionen (se bil. 7) innehåller bestämmelser om skydd för de traditionella mänskliga rättigheterna. Någon bestämmelse om positiv särbehandling av minoriteter finns inte. Konventionen tar främst sikte på de enskilda individernas skydd mot statsmakten.

Den för medlemmar i minoritetsgrupper viktigaste bestämmelsen är artikel 14:

---

34 Jämför t.ex. Bennett a.a. s. 50.

Åtnjutande av de fri- och rättigheter, som anges i denna konvention skall tryggas utan åtskillnad av något slag såsom på grund av kön, ras, hudfärg, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationell eller annan härkomst, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd eller ställning i övrigt.

Artikeln innebär förbud mot diskriminering, något som uttryckligen även gäller en nationell minoritet.

Det mest kända fallet rörande en ifrågasatt diskriminering i strid med artikel 14 är det belgiska språkmålet. I detta mål klagade ett stort antal föräldrar till barn i franskspråkiga familjer, som i allmänhet var bosatta i den flamländska delen av Belgien, över att den belgiska lagstiftningen gjorde det svårt eller omöjligt för dessa barn att erhålla skolundervisning på franska.

I målet konstaterade domstolen för de mänskliga rättigheterna att lagen i åtskilligt hänseende gynnade den holländskspråkiga undervisningen i den flamländska regionen på bekostnad av den franskspråkiga. Men domstolen ansåg att detta inte var diskriminerande, eftersom syftet var att vidmakthålla den språkliga enheten i den flamländska regionen. Motsvarande bestämmelse till förmån för den franskspråkiga undervisningen gällde för övrigt i den vallonska delen av Belgien. Det rörde sig alltså om en olikartad behandling som var grundad på objektiva och godtagbara skäl och som därför inte var diskriminerande.

På en punkt ansåg domstolen att det förelåg en diskriminering i strid med artikel 14. De diskriminerande bestämmelserna gällde sex kommuner utanför Bryssel, vilka i språkligt hänseende erhållit en viss särskild status. Endast barn till föräldrar, som var bosatta i de sex kommunerna fick gå i de franskspråkiga skolorna i dessa kommuner till skillnad från de holländskspråkiga som fick motta elever även från andra områden. Detta ansågs vara en diskriminerande åtgärd grundad på språk.

Domstolen uttalade i målet beträffande diskrimineringsbegreppet:

> Trots den mycket generella formuleringen i den franska versionen (sans distinction aucune) förbjuder artikel 14 icke varje olikhet i behandlingen vid utövandet av de erkända fri- och rättigheterna ... I överensstämmelse med de principer som kan härledas ur rättstillämpningen i ett stort antal demokratiska stater anser domstolen att likabehandlingsprincipen är kränkt, om åtskillnaden icke har en objektiv och godtagbar grund.

Domstolen har även i annat sammanhang framhållit att diskriminering mellan människor föreligger om man kan konstatera dels att en grupp eller kategori människor behandlas annorlunda och mindre förmånligt än en annan grupp, dels att denna olikhet i behandlingen grundas på skäl som inte är godtagbara.

6.9 Traktater till skydd för minoriteter

Stora delar av Nationernas förbunds omfattande minoritetsskyddssystem överlevde inte förbundet. Men även efter andra världskriget tillkom flera traktater till skydd för minoriteter. En viktig skillnad mellan dessa traktater och de som tillkommit under NF-tiden var att traktaterna efter andra världskriget inte gavs någon överordnad internationell garanti.

Ett avtal som slöts år 1946 i Paris mellan Italien och Österrike ger visst skydd åt den tyskspråkiga befolkningen i Sydtyrolen. Den tyskspråkiga etniska, kulturella och ekonomiska utvecklingen skall skyddas enligt traktaten. Som exempel anförs i avtalet undervisning i det tyska modersmålet i primär- och sekundärskola, likställighet mellan tyska och italienska språken inför myndigheterna, lika rätt till anställning i offentlig tjänst, rätt att återförtyska familjenamn som tidigare italieniserats samt en viss lokal autonomi i fråga om lagstiftning och förvaltning.

I det avtal som år 1954 ingicks mellan Förenta staterna, Italien, Jugoslavien och Storbritannien om det tidigare

fria området Trieste ingår också bestämmelser till skydd för de befolkningsgrupper som efter områdets delning lever under en främmande regim.

Ett annat exempel är de förklaringar som Förbundsrepubliken Tyskland och Danmark avgav år 1955 och som innebar åtaganden om skydd för den danska minoriteten i Schleswig-Holstein resp. den tyska i Sønderjylland. Här tillförsäkras minoriteterna representation i lokala politiska organ, rätt till egna tidningar, kulturinstitutioner, skolor och radioutsändningar.

I samtliga dessa fall har det varit fråga om minoritetsskydd som förutsätter att förpliktade stater lojalt följer vad de påtagit sig men inte om en internationell garanti av minoriteternas ställning. Traktaterna har trots detta i allmänhet visat sig livsdugliga och har härigenom bidragit till ett generellt sett stärkt minoritetsskydd.

7 PÅGÅENDE ARBETE MED URBEFOLKNINGSFRÅGOR

Arbetet med urbefolkningsfrågor pågår på både ett internationellt och ett nationellt plan. Förutom de internationella organen som FN:s arbetsgrupp för urbefolkningsfrågor och ILO är även urbefolkningarnas egna internationella sammanslutningar av intresse. Till de sistnämnda hör World Council of Indigenous Peoples (WCIP), Världsrådet för urbefolkningar, till vilket de svenska samerna är anslutna genom nordiska samerådet.

Det nationella arbetet med urbefolkningsfrågor i olika länder har ingen direkt betydelse för samernas folkrättsliga ställning. Indirekt kan det emellertid ha betydelse t.ex. genom att påverka arbetet inom de internationella organen. Dessutom kan i vissa fall nationella lösningar på urbefolkningsfrågor anses beskriva gällande folkrätt. Som nämnts ovan (avsnitt 3.2) är ju allmänna, av de civiliserade folken erkända rättsgrundsatser en folkrättslig rättskälla enligt stadgan för den Internationella domstolen i Haag.

I detta avsnitt skall vi ta upp urbefolkningarnas situation i några länder, USA, Canada, Grönland, Australien och Nya Zeeland. Vi skall också redogöra något för nordiskt samarbete i samefrågor m.m. Vidare behandlas FN:s arbetsgrupp för urbefolkningsfrågor och WCIP. Delar av materialet är hämtat från samerettsutvalgets betänkande.

7.1 Indianerna i USA

USA:s urbefolkningar uppgår till ca 1 miljon personer varav ungefär hälften lever i s.k. "Indian Counties".

Politiken gentemot indianerna under de sista 100 åren kan indelas i fyra epoker. Perioden 1870 - 1930 präglades av en assimileringspolitik. Den följdes av en reorganisationsperiod 1930 - 1945 då bl.a. en lag, "Indian Reorganization Act", antogs med avsikten att garantera indianstammarna fullständigt ekonomiskt oberoende och självstyrelse, "self-determination". Den tredje perioden, 1945 - 1960 innebar en återgång till assimileringspolitiken, "termination policy". Från Johnsons och Nixons presidentperioder på 1960-talet har man åter inriktat politiken mot "self-determination" för indianerna.

USA har traditionellt behandlat indianerna som självständiga motparter och har därför som ovan nämnts (avsnitt 5.2) ingått ett stort antal traktater med dem enligt vilka USA övertagit överhögheten. Samtidigt behöll emellertid indianerna sin rätt till självstyre. Denna rätt kan begränsas genom kongressbeslut.

I dag omfattar urbefolkningarnas rätt till självstyre en rätt till egna lagstiftande församlingar, egna domstolar och beskattningsrätt. Rättigheterna utnyttjas inte inom alla områden.

Förhållandet mellan indianstammarna och delstaterna präglas generellt sett av motsättningar på en rad olika områden. Det kan gälla rätten till naturresurser, jakt och fiske men också frågor om jurisdiktion och beskattning.

På federal nivå är det kanske främst högsta domstolen som traditionellt gett ett skydd för indianernas rättigheter. En domare vid högsta domstolen, John Marshall, gjorde på 1830-talet uttalanden som alltjämt är av betydelse. Kortfattat beskrivet ansåg Marshall att indianstammarna var folkrättssubjekt med obestridd rätt till

den mark de besitter. Men de var för den skull inte oavhängiga nationer utan stod under USA:s beskydd som en omyndig till sin förmyndare (guardianship, jämför ovan 5.6).

Urbefolkningarnas rättigheter till mark och vatten varierar mellan olika delar av landet. Det vanligaste är att urbefolkningarna har en kollektiv äganderätt som står under statlig förvaltning. Detta är en följd av principen om trusteeship som omnämnts ovan (avsnitt 5.6). En del mark är också individuellt ägd.

Även rätten att utnyttja naturresurserna varierar och är för övrigt ett av de stora stridsämnena i dagens indianpolitik. Allmänt kan sägas att betydande rättigheter tillkommer urbefolkningen, som ofta har ensamrätt eller förstahandsrätt till skogsavverkning, jakt, fiske, vattenkraft, utvinning av mineral och olja m.m. inom sina områden.

I Alaska är förhållandet mellan den vita majoriteten, ca 80 %, och urbefolkningarna, ca 70 000 personer, annorlunda. Främst beror detta på att några traktater inte ingåtts med urbefolkningarna där. Urbefolkningarna i Alaska är förutom indianerna även inuiter och aleuter. Sedan år 1971 gäller en särskild lagstiftning, the Alaska Native Claims Settlement Act of 1971 (ANCSA), vilken innebär att urbefolkningar skall få äganderätt till ca 11 % av Alaskas yta jämte ekonomisk kompensation. Lagen har kritiserats för många oklarheter, bl.a. vad gäller rätten till jakt och fiske utanför de områden som tilldelats urbefolkningen. Effekterna av lagen utvärderas för närvarande av en särskild kommitté, Alaska Native Review Comission.

7.2 Indianer och inuiter i Canada

I Canada finns ca 320 000 indianer, av vilka 230 000 bor i reservat, samt 25 000 inuiter. Reservaten representerar ca 2,7 miljoner hektar mark söder om sextionde

breddgraden. Formellt tillhör denna mark kronan och administreras av ministern för indianfrågor. I praktiken har indianstammarna stort inflytande över besluten. Urbefolkningarna har också tillgång till statens marker norr och söder om reservaten för jakt och fiske.

I nordligaste Canada finns ca 25 000 inuiter. Denna folkgrupp är ofta i majoritet i sina samhällen. Till de kanadensiska urbefolkningarna räknas också métis som är av blandras. Det är mycket osäkert hur många som räknar sig till métis-folket. Själva uppskattar de antalet till ca 1 miljon.

Urbefolkningarnas rättigheter är aktuella i Canada. Enligt gällande rättsuppfattning erkänns urbefolkningarnas äganderätt till de områden som de nu besitter och brukar. I samband med att en ny grundlag antogs år 1982 har frågor om urbefolkningarnas situation grundligt diskuterats.

I den nya grundlagen erkänns förekomsten av speciella rättigheter för urbefolkningarna. Dessa rättigheter skall närmare definieras vid konstitutionella konferenser.

Den första konferensen hölls i mars 1983 vilket ledde till ett tillägg (amendment) till grundlagen år 1984. Urbefolkningarna skall enligt tillägget konsulteras innan grundlagsfrågor som rör dem genomförs. Till den andra konferensen som ännu inte lett till några resultat lämnades år 1984 ett lagförslag från regeringen om bl.a. formerna för självstyrelse för urbefolkningarna och om skydd för urbefolkningarnas kultur och språk (Bill C-52, Indian Self-Government Act).

Vid sidan av dessa konstitutionella frågor har urbefolkningsfrågor bl.a. aktualiserats i samband med vissa ekonomiska uppgörelser mellan staten och urbefolkningarna. Sålunda har - efter långvariga förhandlingar - avtal träffats mellan "the Innuvialuit of the Western Arctic"

och staten Canada. Ca 2 500 personer kommer därigenom att få kontroll över 91 000 kvadratkilometer mark. De erhåller vidare 45 miljoner dollar jämte 10 miljoner till en särskild fond samt inflytande över hanteringen av förnyelsebara naturresurser av betydelse för dem.

Yokonindianerna, ca 5 500 personer, har i ett liknande avtal erhållit 190 miljoner dollar och 20 000 kvadratkilometer land inkl. naturtillgångar under markytan.

Man har i Canada under senare tid försökt modernisera sin "Indian Act", som ursprungligen antogs år 1876 och reviderades år 1951. Man har härvid mött vissa svårigheter, bl.a. i frågan hur de personer skall behandlas som har förlorat sin urbefolkningsidentitet och sina särskilda rättigheter. Medan somliga hävdar att indianstammen själv skall bestämma om vem som skall återupptas i gemenskapen menar andra att ett mer generellt beslut om återupptagande skall fattas.

I sammanhanget bör också nämnas att inuiterna i Canada har förhoppningar om att ett av deras bosättningsområden, Nunavut, skall få ställning som egen provins.

7.3 Inuiter på Grönland

På Grönland, eller Kalaallit Nunaat som landet kallas av den inuitiska urbefolkningen, bor ca 45 000 personer. Av dessa är ca 40 000 inuiter.

Grönland har betraktats som dansk koloni sedan 1700-talet. Från 1950-talet har Grönlands ställning som koloni gradvis förändrats mot jämställdhet och ökat självstyre.

Sedan den 1 maj 1979 gäller på Grönland en lag om "hjemmestyre". Enligt de bestämmelserna skall Grönland vara en del av det danska riket. Självstyret bygger på en delegering av det danska folketingets uppgifter till det grönländska "landstinget". Det folkvalda landstinget utser i sin tur ett "landsstyre", som, i vart fall tills vidare, agerar på landstingets vägnar.

Kompetensfördelningen mellan landstinget och de danska myndigheterna kan inom vissa områden förändras. När det gäller frågor om författning, förhållandet till utlandet, försvaret och rikets finanser etc. kan delegering emellertid inte förekomma.

För närvarande har landstinget kompetens att besluta i frågor om Grönlands inre administration, skatter och avgifter, näringsfrågor, planläggningsfrågor m.m.

På längre sikt kommer landstinget att få beslutanderätt även över vissa andra samhällsområden.

Ett av de större problem som man varit tvungen att försöka lösa i samband med Grönlands utökade självstyre har varit rätten till naturtillgångarna. Enligt en särskild minerallag från år 1978 skall Danmark och Grönland därvidlag vara likställda. Offentliga intäkter till följd av råvaruutvinning på Grönland skall komma såväl hela riket som Grönland till godo. Primärt skall intäkterna användas för att ersätta kapitalflödet från Danmark till Grönland.

Det grönländska språket erkänns som huvudspråk. I offentliga sammanhang är de danska och grönländska språken jämställda.

7.4 Aboriginals i Australien

I Australien finns ca 160 000 aboriginals, den australiska urbefolkningen. Antalet motsvarar ungefär 1 % av Australiens totala befolkning. Förutom invånarna på fastlandet avses i det följande med begreppet även urbefolkningen på en större ö, the Torres Strait Islanders.

När engelsmännen på 1700-talet "upptäckte" Australien betraktades landet som "terra nullius", herrelöst land, som utan vidare kunde ockuperas. Med landets urbefolkning ingicks, som ovan nämnts inte någon traktat eller annat avtal. Förhållandena i Australien kom därigenom att skilja sig från de i Englands övriga kolonier.

Den australiska urbefolkningen kom under lång tid att betraktas som icke-existerande och rättslös. Först på 1960-talet avskaffades de sista bestämmelser som varit direkt diskriminerande mot urbefolkningen.

Mot bakgrund härav är det knappast överraskande att urbefolkningen inte ansetts ha rätt till de landområden den brukat. Krav på äganderätt, "aboriginal title", på grund av urminnes hävd har avvisats av domstolarna.

Under senare år har emellertid skett en snabb politisk utveckling mot ett erkännande av att urbefolkningarna har vissa särskilda rättigheter.

En av de viktigaste uppgifterna har varit att på olika sätt överföra markrättigheter till urbefolkningen. Från mitten av 1970-talet har i en delstat (Northern Territory) överförts ca 30 % av landarealen till urbefolkningen där. I några delstater har man gett urbefolkningen visst självstyre och skydd mot motstående intressen inom reservat och traditionella bosättningsområden. Totalt har nu urbefolkningen skilda former av rättigheter (legal title) till ungefär 11,5 % av Australiens yta.

Ett federalt organ, Aboriginal Development Commission, som sorterar under ministern för urbefolkningsfrågor, har sedan år 1980 haft i uppdrag att främja aboriginals ekonomiska och sociala utveckling.

7.5 Maoris på Nya Zeeland

Urbefolkningen på Nya Zeeland, maoris, uppgår till ungefär 300 000 personer eller ca 10 % av den nyzeeländska befolkningen.

Nya Zeeland blev en engelsk koloni år 1840 då den s.k. Waitangi-traktaten ingicks mellan engelsmännen och maorihövdingarna. Traktaten innebar att engelsk överhöghet erkändes. Samtidigt erkände engelsmännen maoriernas rättigheter till de landområden som var i deras besitt-

ning, i princip hela Nya Zeeland. Kolonisterna köpte emellertid snabbt upp stora landområden, ofta av enskilda maorier, trots att marken hade brukats kollektivt.

När det gäller markrättigheterna är alltså utgångspunkten den motsatta mot den i Australien. I Nya Zeeland anses markområdena tillhöra maoribefolkningen om inte någon giltig äganderättsövergång kan påvisas. Den traditionella utgångspunkten i Australien har ju varit att urbefolkningen inte har några sådana markrättigheter.

Maorierna har kritiserat Waitangi-traktaten och hävdat att den fulla innebörden av innehållet inte klargjordes när avtalet slöts.

Maorierna har fyra platser särskilt reserverade i parlamentet (av totalt 87). På såväl lokal som nationell nivå finns rådgivande maoriorgan. Dessa har sin utgångspunkt i de traditionella stammarna, som alltså fortfarande har en stark ställning.

Till de lokala organen väljs vart tredje år sju personer som bildar en s.k. maorikommitté. Rösträtt har de som bor i ifrågavarande "maorikommittéområde" (Maori Committee Area). Maorikommittéerna utser en styrelse för en region, en Maori Executive Committee Area, som i sin tur utser maoridistriktsråd, dvs. organ för större regioner. På central nivå finns Nya Zeelands maoriråd, som utses av de åtta maoridistriktsrådena.

Maoriorganen, som alltså har en rådgivande funktion, har till uppgift att behandla och uttala sig om alla saker av betydelse för urbefolkningen. Arbetsuppgifterna finns närmare preciserade i en särskild lag från år 1962.

Spänningen mellan urbefolkningen och den vita befolkningen har ökat under senare år. Orsakerna är flera. Arbetslösheten är större bland maorierna än bland den övriga befolkningen, hälsotillståndet betydligt sämre etc. Gapet mellan maorier och icke-maorier har enligt

uppgift ökat vad avser inkomster och utbildning. Uppgifter om maoriernas svåra sociala situation framkom vid en större konferens hösten 1984. Ministern för maorifrågor har senare lagt fram ett förslag om att inrätta en maorisk ekonomisk utvecklingskommission.

7.6 Nordiskt samarbete

7.6.1 Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet

Alltsedan Nordiska rådet inrättades år 1952 (Finland anslöt sig år 1955) har det varit en naturlig arbetsuppgift för rådet att beakta samernas problem. Rådets inställning har varit att länderna har ett särskilt ansvar för att samerna skall kunna bevara och utveckla sina gamla kulturformer.[35]

Nordiska rådet har rekommenderat regeringarna att bevara och i takt med en ytterligare intensifiering av det nordiska samarbetet utvidga de bestående möjligheterna för samerna att uttala sig i ärenden som har s skilt intresse för dem (rekommendation 17/1970).

Vidare har rådet rekommenderat regeringarna att gemensamt och i samråd med samerna ge dem och deras organisationer ekonomiskt stöd i tjänliga former, allt i syfte att understödja samernas ansträngningar att bevara sin ställning som etnisk grupp samt att ställa medel till förfogande för de ytterligare utredningar som kan erfordras för att finna bestående lösningar på samernas problem (rekommendation 5/1972).

I en rekommendation från år 1974 (24/1974) säger rådet:

Nordiska rådet rekommenderar Nordiska ministerrådet att utarbeta ett gemensamt program för att skydda och bevara miljön i de samiska kärnområdena, bestående av

1. en samnordisk utredning av frågan om rättslig reglering av användning av naturresurserna i de samiska områdena, syftande till att för framtiden och så snart detta är möjligt åstadkomma ett fastställande av omfånget av samernas rättigheter,

35 Jämför Nordisk utredningsserie NU 1962:8.

2. samordna de regionalpolitiska åtgärder som stöd för samernas näringar, samt
3. ett samordnat nordiskt forskningsprojekt som belyser den samiska befolkningens situation.

Efter det att rekommendationen antagits har utredningar om samernas förhållanden tillsatts i Norge, Finland och Sverige.

Mot bakgrund av det nationella utredningsarbetet saknades det - enligt Nordiska ministerrådets uppfattning i ett meddelande till Nordiska rådet år 1983 - underlag för en samlad nordisk utredningsinsats av det slag som rekommendationen tar sikte på. Ministerrådet hänvisade också till det pågående informella samarbetet mellan de tre utredningarna.

Nordiska rådets juridiska utskott uttalade i februari 1984 i anledning av ministerrådets meddelande att det fanns behov av mer konkreta långsiktiga initiativ och var bekymrat över att sådana initiativ, som det nuvarande nationella utredningsarbetet var tillrättalagt, icke kunde tas under loppet av kort tid.

Nordiska ministerrådet har i olika sammanhang intresserat sig för den samiska kulturens villkor. Bl.a. i ett utredningsbetänkande, Samiskt kulturliv, som utkom år 1981.

Ministerrådet har nyligen (1984) för en försöksperiod anslagit medel för en speciell sakkunnig till utrednings- och utvecklingsarbete inom samiskt kulturliv. Tjänsten är knuten till nordiska samerådets sekretariat i Utsjoki, Finland.

Samerna har via nordiska samerådet vid flera tillfällen framställt önskemål om att få bli representerade i Nordiska rådet.

7.6.2 Pågående utredningsarbete m.m.

Som ovan nämnts (avsnitt 1.2) pågår utredningsarbete om samernas förhållanden i Norge, Finland och Sverige. Mellan utredningarna har ett informellt samarbete inletts.

Vad gäller språk- och kulturfrågor kan här nämnas följande.

I Norge har förutom det ovannämnda samerettsutvalget tillsatts ett särskilt samekulturutvalg år 1980. Utvalget skall undersöka samiska kultur- och utbildningsfrågor. Utredningen har avgett betänkandet Samisk kultur og utdanning (NOU 1985:14) i juni 1985.

I Finland tillsattes år 1983 en kommission vars uppgift var att kartlägga samekulturens nuläge i Finland och föreslå nödvändiga åtgärder för att utveckla och stödja samekulturen. Enligt direktiven skall kommissionen utreda vilka uppgifter som kan handhas på nordisk nivå eller på nationell nivå i samråd med Norge och Sverige. Kommissionen avslutade sitt arbete år 1985.

Frågor om urbefolkningar diskuteras inom ramen för nordiskt samarbete av en särskild tjänstemannagrupp med deltagare från samtliga nordiska länder. Gruppen brukar sammanträda ett par gånger om året. Vid sammanträdena brukar representanter för Australien och Canada delta som observatörer.

Ett omfattande utrednings- och forskningsarbete pågår också inom ramen för Nordiskt samiskt institut i Kautokeino (jämför avsnitt 2.6).

7.6.3 Nordiska samarbetsorganet för samespörsmål och renskötselfrågor

Nordiska rådet rekommenderade år 1962 regeringarna i Finland, Norge och Sverige att snarast tillsätta ett nordiskt organ för behandling av gemensamma samespörs-

mål och renskötselfrågor (rekommendation 13/62). Ett sådant inrättades. Det nordiska samarbetsorganet för samespörsmål och renskötselfrågor höll sitt första sammanträde år 1965.

Samarbetsorganet har sex ledamöter från varje land, varav två samerepresentanter. Samarbetsorganet har ett kulturutskott och ett rennäringsutskott. Samarbetsorganets beslut har formen av rekommendationer till regeringarna och det avger årligen en berättelse till Nordiska rådet.

Bland de frågor som samarbetsorganet behandlat märks renforskningsfrågor och renskötselutbildning. På kultursidan har samarbetsorganet bl.a. initierat samelärarmöten och sameslöjdsmöten.

7.7 FN:s arbetsgrupp för urbefolkningsfrågor

Som ovan nämnts (avsnitt 2.7 och 6.1) behandlas urbefolkningsfrågor i FN av en särskild arbetsgrupp för urbefolkningsfrågor. Arbetsgruppen är knuten till underkommissionen för förebyggande av diskriminering och för skydd av minoriteter som i sin tur är knuten till FN:s ekonomiska och sociala råd (ECOSOC).

Arbetsgruppen skall redovisa erfarenheter vad gäller utveckling och skydd av mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för urbefolkningar. Information inhämtas årligen från regeringar, organisationer m.m.

Särskilt viktiga är den specielle rapportören José R Martinez Cobos rapporter till arbetsgruppen.

Rapportörens studier sträcker sig över 37 länder men är enligt rapporten "långt ifrån uttömmande". Många länder med urbefolkningar ingår för övrigt inte alls i studien. Detta gäller särskilt Afrika.

Med förbehåll för denna begränsning i materialet gör rapportören vissa generella iakttagelser. Ländernas grundlagar och författningar innehåller i allmänhet er-

kännanden av allas likhet inför lagen och förbud mot diskriminering. För efterlevnaden härav finns i flera stater ombudsmän, i andra fall kommissioner eller råd till skydd för mänskliga rättigheter.

Staternas urbefolkningspolitik skiljer sig av olika orsaker mycket från varandra. Gemensamt är enligt rapportören t.ex. att ingen av de former för självstyre som landets urbefolkning kräver och anser nödvändiga för sin utveckling tillfredsställande har omsatts i praktiken. Regeringarna hävdar ändå ofta att de tillämpar och respekterar självstyre för urbefolkningen.

Enligt rapportören är självbestämmande i sina olika former en grundläggande förutsättning för att urbefolkningarna skall kunna utöva sina rättigheter och påverka sin framtid liksom för att bibehålla och utveckla sin etniska identitet. Rätten till självbestämmande har olika nivåer och innefattar ekonomiska, sociala, kulturella och politiska faktorer som måste studeras i varje särskilt fall så att erforderlig form för självstyrelse kan införas.

Vad gäller språkfrågan hävdar rapportören att politiken i många länder grundats på antagandet att urbefolkningarnas språk skulle försvinna av sig självt och att detta skulle vara till fördel för urbefolkningen. Även om många språk faktiskt har försvunnit finns ändå flertalet kvar. I många stater har också den tidigare politiken ifrågasatts och man börjar nu angripa språkfrågan med utgångspunkt från kulturell och språklig pluralism.

Om urbefolkningsspråket skall användas måste det utvecklas som ett modernt språk. Detta är enligt rapportören varken tekniskt svårt eller dyrt. Urbefolkningarnas språk måste ges en officiell status (legal status) som står i proportion till antalet personer som talar språket.

Rapportören understryker den speciella relationen mellan urbefolkningarna och marken. Han menar att urbefolkningen har en naturlig och oförytterlig rätt att behålla de områden den besitter och att göra anspråk på mark den berövats. Den har med andra ord rätt till det naturliga kulturarv som ryms inom området. Den har också rätt att bestämma över hur området skall utnyttjas. Urminnes hävd bör vara tillräckligt för att konstituera urbefolkningens rätt till marken om inte särskild lagstiftning eller exekutiva åtgärder uttryckligen utsläckt denna rätt.

Urbefolkningen måste kompenseras för mineralutvinning etc. inom sitt område och den måste tillåtas delta i beslutsprocessen när det gäller tillstånd till sådan utvinning.

Rapportörens omfattande rapport innehåller många analyser och förslag som ej redovisas här. Det kan finnas anledning för oss att återkomma härtill i annat sammanhang.

7.8 WCIP m.m.

WCIP (World Council of Indigenous People - Världsrådet för urbefolkningar) har bildats för att försöka säkerställa sammanhållningen mellan världens urbefolkningar. Världsrådet vill verka för att ett meningsfullt utbyte av kunskaper mellan urbefolkningar underlättas och för att stärka urbefolkningarnas organisationer i de olika länder där sådana finns.

Organisationens syfte är enligt stadgarna "att nedbringa möjligheterna till fysiskt och kulturellt folkmord, att bekämpa rasism, att säkerställa politisk, ekonomisk och social rättvisa för urbefolkningar samt att utforma och stärka begreppet rätt för urbefolkningar och kulturell rätt byggd på principen om likställighet mellan urbefolkningar och de folk som bildar deras omgivning".

Vid den nionde samekonferensen år 1976 i Enare, Finland, beslöts att nordiska samerådet skulle bli medlem av WCIP. De regelmässiga samekonferenserna utser de samiska representanterna till WCIP:s generalförsamling.

WCIP är indelat i fem regionala underavdelningar för Nordamerika, Centralamerika, Sydamerika, Stilla havet och Nordeuropa. WCIP har (1984) 76 medlemsorganisationer, vartill kommer 6 organisationer med observatörsstatus. WCIP har ett informationskontor i Genève. Svenska staten lämnar ekonomiska bidrag till WCIP:s verksamhet.

WCIP anordnar världskonferenser vart tredje år. Den första världskonferensen hölls i Port Alberni, Canada, år 1975 och den senaste i Panama City år 1984. En konferens har hållits i Kiruna år 1977 och en i Canberra år 1981. Vid konferensen i Panama deltog 57 delegater från 19 länder samt ett stort antal observatörer, bland dem ordföranden i FN:s arbetsgrupp för urbefolkningsfrågor.

WCIP har Non-government Organization Status (NGO) inom ECOSOC (FN:s ekonomiska och sociala råd). Som NGO kan WCIP delta i olika FN-konferenser.

Inom WCIP pågår ett arbete med ett förslag till urbefolkningskonvention. Som utgångspunkt för detta arbete har WCIP antagit vissa principer (se bil. 11).

Andra organisationer med NGO-status och som sysslar med urbefolkningarnas rättigheter är bl.a. The International Indian Treaty Council, Indian Council of South America, Innuit Circumpolar Conference (ICC) och Four Directions Council.

ICC är en sammanslutning av inuitorganisationer i Alaska, Canada och Grönland. Den har observatörsstatus i

WCIP. De stora indianorganisationerna i Nordamerika, som omnämndes ovan, deltar inte i WCIP:s arbete.

8 SYNPUNKTER PÅ SAMERNAS STÄLLNING ENLIGT FOLKRÄTTEN

Vi har i detta betänkande försökt sätta in samerna som minoritet och urbefolkning i ett folkrättsligt sammanhang. Vi har därvid funnit att folkrättens regler om minoritetsskydd har betydelse för samerna och för den svenska samepolitiken.

Folkrättens generella minimikrav om skydd för minoriteter får ökad tyngd när de sammanställs med de speciella folkrättsliga förpliktelser som Sverige erkänt sig ha gentemot den samiska minoriteten alltsedan tillkomsten av 1751 års kodicill. Som vi redogjort för är dessa historiska folkrättsliga åtaganden alltjämt realiteter som alltså påverkar samernas folkrättsliga ställning.

Även om den särskilda urbefolkningsrätten inom folkrätten - med något undantag - inte kommer till uttryck i några konventioner har den betydelse, i vart fall när de generella reglerna om minoritetsskydd skall tillämpas på en urbefolkning som samerna. Urbefolkningsrätten är som vi visat under stark utveckling, såväl nationellt i flera länder som internationellt i olika organ. Det innebär att urbefolkningsrätten på sikt kan komma att få en mer direkt och självständig betydelse för samerna och för utformningen av Sveriges politik.

I detta kapitel skall vi först redogöra för våra slutsatser rörande innehållet i folkrättens generella minoritetsskydd särskilt vad gäller frågan om positiv särbehandling (8.1). Vi skall vidare ta upp betydelsen av Sveriges särskilda, historiska förpliktelser mot den

samiska minoriteten (8.2). I ett därpå följande avsnitt redogör vi bl.a. för vår syn på frågan om självbestämmanderätt för minoriteter och urbefolkningar (8.3). Slutligen tar vi upp vissa frågor om svensk samepolitik (8.4).

8.1 Positiv särbehandling m.m.

Påståendet att minoriteter i vissa avseenden bör särbehandlas kan ytligt sett synas strida mot den allmänt vedertagna uppfattningen att alla människor skall behandlas lika. Att det föreligger ett folkrättsligt stöd för en positiv särbehandling av minoriteter sammanhänger bl.a. med att detta kan vara en förutsättning för att resultatet skall bli att majoritet och minoritet skall komma på samma nivå i olika avseenden.

Negativ särbehandling - diskriminering

Som framgått av det ovan redovisade materialet har samerna i Sverige tidigare utsatts för diskriminerande behandling i vissa avseenden. Som exempel kan nämnas att samerna under vissa perioder inte haft möjligheter att få skolundervisning i sitt modersmål (jämför ovan s. 52f). Situationen har emellertid förbättrats. Samernas ställning hotas i dag knappast på grund av förföljelse eller annan diskriminering. Det folkrättsliga regelsystemet om skydd mot sådan negativ särbehandling av etniska minoriteter som vi redogjort för torde därför inte behöva behandlas ytterligare.

Positiv särbehandling

Enligt artikel 27 i 1966 års FN-konvention om medborgerliga och politiska rättigheter uppfyller en stat som har en etnisk minoritet i allmänhet inte sina folkrättsliga förpliktelser bara genom att behandla sina medborgare lika. Staten har ibland t.o.m. en skyldighet att positivt särbehandla minoriteten. Bestämmelser om positiv särbehandling finns även i andra konventioner, t.ex. rasdiskrimineringskonventionen.

Av ordalydelsen i artikel 27 framgår att staten har en skyldighet att lämna minoriteten i fred, "ej förvägras rätten ...". Artikeln skyddar därigenom mot t.ex. en statlig assimileringspolitik. Denna form av positiv särbehandling är naturligtvis av stort värde för minoriteten. Men artikeln skall enligt vår mening ges en vidare tolkning.

Internationella konventioner, i vart fall sådana som gäller mänskliga rättigheter, skall enligt folkrättslig praxis tolkas "dynamiskt". Artikel 27 kan därför antas utgöra ett starkare skydd för minoritetsgrupper än vad som direkt framgår av ordalydelsen i artikeln. Som vi utvecklat ovan innebär enligt vår uppfattning bestämmelsen i artikel 27 att det svenska samhället har en skyldighet att ekonomiskt och på andra sätt stödja den samiska folkgruppen i Sverige så att den får möjlighet att även i framtiden "ha sitt kulturliv", sitt språk etc.

Omfattningen av stödet

Omfattningen av det stöd som minoriteten kan vara berättigad till enligt de generella folkrättsreglerna om minoritetsskydd är omöjlig att exakt fastställa. Vi kan endast beskriva den i mycket allmänna ordalag.

Vi har således ovan (6.5) gjort gällande att rasdiskrimineringskonventionen skulle kunna åberopas för att få den totala situationen för en etnisk minoritet som samerna i paritet med situationen för den övriga befolkningen. Samhällets utbud av nyttigheter måste således vara så utformat att majoritets- och minoritetsbefolkning kan tillgodogöra sig det på lika villkor.

Vad sedan gäller artikel 27 i 1966 års konvention om medborgerliga och politiska rättigheter ansluter vi oss till samerettsutvalgets uttalande att bestämmelsen ålägger staterna att genomföra en "rimelig grad av re-

sultatlikhet" mellan minoritetens kulturutveckling och det övriga samhällets.

Kulturbegreppet i artikel 27 skall enligt vår uppfattning tolkas i vid mening och även anses innefatta de materiella förutsättningarna för kulturen. Flera skäl talar för en sådan ståndpunkt, i vart fall när det gäller urbefolkningar som samerna (jämför ovan s. 137). Härav följer t.ex. ett skydd för rennäringen, som inte endast innefattar ett ekonomiskt stöd, så att rennäringen kan leva vidare. Artikeln innefattar enligt detta betraktelsesätt också ett skydd mot t.ex. sådana markexploateringar och andra ingrepp i naturen i renbetesområdena som har en så stor omfattning att rennäringen tillfogas skada som kan äventyra dess fortsatta existens. Enligt vår uppfattning skulle samhället bryta mot artikel 27 både när det tillåter enstaka ingrepp av detta slag och när ett antal ingrepp sammantaget får den nämnda effekten. På samma sätt torde även t.ex. tillgången på råmaterial för sameslöjdare vara skyddade enligt artikel 27.

8.2 Historiska perspektiv

En redogörelse för samiska rättigheter, vare sig nationella eller folkrättsliga, är inte möjlig utan ett historiskt perspektiv. Samernas historia har berörts i kap. 2 och 4 utifrån vissa speciella utgångspunkter. Här skall vi endast erinra om lappkodicillens betydelse och ta upp några frågor om kolonialism.

Betydelsen av lappkodicillen

Samerna har i ett folkrättsligt dokument från 1700-talet, lappkodicillen, tillerkänts särskilda rättigheter. De avtalsslutande parterna, Sverige och Danmark-Norge, har i kodicillen också visat respekt för samiska rättssedvanor genom att man inrättade särskilda samiska domstolar. Av kodicillen framgår också att samerna har en stark rätt till mark och vatten, även om arten av denna

rättighet inte kan utläsas.[36] Kodicillen skiljer sig från flertalet andra konventioner från samma tid genom att den berörda folkgruppen ej varit part i avtalet och ej heller deltagit i förhandlingarna.

Kodicillen framstår som unik genom den bredd med vilken den tar upp samernas situation. Det synsätt och de värderingar på vilka kodicillen bygger, får en särskild betydelse genom att de kommit att prägla även senare regleringar av samernas ställning i förhållandet mellan Sverige och Norge.

Dessa särskilda folkrättsliga förpliktelser gentemot samerna måste anses medföra en förstärkning av det generella minoritetsskyddet som vi redogjort för ovan.

Kolonialism?

Det har i vissa sammanhang gjorts gällande att samerna utsatts för kolonialism.[37] I samernas förhållande till svenska staten finns likheter, men också skillnader, vid en jämförelse med koloniala förhållanden i andra världsdelar. Likheten består i att samernas traditionella bosättningsområden blivit exploaterade av mäktiga stater som efter hand delat området mellan sig.

Till skillnad från de relativt snabba förändringar för urbefolkningar som följde med koloniseringen i andra världsdelar har emellertid det svensk-finska, dansknorska och ryska inflytandet över norra Skandinavien utvecklats stegvis och över en mycket lång tidsperiod. Samerna har under lång tid levt sida vid sida med svenskarna. Det svenska inflytandet kom emellertid efter hand att öka. Den svenska staten har under historiens gång på olika sätt gjort gällande en överhöghet över området.

---

36 Jämför NJA 1981 s. 1, s. 205.

37 Jämför t.ex. professor Douglas Sanders uttalanden, ref. i samerettsutvalgets betänkande a.a. s. 163 f.

Sammanfattningsvis är det vår uppfattning att det är omöjligt att jämställa det svenska inflytandet över de traditionella samiska bosättningsområdena med vad som vanligen kallas kolonialism.

I detta sammanhang förtjänar påpekas att principen om folkens självbestämmanderätt varit grunden för krav på avkolonialisering. Många nya stater har bildats genom att kolonialväldena upplösts. Avkolonialiseringen har emellertid inte inneburit någon form av frigörelseprocess till förmån för särskilda etniska grupper inom bestående stater. Detta framgår t.ex. av 6 § i deklarationen år 1960 om kolonialsystemets avskaffande. "Varje försök som siktar till delvis eller fullständig uppsplittring av den nationella enheten och territoriella integriteten i ett land är oförenligt med syftena och principerna i FN-stadgan." Senare antagna konventionsbestämmelser, t.ex. artikel 1 i konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, har inte inneburit någon förändring i detta avseende.

8.3 Självbestämmanderätten och utvecklingen inom urbefolkningsrätten

Något direkt stöd för självbestämmanderätt för en minoritet och en urbefolkning som samerna torde inte återfinnas i gällande folkrätt (jämför ovan s. 121). Principen om självbestämmande, såsom den kommer till uttryck i artikel 1 i 1966 års FN-konvention är alltså inte tillämplig.

Det sagda torde dock inte innebära att samer och andra urbefolkningar helt skulle sakna folkrättsligt stöd för en rätt att bestämma över vissa egna angelägenheter. Åtskilligt tyder på att urbefolkningar har en rätt till "kulturell autonomi". Här kan t.ex. erinras om handlingsprogrammet från Genève-konferenserna angående bekämpande av rasism och rasdiskriminering (ovan 6.7.5) och om Cobos rapport (ovan 7.7).

I detta sammanhang kan man enligt vår uppfattning inte bortse från att i fall där självbestämmande av olika skäl är uteslutet så kan en form av medbestämmande vara ett realistiskt alternativ som har sin grund i folkrättens regler.

8.4 Svensk samepolitik och folkrätten

Vi har i avsnitt 2.8 redovisat vissa uttalanden och grundlagsstadganden som kan sägas ge en bild av den officiella inställningen till samerna i Sverige. Vi ställde också frågan om denna grundinställning stämmer överens med folkrättens regler om minoritetsskydd. Frågan är alltså dels till vilken grad samerna själva, utan statlig inblandning, får råda över sina kulturfrågor, dels vilket statligt stöd samerna får för att upprätthålla sina kulturaktiviteter.

Det svenska samhället erkänner samerna som urbefolkning och minoritet. Samhället erkänner också samernas rätt att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv. I regeringsformen sägs dessutom att minoritetens möjligheter härtill bör främjas. Inrättandet av en särskild sameskolstyrelse och motiveringarna för detta tyder på att en bättre överensstämmelse mellan svensk officiell samepolitik och folkrätten numera eftersträvas.

De viktigaste uttalandena om förutsättningarna för en positiv särbehandling av samerna finns i prop. 1976/77:80 om insatser för samerna till vilka uttalanden riksdagen anslöt sig.

Det särskilda skydd som urbefolkningarna kan göra anspråk på för sina primärnäringar har sin motsvarighet t.ex. i uttalanden om rennäringen i prop. 1985/86:3 angående naturresurslag (jämför s. 63). Enligt propositionen anses sådana områden som har en avgörande betydelse för möjligheten att varaktigt bedriva renskötsel i en viss sameby vara av riksintresse. De skall då skyddas mot åtgärder som påtagligt försvårar näringens

bedrivande. Ett sådant skydd som det föreslagna är visserligen ej så heltäckande som kunde vara önskvärt men är ändå i linje med tankarna bakom artikel 27. Skyddet för rennäringen är en fråga som vi återkommer till i vårt fortsatta arbete.

Det samiska språkets ställning har försvagats under en lång följd av år. Under senare tid har åtgärder vidtagits bl.a. på skolans område t.ex. genom utbildning av samiska lärare. I linje med detta ligger att vi fått till uppdrag att stärka det samiska språkets ställning. Vi återkommer härtill i vårt fortsatta arbete.

Sammantaget har vi funnit att de grundläggande värderingar som kan utläsas ur de i avsnitt 2.8 lämnade exemplen på uttalanden ligger i linje med de krav folkrätten ställer. Detta gäller även riksdagsuttalandet att man vid utbyggnaden av samhällets stöd till samekulturen måste ge utrymme åt även andra bedömningar, än de som kan göras beträffande övriga minoritetsgrupper i Sverige.

Sverige måste alltså sörja för att nödvändiga resurser tryggas för den samiska kulturens fortlevnad och utveckling. Detta måste beaktas i såväl lagstiftning som rättstillämpning. Det måste också beaktas inom förvaltning och administration, centralt och regionalt.

Bilaga 1 Första Bihang eller Codecill till Gränsse Tractaten emellan Konunga Rikerne Swerige och Norge, Lappmännerne beträffande

Första Bihang eller Codecill till Gränsse Tractaten emellan Konunga Rikerne Swerige och Norge, Lappmännerne beträffande

På det att Lapparnes wanlige öfwerflyttningar, samt den derföre betalande leija och jurisdictionen öfwer de främmande Lappar under bemälte öfwerflyttnings tid, hädaneffter icke må gifwa någon anledning till oenighet och missförstånd, och man derjämte klarligen må kunna weta hwilka hädanefter såsom Swenske eller Norrske Lappar blifwa att anse, samt huruledes med dem uti alle tillfällen reciprocé skall omgås, hafwe de uti förestående Gränssetractat nämde och här under teknade Commissarier om wisse härtill hörande puncter förenadt Sig således, som följer:

§: 1:
Den sedan år 1742. och under denne GränsseCommissions tid de privative Swenske Lappar, på wisse ställen uti Norrlands Amt, pålagde nye Norrske Lappeskatt, och det derigenom införde städjandet af sommarland, samt dess öfwerlemnande till bemälte Swenske Lappar emot årlig skatts erläggande, skall afskaffas och uphöra, såsom stridande mot en del af de nedanstående betingade Articlar, och bidragande till nye oriktigheter uti Lappwäsendet, hwaremot sådan inrättning som här nedanföre på sine ställen anföres skall sättjas i wärket.

§: 2:
Jngen Lapp må hädaneffter äga Skatte- eller Städjeland uti mera än ett Rike, på det all anledning till gemensamhet af undersåtare och Land hädanefter må kunna undwikas.

§: 3:
Till underrättelse för närwarande tid betingas, att aldenstund från Börjefjäll till Bonnäsfjäll, det är, uti begynnelsen af Norlands Amt och för Helge-Lands fögderi på den Norrske sidan, men för Angermanlands och Uhmeå Lappmarker på Swenska sidan, fjällryggen till Gräns är fastställd, och man således på bägge sidor derigenom mister de gamle skatteland och undersåtare, som man hitintils dersammastädes inöfwer fjällryggen har hafft; så skola de Lappar med deras familler, som nu för tiden hafwa skatteland derstädes på den Swenska sidan af Gränssen, anses för Swenske undersåtare och höra samma sida till, oaktadt af hwilkendera sidan de förut hafwa byxlat Landet och till hwilken sida de deraf betalt skatt, lika som äfwen de Lappar med deras familler, som nu warande tid hafwa gammalt byxel-Land på Norrske sidan af Gränssen dersammastädes, skola tillhöra Norrige.

Första bihang eller Codecill till Gränsse Tractaten . . .

§: 4:
J fall någon Lapp för nuwarande tid befinnes hafwa ett på båda sidor af Gränsen liggande gammalt Swenskt eller Norrskt sommarskatte-Land, det är ett sådant Land, hwaraf för år 1742 till Swerige eller Norrige skatt hafwer blifwit betald, då hafwe han frihet att wälja hwilken sidas undersåtare han hädanefter will wara, så framt han intet winterskatteLand på någondera sidan äger. Hafwer han winterskatteland på någondera sidan, den Swenska eller Norrska, tillhöre då den sidan på hwilkens territorio han sådant winterskatteland äger.

§: 5:
J fall någon Lapp på den sträckningen emellan Bonnäsfjäll och Halde, hwarest Koutokeino gräns begynnes, det är på den Norrske sidan för hela Saltens, Senjens och en del af Tromsöns Fögderier uti Norlands Amt, men på den Swenske sidan för hela Piteå och Luleå samt en del af Torneå Lappmarker, befinnes hafwa ett sådant sommarskatteland på Norrska sidan af Gränssen, hwaraf för år 1742 skatt till Norrige hafwer warit betald, men deremot att äga winterskatteland på Swenska sidan af Gränsen, då hafwe han frihet att wälja antingen han hädaneffter will wara Swensk eller Norrsk undersåte, då han sedermera behåller det skatteland han hafwer på samma sida om gränsen, men mister det skatteland han hafwer haft på den andra sidan om Gränsen.

§: 6:
På det man må kunna weta hwilke äro Swenske eller Norrske undersåtare, skall det uti förestående 4:de och 5:te §§: omrörde Lapparnes frie wal ske uti de committerades närwaro wid Rörläggningen, så snart som möijeligit är, utan hinder, låckande eller tubbande, mutors och skänkers gifwande, eij heller medelst löfte af en lindrigare skatt, eller eljest på hwad sätt det wara må och af private jordägare eller andre på någondera sidan försökas kunde, utan komma de att äga ett aldeles fritt och otwunget wal.

§: 7:
De lappar som således hädanefter sedan denna convention är i wärket ställd, befinnas hafwa både sommar- och winterskatteland, eller allenast endera delen, nemligen, antingen sommar- eller winterskatteland på den Swenska sidan af Gränsen skola med deras famille, det är barn eller de som äro i barns ställe, såsom fosterbarn och slägtingar uti ett och samma matlag, likaledes tjenare och husmän, anses för Swenske undersåtare. Det samma är ock att förstå om de Lappar med deras famille, som hafwa ett gammalt byxel Land på Norrske sidan af Gränssen, hwarmedelst man hädaneffter kan åtskilja hwilken Sidas undersåte han är, sedan ingen Lapp får äga skatte- eller byxel Land på bägge sidor, eij heller annorlunda kunna komma dertill än som i denna Convention föreskrifwit står.

§: 8:
J fall någon Swensk Lapp giffter sig med en Norrsk Lappehustru, som uti No rige har sitt eget skatteland eller flere Renar än han, hafwe han frihet, ut: något hinder eller afgifft af dess egendom, att blifwa en Norrsk Lapp, då h sig derom hos Swenske fogden anmäler och bewislig giör en sådan dess besl

Första bihang eller Codecill till Gränsse Tractaten . . .

fenhet, hwaruppå Fogden sedermera har att lemna honom dess skrifftеliga tillstånd til öfwerflyttningen, och detsamma uti upbördsboken att antekna, samt honom ifrån Swenske skatten att utesluta.

Således förhålles viceversa med en Norrsk Lapp uti lika tillfälle. Uti andre omständigheter följe hustrun mannen.

§: 9:
J fall en Lapp will öfwergifwa sitt Land och blifwa ett annat Rikes undersåte, förhålles med honom som med andre Swenske och Norrske undersåtare uti lika tillfällen, neml:n han betale tjonde och sjette penningen af hwad han äger, till den sidan, hwarifrån han will flytta, samt hafwe bewis med sig till den sidan dit han flytta will, att afgiften riktigt är erlagd, och undfådt tillstånd till afflyttningen.

§: 10:
Aldenstund Lapparne behöfwa Bägge Rikens Land, skall det dem efter gammal sedwane wara tillåtit höst och wår att flytta med deras Rhenhjordar öfwer Gränssen in uti ett annat Rike, och hädaneffter såsom tillförene lika med Landets undersåtare, undantagande på sådane ställen, som här nedanföre anföres, få betjena sig af Land och strand till underhåld för deras djur och sig sjelfwa, då de wänligen skola emottagas, beskyddas och hjelpas till rätta, äfwen uti Krigstider, hwilka uti Lappwäsendet aldeles ingen förändring skola göra, och aldraminst skola de främmande Lappar warda exponerade för plundring eller något slags twång eller öfwerwåld som Krigstiderne medbringa, utan altid blifwa såsom egne undersåtare ansedde och handterade på hwilken sida de då sig såsom främmande uppehålla.

§: 11:
Jngen Lapp som behöfwer att flytta med sine djur öfwer gränsen, må uti Krigstider begå någon fiendtelig gjerning. Beträdes han dermed, förhålles icke med honom effter Krigsbruk, utan han straffes på lika sätt, som om hans missgerning wore uti fredelig tid begången.

§: 12:
Hwarest på Norrska sidan äro fredlyste skälfång och fogelduns samlande, som på Norrska kallas Kobbeweide, Fugle- och Dun Vær, för hwilka wisse undersåtare årlig skatt betala, skall det under sådant straff, som Norrske Lagen för Norrske undersåtare stadgar, wara de Swenske Lapparne förbudit, att der bruka något skytteri, eller att på annat sätt skada göra. På alle andre ställen blifwer dem sådant och alt annat skytteri och fiskeri lika med Norrske undersåtare tillåtit, Äfwen njuta de Norrske Lappar en sådan frihet uti Lappmarken på den Swenska sidan.

§: 13:
De Swenske Lappar som wäl flytta öfwer Gränsen med deras djur in på Norrsk grund, men dock icke komma till hafwet eller fjordarne och derstädes något fiskeri eller skälskytteri bruka, betala uti Leija för hwart tjugonde djur som i deras följe är, stort eller litet, af bägge kjön, undantagandes de kalfwar som

Första bihang eller Codecill till Gränsse Tractaten . . .

samma wår äro födde, hwilka icke räknas, en skilling Dansk eller en Swensk styfwer i kopparmynt, mera icke. Men bruka de fiskeri eller skälskytteri uti hafwet eller fjordarne på Norrske sidan, betale då för hwart tjugonde djur dubbelt så mycket som ofwan är förmält, nemligen twå skilling Dansk eller twå Swenske styfwer i Kopparmynt, samma års wår-kalfwar oberäknade. Mera må af de Swenske Lappar icke tagas under hwad namn eller skjen det wara will, eij heller må de med något personligit arbete eller tjenstgörande beläggas.

§: 14:
De Norrske Lappar, som om hösten flytta med deras djur öfwer gränsen in på Swenska sidan betale för hwart tjugonde djur som de med sig hafwa, stort eller litet, af bägge könen, samme års wårkalfwar med inberäknade twå skilling Dansk, eller twå styfwer Swenske i kopparmynt, aldenstund bemälte lappar derstädes den längsta tiden af året förblifwa och wårkalfwarne på den tiden samma underhåld som de andre djuren behöfwa. Wilja de tillika idka fiske och skytteri i Lappmarken, betale då dubbelt så mycket, nemligen fyra styfwer i kopparmynt eller fyra skilling Danske. Mera må af de Norrske Lappar icke tagas, eij heller må de med något personligit arbete eller tjenstgörande beläggas, under hwad namn eller skjen det nämnas kan.

§: 15:
Uti hwart district, hwarest öfwerflyttande Lappar äro, skall förordnas en Lappelänsman och twänne Nämdemän, som för deras öfwerflyttningar intet skola betala.

§: 16:
Lappelänsmannen och Nämdemännerne skola reciproce besörja, att de öfwerflyttande Lappar för deras djur njuta tillräckeligit underhåld, dock så att Lappen sjelf som för Landet skattar icke af främmande Lappar uttränges och lider brist. För den ordsaken skuld skola Lapparnes Länsman och nämdemän wäl känna beskaffenheten af skattelanden på deras sida, samt weta antal på de djur som den Lappen äger, hwilken skattar för Landet, på det främmande Lappar, om så behöfwes och begäres, till beqwämlige ställen må kunna anwisas. Å ömse sidor skola de främmande Lappar noga akta sig att de icke under deras flyttningar göra Landets egne inwånare någon skada, hwarken winter eller sommar, på skog, åker och äng, Multebärs eller hjortronmyror, eller något annat, wid laga plikt, och bör skadan ersättjas effter mätismanna ordom.

§: 17:
Förr än någon Lapp, Swensk eller Norrsk, med sine djur flyttar öfwer Gränssen, skall han för sin egen Lappe-Länsman och Nämdemän angifwa antalet på de djur som i hans följe äro, det är så wäl på hans egne, som på hans barns, tjenares och husmäns, samt Leijan till bemälte Länsman lefwerera emot bewis så wäl på angifwandet, som för leijan. Äfwen skall han då straxt angifwa sig om han will idka fiske och skytteri, hwareffter leijan kommer att proportioneras och betalas, samt på angifwelsen och bewiset att anteknas. Med detta ofwannämde bewis passerar han sedan utan hinder och widare tilltal fram och tillbaka.

Första bihang eller Codecill till Gränsse Tractaten . . .

§: 18:
Förr än LappeLänsmännerne med deras Lappar flytta öfwer gränssen, skola de tillställa den andra sidans LappeLänsman en af dem och nämdemännerne underskrefwen Specificerad förtekning på de skatteLappar och djur af deras district som samma år wilja flytta öfwer gränsen, då de tillika leijan till bemälte Lappelänsman lefwerera emot bewis på förbemälte förtekning och betalning. J brist af Lappelänsman, som bemälte förtekning och betalning af den främmande sidan kan emottaga, skall den eller de som leijan tillkommer, afsända en fullmägtig, som på ett så beqwämligit ställe som möijeligit är, skall uppehålla sig, nemligen uti närmast intill gränsen liggande Lappesockn på Swenske sidan, och på den Norrske sidan uti en af de närmaste innanfjordar och på fasta landet.

§: 19:
Lapparne skola, om det åstundas, hwart år en gång för alla och icke offtare på den sidans territorio som leijan tillhörer, för bemälte sidas Lappelänsman, eller hwem ägaren af Leijan dertill skriffteligen committerar, wara förpliktade att framwisa alla de djur, som uti deras följe äro, och att låta räkna desamme till bewis på riktigheten af deras angifwande. Neka de sådant, eller bemälte personer med ord eller gerning illa bemöta, böte en Swensk, allenast för sin motsträfwighet, Tålf daler silfwermynt, och en Norrsk Lapp Fyra Riksdaler Danske, hälfften till bemälte oförrättade personer och den andre hälfften till Konungen. För hwar gång sådan förseelse sker, fördubblas straffet. Förgriper Lappen sig på bemelte personer widare, än att det till Simpel upstudsighet kan räknas, straffes han dessutom derföre efter lagen.

§: 20:
J fall någon Lapp, Swensk eller Norrsk, befinnes hafwa falskeligen angifwit antalet på sine djur, så att han hafwer tjugu djur flere eller deröfwer, än han anmält, betale han för hwart tjugonde djur uti hela flocken, twänne gånger så mycket som ofwan förmält är. Beträdes han andre gången med sådan oriktighet, betale dubbelt så mycket som förste gången. Tredje gången dubbelt så mycket som andre gången och så widare, så att straffet för hwar gång fördubblas, hwaraf angifwaren tager hälften och andre hälften tillfaller den som Leijan tillhörer. Då ingen annan angifware är, behåller ägaren af Leijan altsammans.

§: 21:
J fall Lappelänsmännerne eller nämdemännen befinnas hafwa colluderat med Lapparne uti deras oriktiga angifwande eller deras egen förtekning förfalskat och något innehållit af den leija som de upburit plikte förste gången tre gånger så mycket som wederbörande derigenom blifwit eller kunnat blifwa beswekne, hälfften till angifwaren och andre hälften till den eller dem som Leijan tillhörer.

Andre gången sättes de ifrån deras Ämbete och straffes såsom tjufwar.

§: 22:
Då någon twistighet yppas emellan Lappar från en och samma sida, antingen angående deras öfwerflyttningar och stället hwarest de under deras öfwerflytt-

Första bihang eller Codecill till Gränsse Tractaten . . .

ningstid prætendera att uppehålla sig, eller om bortkomne Renar, slagsmål, små skuldfordringar, som icke stiga öfwer tålf daler Silfwermynt eller fyra Riksdaler Danske, alle arfskifften effter de afdöde, eller andre små saker, Lappewäsendet in Specie och Lapparnes sedwanor beträffande, skola sådane saker, då de icke kunna förlikas, af samma sidas Lappelänsman och hans twänne Nämdemän straxt afgöras, och så framt wederbörande till Häradsrätten icke wilja wädja, dersammastädes exequeras, utan afseende på hwilkens territorio factum är passerat eller saken påtald. Men äro sådane saker emellan parter af åtskild nation, eller emellan en Swensk och Norrsk Lapp, då tillkommer, utan hänseende till jus territorii, kärandens Länsman och nämdemän att straxt deruti döma, och domen, då deremot eij appelleras, att exequera; dock således att rätten tillika med twänne Nämndemän ifrån Swarandens sida besättes, och att Länsmannen å samma sida, såsom dess förswar och ombud skall wara berättigad att wara tillstädes, om så åstundas, altsammans utan betalning för bemälte betjente uti bägge fallen. När en af parterne med denne Lapperätts förrättning är missnögd och med saken will gå widare, skall appellationen ske till den Häradsrätt eller Bögderätt hwarest factum är begångit, eller i fall af arfskiften, der den döde i Lifstiden hänhördt.

§: 23:
Alle andre saker emellan Lappar antingen af en och samma nation eller af olika nation höra till de wanlige Böigde eller Häradsrätter samt angifwas, dömas och, i fall de icke till högre rätt instämmas, dersammastädes exequeras, alt på det territorio hwarest gerningen är skedd, allenast med den åtskilnad, som i näst föregående §: är anfördt, nemligen att då en af parterne är en främmande undersåte eller factum på en främmande undersåte eller dess egendom begångit, skall uti Rätten tagas twänne Nämdemän ifrån den främmande sidan, hwilka på alt sätt skola hafwa samma anseende, rätt och myndighet, som de öfrige nämdemännen, och skall den främmande LappeLänsmannen wara berättigad att derwid wara tillstädes såsom förswar och fullmägtig för den parten som är af samma sida. När bewisligit är att berörde twänne främmande nämdemän äro lagligen tillsagde till bisittjare uti en sådan Rätt, och de dock icke infinna sig, kan i deras ställe twänne andre förnuftige och ärlige lappar ifrån samma sida antagas. Kunna sådane icke erhållas, förblifwer det wid den wanlige Nämden, och skall då dommen på stället afkunnas, och acten deröfwer gifwas wederbörande som äro tillstädes ifrån den främmande sidan, antingen Lappelänsmannen eller nämdemännerne, uti wittnens närwaro eller emot deras bewis, utan betalning; på det man på samma sida kan weta huru Rätten handhafwes.

Förser sig någon domare emot någon af de uti denna convention föreskrefne stadgar, hafwe han förbrutit sitt Ämbete.

§: 24:
Wederbörande ifrån den främmande sidan, så wäl parter som wittnen, skola när de lagligen äro kallade och stämde wara pliktige att möta för denne combinerade Rätt och swara till saken eller att aflägga deras wittnesmål. Comparerar den Swarande icke, eij låter dess oumgängeliga förfall och hinder wid rätten, till samma tid han instämd är, anmäla och bewisa, och dock bewisligit finnes att han lagligen är stämd, förfares likafult med saken, som om han wär-

Första bihang eller Codecill till Gränsse Tractaten . . .

keligen wore tillstädes, då efter klagemålet eller stämningen och de förewarande bewis domen afsäges och exequeras. Kan Swaranden wid nästföljande ting bewisligit göra dess förfall både att icke sjelf hafwa kunnat infinna sig, eij heller kunnat detsamma Rätten kundgöra å den dag han sjelf wid rätten comparera bordt; så får saken åter uptagas och afdömas. Men uteblifwa wittnen ifrån första tinget, och saken utom dem eij kan uplysas; då får saken upskjutas till nästa ting, och plikte wittne som förfallelöst uteblifwit tre daler Silfwermynt eller en Riksdaler Dansk för uteblifwandet, till den Crona hwilkens undersåte det är.

§: 25:
Jngen execution eller utpantning, undantagandes efter de domar som Lapperätten enligit 22: §: äger att afsäga och exequera, må uti någon främmande Lapps bo företagas, så framt icke skriftelig dom upwises och bewis för den utmätte betalningen till den Lappen uti hwilkens bo executionen eller utpantningen företages, genast på stället aflefwereras. Förser sig någon häremot, straffes som för wåldswärkan.

§: 26:
Rymmer någon Lapp för begången Lifssak öfwer det Rikets Gränsor hwarest gerningen är begången, förhålles med honom som med andre Swenske eller Norrske undersåtare uti like fall.

§: 27:
Alle Lappesaker skola på slätt och ostämplat papper afhandlas och beskrifwas, då en främmande Lapp i saken är interesserad.

§: 28:
Jnbyggarne uti Utzjocki, som nu genom Gränssens förening äro blefne privative Swenske undersåtare, skola på alt sätt handeln beträffande, så wäl med landets producter, som med de waror som bringas till landet, blifwa behandlade lika med de Kongl. Norrske undersåtarena der i landet, och lika med dem tillgodo njuta så wäl den nuwarande, som den hädanefter till utgifwande octroy och annan handels inrättning, så att hwad de till Norrske Köpmännen öfwerbringa skall dem efter octroyen blifwa betalt, och likaledes efter octroys priset uplåtit hwad de sig tillhandla wilja; men dock skall Compagniet ej wara förbundet att gifwa desse Swenske undersåtare den credit, som det i wisse tillfällen, i följe af Octroyen, böra gifwa de Norrske.

§: 29:
Alle wederbörande Kongl. Betjente å både sidor, särdeles LandsHöfdingar och Amtmännerne, skola fliteligen efterforska huruledes de främmande Lappar blifwa medhandlade och troligen besörja att dem wederfares hwad rätt är och de efter denne Convention böra njuta. J lika måtto skola de, när de Landet igenomresa och på Ämbetets wägnar besöka, tidigt låta samme Lappar weta på hwilken tid och ställe de komma uti deras granskap, på det de, ifall de hafwa något att klaga, personligen hos dem måge kunna infinna sig och deras åliggande andraga.

Första bihang eller Codecill till Gränsse Tractaten . . .

§: 30:

Ändteligen finner man nödigt at härwid förklara, det desse här ofwanföre stipulerade öfwerflyttningar med de deraf dependerande inrättningar, ingalunda således äro att förstå, som skulle KonungaRikerne Swerige eller Norrige derigenom någon jurisdiction eller annan rättighet, af hwad namn den wara må, in öfwer gränssen i det andra Riket tillerkännas, men allenast såsom en tolerance och reciproque fogelighet, hwilken icke wäl kan umbäras, så framt annars lapparne på båda sidor skola blifwa wid magt, och in politicis hållas uti tillbörlig skick och ordning. Altså blifwer den uti den uprättade Gränsetractaten öfwerenskomne GränsseLinea, så wäl i anseende till Lapparne och deras Districter, som i öfrigit beträffande de andre Swenske och Norrske undersåtare och deras Districter aldeles wid sin fulla kraft, så att hwarken tidsens ålder, wederbörande betjenters och undersåtares försummelse, collusioner och ingrep eller någon häfd och bruk inöfwer samma gränts, den blifwe så gammal, samt af hwad art och beskaffenhet, den wara må, häruti någon förändring skall eller kan göra, men hwart Rike skall hädanefter på sin sida om ofwannämde gränsor allena och utan intrång wara berättigat att utöfwa och behålla alla regalia och jura Majestatis så wäl uti andelige som werldslige saker.

Detta bihang till Gränsetractaten skall uti alle sine puncter wara af samma kraft, som ofwanberörde Gränsetractat sjelf, aldeles såsom den ord ifrån ord deruti wore införd.

Till yttermera wisso äro häraf twänne exemplar författade, som af Bägge Deras Kongl. Maij:tts Kongl. Maij:tts befullmägtigade GränseCommissarier äro underteknade och med deras wanlige Signeten bekräftade, som skedde i Strömstad år effter Christi födelse det Ett Tusende Sjuhundrade Femtionde

Första den $\frac{\text{21 September.}}{\text{2 October.}}$

J. Mauritz [Klinc]kovström. (Sigill.)

J. Mangelsen. (Sigill.)

Bilaga 2 Konvention (nr 107) angående skydd för och integration av infödda och andra i stammar eller i stamliknande förhållanden levande folkgrupper i självstyrande länder

Konvention (nr 107) angående skydd för och integration av infödda och andra i stammar eller i stamliknande förhållanden levande folkgrupper i självstyrande länder

Internationella arbetsorganisationens allmänna konferens,

vilken av styrelsen för Internationella arbetsbyrån sammankallats till Genève och där samlats den 5 juni 1957 till sitt fyrtionde sammanträde,

har beslutat antaga vissa förslag angående skydd för och integration av infödda och andra i stammar eller i stamliknande förhållanden levande folkgrupper i självstyrande länder, vilken fråga utgör den sjätte punkten på sammanträdets dagordning,

samt har beslutat att dessa förslag skola taga form av en internationell konvention.

Med hänsyn till att Philadelphiadeklarationen framhåller, att alla människor äga rätt att i frihet, ekonomisk trygghet och under lika förutsättningar arbeta i det materiella välståndets och den kulturella utvecklingens tjänst;

med hänsyn till att det i olika självstyrande länder finnes infödda och andra i stammar eller i stamliknande förhållanden levande folkgrupper, som ännu icke äro integrerade i den nationella gemenskapen och som på grund av sitt sociala, ekonomiska och kulturella läge äro förhindrade att till fullo draga fördel av de rättigheter och förmåner, som andra folkgrupper åtnjuta,

med hänsyn till att det är önskvärt, såväl av humanitära skäl som ur synpunkten av ifrågavarande länders intressen, att främja fortsatta strävanden att förbättra dessa folkgruppers levnads- och arbetsvillkor genom samtidiga åtgärder i fråga om alla de faktorer, som hittills ha hindrat dem att bli till fullo delaktiga i framåtskridandet inom den nationella gemenskap, till vilken de höra,

med hänsyn till att antagandet av allmänna internationella normer i detta avseende kommer att underlätta åtgärder för att tillförsäkra ifrågavarande folkgrupper skydd, fortskridande integration i den nationella gemenskapen samt förbättrade levnads- och arbetsvillkor,

och med konstaterande av att dessa normer ha utarbetats under medverkan av Förenta Nationerna, Förenta Nationernas livsmedels- och jordbruksorganisation, Förenta Nationernas organisation för uppfostran, vetenskap och kultur och Världshälsovårdsorganisationen, på vederbörlig nivå och inom deras respektive områden, samt att avsikten är att söka deras fortsatta medverkan när det gäller att främja och trygga tillämpningen av dessa normer,

antager konferensen denna den tjugosjätte dagen i juni månad år nittonhundrafemtiosju följande konvention, vilken skall benämnas »konvention angående infödda och i stammar levande folkgrupper, 1957» (Indigenous and Tribal Populations Convention, 1957).

Del I. Allmänna principer

Artikel 1

1. Denna konvention äger tillämpning på

a) medlemmar av i stammar eller i stamliknande förhållanden levande folkgrupper i självstyrande länder, vilkas sociala och ekonomiska villkor äro mindre högt utvecklade än de villkor som uppnåtts av övriga grupper inom landets befolkning och vilkas ställning helt eller delvis regleras genom deras egna seder eller traditioner eller genom speciell lagstiftning;

b) medlemmar av i stammar eller i stamliknande förhållanden levande folkgrupper i självstyrande länder, vilka betraktas såsom infödda, emedan de härstamma från folkgrupper, som bodde i landet eller i ett geografiskt område, som landet tillhör, vid tiden för erövring eller kolonisation och vilka, oavsett vilken rättslig ställning de intaga, leva mer i överensstämmelse med ifrågavarande tids sociala, ekonomiska och kulturella institutioner än med institutionerna i det land, till vilket de höra.

2. I denna konvention förstås med »i stamliknande förhållanden levande folkgrupper» sådana grupper och personer som, ehuru de äro i färd med att förlora sina stamegenskaper, ännu icke ha blivit integrerade i den nationella gemenskapen.

3. De infödda och andra i stammar eller i stamliknande förhållanden levande folkgrupper, som omnämnts i mom. 1 och 2 av denna artikel, betecknas i det följande som »ifrågavarande folkgrupper».

Artikel 2

1. Det primära ansvaret för att genomföra samordnade och systematiska program till skydd för ifrågavarande folkgrupper och deras fortskridande integration i sina respektive länders liv skall åvila regeringarna.

2. Dessa program skola innefatta åtgärder för att

a) göra det möjligt för dessa folkgrupper att på grundval av jämlikhet åtnjuta de rättigheter och möjligheter, som enligt den nationella lagstiftningen tillkomma andra befolkningsgrupper;

b) främja dessa folkgruppers sociala, ekonomiska och kulturella utveckling och höja deras levnadsstandard;

c) skapa möjligheter till nationell integration med uteslutande av åtgärder, som syfta till konstlad assimilation av dessa folkgrupper.

3. Dessa program skola främst syfta till utveckling av den enskilde individens värdighet, hans värde för samhället och hans initiativ.

4. Våld eller tvång skall icke förekomma som ett medel att främja dessa folkgruppers integration i den nationella gemenskapen.

Artikel 3

1. Så länge ifrågavarande folkgruppers sociala, ekonomiska och kulturella villkor hindra dem att åtnjuta förmånerna av den allmänna lagstiftningen i det land de tillhöra, skola särskilda åtgärder vidtagas till skydd för dessa folkgruppers institutioner, deras personer, deras egendom och arbete.

2. Det skall tillses att sådana speciella skyddsåtgärder

a) icke användas som medel att skapa eller upprätthålla ett tillstånd av segregation;

b) bli bestående endast så länge behov av speciellt skydd föreligger och endast i den utsträckning ett sådant skydd är erforderligt.

3. Sådana speciella skyddsåtgärder skola icke inskränka åtnjutandet utan diskriminering av de allmänna medborgerliga rättigheterna.

Artikel 4

Vid tillämpningen av bestämmelserna i denna konvention beträffande ifrågavarande folkgruppers integration

a) skall vederbörlig hänsyn tagas till de kulturella och religiösa värderingar och de former av social kontroll, som förekomma bland dessa folkgrupper, samt till arten av de problem, som möta dem både såsom grupper och såsom individer, när de utsättas för sociala och ekonomiska förändringar;
b) skall den fara beaktas, som en rubbning av ifrågavarande gruppers värderingar och institutioner kan medföra, såvida dessa icke kunna ersättas på ett lämpligt och för ifrågavarande grupper godtagbart sätt;
c) skola åtgärder vidtagas i syfte att mildra de svårigheter, som uppstå för dessa folkgrupper vid anpassningen till nya levnads- och arbetsvillkor.

Artikel 5

Vid tillämpningen av bestämmelserna i denna konvention beträffande skydd för och integration av ifrågavarande folkgrupper skola regeringarna

a) eftersträva samverkan med dessa folkgrupper och deras representanter;
b) bereda dessa folkgrupper tillfälle att till fullo utveckla sitt initiativ;
c) med alla till buds stående medel stimulera utvecklingen av medborgerliga friheter inom dessa folkgrupper och upprättandet av valda institutioner eller medverkan i sådana institutioner.

Artikel 6

Förbättringen av ifrågavarande folkgruppers levnads- och arbetsförhållanden och av deras bildningsnivå skall givas hög prioritet i planer för den allmänna ekonomiska utvecklingen inom de av dessa folkgrupper bebodda områdena. Speciella projekt för den ekonomiska utvecklingen inom sådana områden skola även utformas på sådant sätt, att dylika förbättringar främjas.

Artikel 7

1. Vid bestämmandet av ifrågavarande folkgruppers rättigheter och skyldigheter skall hänsyn tagas till deras sedvanerätt.

2. Dessa folkgrupper skola tillåtas att bibehålla sina egna sedvänjor och institutioner, när dessa icke äro oförenliga med det nationella rättssystemet eller med målsättningarna för integrationsprogram.

3. Tillämpningen av de föregående momenten av denna artikel skall icke hindra medlemmar av dessa folkgrupper från att i enlighet med sin individuella förmåga utöva de rättigheter, som tillerkännas alla medborgare, eller att åtaga sig motsvarande skyldigheter.

Artikel 8

I den mån det är förenligt med den nationella gemenskapens intressen och med det nationella rättssystemet

a) skola de metoder för social kontroll, som tillämpas av ifrågavarande folkgrupper, i den mån så är möjligt utnyttjas för beivrande av brott eller förseelser begångna av medlemmar av dessa folkgrupper;
b) när det icke är möjligt att använda sådana metoder för social kontroll, skola dessa folkgruppers sedvänjor i fråga om bestraffning beaktas av de myndigheter och domstolar, som handlägga sådana angelägenheter.

Artikel 9

Det skall under straffansvar vara förbjudet att ålägga medlemmar av ifrågavarande folkgrupper obligatoriska personliga tjänster i någon form, vare sig avlönade eller oavlönade, utom i de fall då lagstiftningen innehåller för alla medborgare gällande bestämmelser härom.

Artikel 10

1. Personer som tillhöra ifrågavarande folkgrupper skola åtnjuta speciellt skydd mot obefogad användning av förebyggande frihetsberövande och ha möjlighet att vidtaga rättsliga åtgärder för att effektivt skydda sina grundläggande rättigheter.
2. När medlemmar av ifrågavarande folkgrupper ådömas i allmän lagstiftning stadgat straff, skall hänsyn tagas till ifrågavarande folkgruppers kulturella utvecklingsnivå.
3. Metoder för återanpassning böra föredragas framför frihetsstraff.

Del II. Jord

Artikel 11

Medlemmarna av ifrågavarande folkgrupper skola tillerkännas kollektiv eller individuell äganderätt till den jord, som dessa folkgrupper traditionellt nyttja.

Artikel 12

1. Ifrågavarande folkgrupper skola icke annorledes än i överensstämmelse med den nationella lagstiftningen mot sin vilja förflyttas från sina hävdvunna bosättningsområden av skäl som beröra den nationella säkerheten eller med hänsyn till den nationella ekonomiska utvecklingens intressen eller till ifrågavarande folkgruppers hälsa.
2. När det i sådana fall som en undantagsåtgärd är nödvändigt att förflytta dessa folkgrupper, skola de tilldelas jord, som till sin beskaffenhet är minst likvärdig med den av dem tidigare nyttjade och som är ägnad att tillgodose deras aktuella behov och deras framtida utveckling. I de fall då möjligheter finnas till annan sysselsättning och då ifrågavarande folkgrupper föredraga att få ersättning kontant eller in natura, skola de erhålla sådan ersättning under vederbörliga garantier.
3. Personer som förflyttas på detta sätt skola beredas full ersättning för varje uppkommen förlust eller skada.

Artikel 13

1. De former för överflyttning av ägande- och nyttjanderätten till jord, som ha vunnit hävd genom ifrågavarande folkgruppers sedvänjor, skola respekteras inom ramen av den nationella lagstiftningen, i den mån de tillgodose dessa folkgruppers behov och icke hindra deras ekonomiska och sociala utveckling.
2. Åtgärder skola vidtagas för att hindra att personer, som icke tillhöra ifrågavarande folkgrupper, draga nytta av dessa sedvänjor eller av bristande insikt om lagstiftningen hos medlemmar av dessa folkgrupper, i syfte att tillförsäkra sig äganderätt eller nyttjanderätt till jord, som tillhör sådana medlemmar.

Artikel 14

Nationella jordbruksprogram skola garantera ifrågavarande folkgrupper en behandling likvärdig med den som kommer andra grupper i samhället till del med avseende å

a) tillhandahållandet av ytterligare jord när den jord, som dessa folkgrupper förfoga över, icke är tillräcklig för att tillförsäkra dem för ett normalt liv erforderliga förnödenheter eller är otillräcklig vid en eventuell ökning av deras numerär;
b) tillhandahållandet av de medel, som erfordras för att främja utnyttjandet av den jord, som dessa folkgrupper redan besitta.

Del III. Rekrytering och arbetsvillkor

Artikel 15

1. Varje medlem skall inom ramen av sin nationella lagstiftning vidta särskilda åtgärder för att säkerställa ett effektivt skydd med avseende å rekrytering och arbetsvillkor för arbetare, som tillhöra ifrågavarande folkgrupper, så länge de icke äro i stånd att åtnjuta det skydd, som lagstiftningen bereder arbetare i allmänhet.

2. Varje medlem skall göra allt som står i dess förmåga för att hindra varje diskriminering mellan arbetare, som tillhöra ifrågavarande folkgrupper, och andra arbetare, särskilt i fråga om möjligheten att erhålla

a) arbete, däri inberäknat kvalificerat arbete;
b) lika lön för arbete av lika värde;
c) sjukvård och social hjälp, förebyggande av och ersättning vid yrkesskada, yrkeshygien samt bostadsförhållanden;
d) föreningsrätt, frihet för all lagenlig fackföreningsverksamhet och rätt att sluta kollektivavtal med arbetsgivare eller arbetsgivarorganisationer.

Del IV. Yrkesutbildning, hantverk och landsbygdsindustri

Artikel 16

Personer som tillhöra ifrågavarande folkgrupper skola åtnjuta samma möjligheter som andra medborgare i fråga om yrkesutbildning.

Artikel 17

1. När allmänt tillämpliga program för yrkesutbildning icke tillgodose de speciella behoven hos personer, som tillhöra ifrågavarande folkgrupper, skola regeringarna tillhandahålla speciella utbildningsmöjligheter för sådana personer.

2. Dessa speciella utbildningsmöjligheter skola grundas på ingående undersökningar av den ekonomiska miljön, den kulturella utvecklingsnivån och de praktiska behoven hos de olika yrkesgrupperna inom ifrågavarande folkgrupper; särskilt skola de bereda vederbörande tillfälle att erhålla nödig utbildning för yrken, för vilka dessa folkgrupper traditionellt ha visat fallenhet.

3. Dessa speciella utbildningsmöjligheter skola tillhandahållas endast så länge ifrågavarande folkgruppers kulturella utvecklingsnivå så kräver; i och med att integrationsprocessen framskrider skola de ersättas med de utbildningsmöjligheter, som tillhandahållas övriga medborgare.

Artikel 18

1. Hantverk och landsbygdsindustri skola uppmuntras såsom faktorer i ifrågavarande folkgruppers ekonomiska utveckling på ett sådant sätt, att dessa folkgrupper få möjlighet att höja sin levnadsstandard och anpassa sig till moderna metoder för produktion och avsättning.

2. Hantverk och landsbygdsindustri skola utvecklas på ett sådant sätt, att dessa folkgruppers kulturella arv bevaras och att deras konstnärliga värden och kulturella uttrycksformer förbättras.

Del V. Social trygghet och hälsovård

Artikel 19

Befintliga system för social trygghet skola i mån av möjlighet gradvis utvidgas till att omfatta

a) löntagare som tillhöra ifrågavarande folkgrupper;

b) andra personer som tillhöra ifrågavarande folkgrupper.

Artikel 20

1. Regeringarna skola åtaga sig ansvaret för att tillhandahålla en tillfredsställande hälsovård för ifrågavarande folkgrupper.

2. Organiseringen av sådan hälsovård skall grundas på systematiska undersökningar av ifrågavarande folkgruppers sociala, ekonomiska och kulturella förhållanden.

3. Utvecklingen av denna hälsovård skall samordnas med allmänna åtgärder för social, ekonomisk och kulturell utveckling.

Del VI. Undervisning och informationsmedel

Artikel 21

Åtgärder skola vidtagas i syfte att tillförsäkra medlemmar av ifrågavarande folkgrupper möjlighet att erhålla undervisning på alla nivåer under samma villkor som landets befolkning i övrigt.

Artikel 22

1. För ifrågavarande folkgrupper avsedda undervisningsprogram skola med avseende å metoder och förfaranden anpassas efter det stadium, som dessa folkgrupper ha uppnått i fråga om social, ekonomisk och kulturell integration i den nationella gemenskapen.

2. Utarbetandet av sådana program skall normalt föregås av etnologiska undersökningar.

Artikel 23

1. Barn som tillhöra ifrågavarande folkgrupper skola bibringas undervisning i läsning och skrivning på sitt modersmål eller, om detta icke är praktiskt möjligt, på det språk som är mest brukligt inom den grupp de tillhöra.

2. Åtgärder skola vidtagas för en successiv övergång från modersmålet eller munarten till det nationella språket eller till ettdera av landets officiella språk.

3. Lämpliga åtgärder skola i mån av möjlighet vidtagas i syfte att bevara modersmålet eller munarten.

Artikel 24

Den primära undervisningen för ifrågavarande folkgrupper skall syfta till att bibringa barnen allmänna kunskaper och färdigheter, som underlätta för dem att bli integrerade i den nationella gemenskapen.

Artikel 25

Uppfostrande åtgärder skola vidtagas bland andra grupper inom landets befolkning och särskilt bland dem som stå i den mest omedelbara kontakten med ifrågavarande folkgrupper i syfte att undanröja fördomar, som de till äventyrs hysa gentemot dessa folkgrupper.

Artikel 26

1. Regeringarna skola vidtaga efter ifrågavarande folkgruppers sociala och kulturella särdrag anpassade åtgärder i syfte att bibringa dem insikt om deras rättigheter och skyldigheter, särskilt i fråga om arbete och social välfärd.
2. I mån av behov skall detta ske med hjälp av skriftliga översättningar och genom medel för massinformation på dessa folkgruppers språk.

Del VII. Administration

Artikel 27

1. Den statliga myndighet, som bär ansvaret för i denna konvention berörda angelägenheter, skall skapa eller utveckla organ för att administrera ifrågakommande program.
2. Dessa program skola innefatta
a) planering, samordning och verkställande av lämpliga åtgärder för ifrågavarande folkgruppers sociala, ekonomiska och kulturella utveckling;
b) framläggande av förslag om lagstiftning och andra åtgärder inför vederbörande myndigheter;
c) övervakning av dessa åtgärders tillämpning.

Del VIII. Allmänna bestämmelser

Artikel 28

Innebörden och omfattningen av de åtgärder, som skola vidtagas för att bringa denna konvention i tillämpning, skola bestämmas på ett smidigt sätt under hänsynstagande till de speciella förhållandena i varje land.

Artikel 29

Tillämpningen av bestämmelserna i denna konvention skall icke påverka förmåner, som tillförsäkrats ifrågavarande folkgrupper i enlighet med andra konventioner och rekommendationer.

Artiklar 30—37

(Dessa artiklar äro likalydande med artiklarna 3—10 av konventionen (nr 105) angående avskaffande av tvångsarbete, utom såtillvida, att då i artikel 9 av konventionen nr 105 hänvisas till artikel 5, detta i artikel 36 av förevarande konvention motsvaras av en hänvisning till artikel 32.)

Artikel 30

De officiella ratifikationerna av denna konvention skola delgivas Internationella arbetsbyråns generaldirektör och registreras av honom.

Artikel 31

1. Denna konvention är bindande allenast för de medlemmar av Internationella arbetsorganisationen, vilkas ratifikationer registrerats av generaldirektören.

2. Den träder i kraft tolv månader efter det två medlemmars ratifikationer registrerats av generaldirektören.

3. Därefter träder denna konvention i kraft för varje medlem tolv månader efter den dag, då dess ratifikation registrerats.

Artikel 32

1. Medlem, som ratificerat denna konvention, kan, sedan tio år förflutit från den tidpunkt, då konventionen först trädde i kraft, uppsäga densamma genom skrivelse, som delgives Internationella arbetsbyråns generaldirektör för registrering. Uppsägningen träder icke i kraft förrän ett år efter det den registrerats.

2. Medlem, som ratificerat denna konvention och icke inom ett år efter utgången av den i föregående moment nämnda tioårsperioden gör bruk av den i denna artikel stadgade uppsägningsrätten, skall vara bunden för en ny period av tio år och kan därefter, med iakttagande av de i denna artikel föreskrivna villkoren, uppsäga konventionen vid utgången av varje följande tioårsperiod.

Artikel 33

1. Internationella arbetsbyråns generaldirektör skall underrätta samtliga medlemmar av Internationella arbetsorganisationen om registreringen av alla ratifikationer och uppsägningar, som delgivits honom av organisationens medlemmar.

2. Då generaldirektören underrättar organisationens medlemmar om registreringen av den andra ratifikationen i ordningen, som delgivits honom, har han att fästa medlemmarnas uppmärksamhet på den dag, då konventionen träder i kraft.

Artikel 34

Internationella arbetsbyråns generaldirektör skall, för registrering jämlikt artikel 102 av Förenta Nationernas stadga, lämna Förenta Nationernas generalsekreterare fullständiga upplysningar om varje ratifikation och uppsägning, som av honom registrerats i enlighet med bestämmelserna i föregående artiklar.

Artikel 35

Närhelst Internationella arbetsbyråns styrelse finner det erforderligt, skall styrelsen förelägga Internationella arbetsorganisationens allmänna konferens en redogörelse för konventionens tillämpning och taga under övervägande, huruvida anledning föreligger att på konferensens dagordning uppföra frågan om dess revision, helt eller delvis.

Artikel 36

1. Därest konferensen skulle antaga en ny konvention, innebärande revision, helt eller delvis, av förevarande konvention, och den nya konventionen icke föreskriver annat,

a) skall en medlems ratifikation av den nya, reviderade konventionen, för såvitt denna trätt i kraft, *ipso jure* medföra omedelbar uppsägning av förevarande konvention, utan hinder av vad i artikel 32 här ovan stadgas;

b) skall från dag, då den nya, reviderade konventionen träder i kraft, förevarande konvention icke längre kunna ratificeras av medlemmarna.

2. Förevarande konvention skall likväl förbliva gällande till form och innehåll för de medlemmar, som ratificerat densamma och icke ratificera den nya, reviderade konventionen.

Artikel 37

De engelska och franska texterna till denna konvention skola äga lika vitsord.

Bilaga 3 Konvention mot diskriminering inom undervisningen

Konvention mot diskriminering inom undervisningen

Generalkonferensen för Förenta Nationernas organisation för uppfostran, vetenskap och kultur, samlad i Paris till sin 11:e session från den 14 november till den 15 december 1960,

som erinrar om att den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna hävdar principen om icke-diskriminering och förklarar att varje människa har rätt till undervisning,

som beaktar att diskriminering inom undervisningen kränker de rättigheter som uttryckts i denna deklaration och

som beaktar att Förenta Nationernas organisation för uppfostran, vetenskap och kultur enligt sin stadga har till ändamål att åstadkomma samarbete mellan länderna i syfte att främja allmän respekt för mänskliga rättigheter och lika tillträde för alla till undervisning,

som inser att Förenta Nationernas organisation för uppfostran, vetenskap och kultur, samtidigt som den respekterar olikheterna i de nationella undervisningssystemen, följaktligen är skyldig inte bara att fördöma varje form av diskriminering inom undervisningen utan även att främja lika tillträde och lika behandling för alla inom undervisningen,

som fått sig förelagt förslag rörande de olika sidorna av diskriminering inom undervisningen under punkt 17.1.4 på dagordningen för sessionen,

som vid sin 10:e session beslutat att denna fråga skulle bli föremål för en internationell konvention ävensom för rekommendationer till medlemsstaterna,

antager denna konvention den 14 december 1960.

Artikel 1

1. I denna konvention skall uttrycket »diskriminering» avse varje åtskillnad, uteslutning, begränsning eller fördel på grund av ras, färg, kön, språk, religion, politiska eller andra åsikter, nationellt eller socialt ursprung, ekonomiska villkor eller börd, vars syfte eller verkan är att omintetgöra eller inskränka likställighet inom undervisningen, i synnerhet när:
   a) en person eller grupp av personer berövas tillträde till undervisning av vilket slag eller på vilken nivå det vara må;
   b) en person eller grupp av personer hänvisas till undervisning av lägre standard;
   c) bortsett från innehållet i denna konventions artikel 2, skilda undervisningssystem eller läroanstalter inrättas eller bibehålles för vissa personer eller grupper av personer; eller
   d) en person eller grupp av personer påtvingas villkor som är oförenliga med mänsklig värdighet.

2. I denna konvention skall uttrycket »undervisning» avse alla slag och nivåer av undervisning, dess standard och kvalitet och de villkor under vilka den meddelas.

Artikel 2

Då de är tillåtna i en stat, skall följande fall inte anses utgöra diskriminering i den bemärkelse som avses i denna konventions artikel 1:

a) inrättande eller bibehållande av skilda undervisningssystem eller läroanstalter för elever av motsatt kön, om dessa system eller läroanstalter erbjuder lika tillträde till undervisning och har en lärarstab med lika goda kvalifikationer, ävensom lokaler och utrustning av samma kvalitet samt ger eleverna tillgång till samma eller likvärdiga kurser;
b) inrättande eller bibehållande, på religiösa eller språkliga grunder, av skilda undervisningssystem eller läroanstalter, vilka erbjuder en undervisning i överensstämmelse med föräldrars eller förmyndares önskemål, om deltagandet i sådana system och närvaron vid sådana läroanstalter är frivilliga och om den undervisning som meddelas svarar mot de standardkrav som må ha fastställts eller godkänts av vederbörande myndigheter, särskilt för undervisning på samma nivå;
c) inrättande eller bibehållande av privata läroanstalter, om ändamålet med dessa inte är att utesluta någon grupp utan att erbjuda utbildningsmöjligheter utöver dem som ges av de offentliga myndigheterna, och under förutsättning att dessa läroanstalter förvaltas i enlighet med nämnda ändamål och den undervisning som meddelas överensstämmer med de standardkrav som må ha fastställts eller godkänts av vederbörande myndigheter, särskilt för undervisning på samma nivå.

Artikel 3

För att avskaffa och förhindra sådan diskriminering som avses i denna konvention förbinder sig fördragsslutande stater att:

a) upphäva varje författningsbestämmelse och förvaltningsföreskrift samt avskaffa varje förvaltningspraxis, som innefattar diskriminering inom undervisningen;
b) sörja för, genom lagstiftning om så är nödvändigt, att ingen diskriminering förekommer vid intagning av elever till läroanstalter;
c) inte tillåta att offentliga myndigheter gör åtskillnad i behandlingen av landets egna medborgare, utom på grund av förtjänst eller behov, i vad avser skolavgifter och beviljande av stipendier eller andra former av studiehjälp och i vad avser erforderliga tillstånd och anordningar för studier utomlands;
d) inte, i någon av de stödformer som utgår till läroanstalter från de offentliga myndigheternas sida, tillåta några inskränkningar eller fördelar som enbart grundar sig på att eleverna tillhör en viss grupp;

e) giva utländska medborgare, bosatta inom deras territorium, samma tillgång till undervisning som de egna medborgarna.

Artikel 4

Fördragsslutande stater åtager sig vidare att formulera, utveckla och tillämpa en nationell politik som, genom metoder avpassade efter omständigheterna och den nationella sedvänjan, är ägnad att främja jämlikhet med avseende på möjligheter och behandling i fråga om undervisning och särskilt:

a) göra den grundläggande skolundervisningen avgiftsfri och obligatorisk; göra undervisningen på gymnasienivå i dess olika former allmänt utbredd och tillgänglig för alla; göra högre undervisning lika tillgänglig för alla på grundval av individuell förmåga; tillse att den i lag föreskrivna skolplikten efterlevs av alla;
b) säkerställa att undervisningens standard är likvärdig i alla offentliga läroanstalter på samma nivå och att de villkor som har samband med undervisningens kvalitet också är likvärdiga;
c) uppmuntra och intensifiera, med lämpliga metoder, undervisning av personer, som inte fått någon grundläggande skolundervisning eller som inte fullföljt denna, samt giva dem tillfälle till fortsatt utbildning på grundval av individuell förmåga;
d) tillhandahålla lärarutbildning utan diskriminering.

Artikel 5

1. Fördragsslutande stater är ense om att:
   a) undervisning skall syfta till full utveckling av den mänskliga personligheten och till stärkande av respekten för mänskliga rättigheter och grundläggande friheter; den skall främja förståelse, tolerans och vänskap mellan alla nationer, rasgrupper eller religiösa grupper och gynna Förenta Nationernas verksamhet för fredens upprätthållande;
   b) det är väsentligt att respektera föräldrars och andra laga målsmäns frihet, för det första att välja andra läroanstalter för sina barn än de som upprätthålles av de offentliga myndigheterna men som motsvarar de minimikrav för undervisning som må ha fastställts eller godkänts av vederbörande myndigheter och, för det andra, att på ett sätt som överensstämmer med formerna för landets rättstillämpning tillförsäkra barnen en religiös och moralisk uppfostran i enlighet med deras egen övertygelse; och ingen person eller grupp av personer skall påtvingas en religiös fostran som inte överensstämmer med hans eller deras övertygelse;
   c) det är väsentligt att tillerkänna medlemmar av nationella minoriteter rätt att bedriva egen undervisningsverksamhet, innefattande upprätthållande

av skolor samt, beroende på varje stats undervisningspolitik, användning av eller undervisning i deras eget språk, förutsatt emellertid:

(i) att denna rätt inte utövas på ett sätt, som hindrar medlemmarna av dessa minoriteter från att förstå kulturen och språket hos samhället som helhet eller från att deltaga i dess verksamhet, eller som sätter den nationella suveräniteten i fara;

(ii) att undervisningens nivå inte är lägre än den allmänna nivå som fastställts eller godkänts av vederbörande myndigheter; samt

(iii) att sådan skolgång är frivillig.

2. Föredragsslutande stater förbinder sig att vidtaga alla nödvändiga åtgärder för att säkerställa tillämpningen av de principer som uppställts i första momentet av denna artikel.

Artikel 6

Vid tillämpningen av denna konvention förbinder sig fördragsslutande stater att fästa största uppmärksamhet vid varje av generalkonferensen för Förenta Nationernas organisation för uppfostran, vetenskap och kultur härefter antagen rekommendation som angiver vilka åtgärder som skall vidtagas mot olika former av diskriminering inom undervisningen och som har till syfte att trygga jämlikhet ifråga om tillträde och behandling inom undervisningen.

Artikel 7

Fördragsslutande stater skall i periodiska rapporter till Generalkonferensen för Förenta Nationernas organisation för uppfostran, vetenskap och kultur vid de tidpunkter och på det sätt konferensen bestämmer giva upplysning om de lagregler och förvaltningsföreskrifter som utfärdats och de andra åtgärder som vidtagits för att tillämpa denna konvention, inbegripet åtgärder för att formulera och utveckla den nationella politik som beskrivits i artikel 4 samt om de resultat som uppnåtts och de hinder som påträffats vid tillämpningen av denna politik.

Artikel 8

Varje tvist som kan komma att uppstå mellan två eller flera fördragsslutande stater rörande tolkning eller tillämpning av denna konvention och som ej löses genom förhandlingar skall på parternas begäran, om andra sätt att bilägga tvisten misslyckas, hänskjutas till internationella domstolen för avgörande.

Artikel 9

Reservation mot denna konvention kommer inte att tillåtas.

Artikel 10

Denna konvention skall icke ha den verkan att den inskränker de rättigheter, som enskilda personer eller grupper må åtnjuta till följd av överenskommelser ingångna mellan två eller flera stater, där sådana rättigheter inte strider mot denna konventions bokstav eller anda.

Artikel 11

Denna konvention är upprättad på engelska, franska, ryska och spanska, varvid alla fyra texterna har lika vitsord.

Artikel 12

1. Denna konvention skall bli föremål för ratifikation eller godkännande av medlemsstaterna i Förenta Nationernas organisation för uppfostran, vetenskap och kultur i enlighet med vad deras respektive grundlagar föreskriver.
2. Instrument rörande ratifikation eller godkännande skall deponeras hos generaldirektören för Förenta Nationernas organisation för uppfostran, vetenskap och kultur.

Artikel 13

1. Denna konvention skall vara öppen för anslutning av alla icke-medlemsstater, som inbjudes härtill av styrelsen för Förenta Nationernas organisation för uppfostran, vetenskap och kultur.
2. Anslutning sker genom deposition av ett anslutningsinstrument hos generaldirektören för Förenta Nationernas organisation för uppfostran, vetenskap och kultur.

Artikel 14

Denna konvention skall träda i kraft tre månader efter dagen för deposition av det tredje instrumentet rörande ratifikation, godkännande eller anslutning, men endast i fråga om de stater som deponerat sina respektive instrument på eller före den dagen. I fråga om varje annan stat skall den träda i kraft tre månader efter deposition av dess instrument rörande ratifikation, godkännande eller anslutning.

Artikel 15

Fördragsslutande stater erkänner att konventionen är tillämplig inte bara på moderländerna utan även på alla icke självstyrande, förvaltarskaps-, kolonial- och andra områden för vars internationella förbindelser de är ansvariga; de förbinder sig, om så skulle befinnas nödvändigt, att rådgöra med regeringarna eller andra behöriga myndigheter i dessa områden vid eller före ratifikation, godkännande eller anslutning i syfte att säkerställa konventionens tillämpning i nämnda områden samt att underrätta generaldirektören för Förenta Nationernas organisation för uppfostran, vetenskap och kultur om vilka områden

konventionen sålunda är tillämplig på; denna notifikation får verkan tre månader efter den dag den mottagits.

Artikel 16

1. Varje fördragsslutande stat äger uppsäga konventionen både å egna vägnar och med avseende på varje område för vars internationella förbindelser den är ansvarig.
2. Uppsägningen skall anmälas medelst ett skriftligt instrument, som deponeras hos generaldirektören för Förenta Nationernas organisation för uppfostran, vetenskap och kultur.
3. Uppsägningen får verkan tolv månader efter mottagandet av uppsägningsinstrumentet.

Artikel 17

Generaldirektören för Förenta Nationernas organisation för uppfostran, vetenskap och kultur skall underrätta organisationens medlemsstater, sådana icke-medlemsstater som omnämnts i artikel 13 och Förenta Nationerna om alla depositioner av instrument rörande ratifikation, godkännande och anslutning, som nämnts i artiklarna 12 och 13, samt om notifikationer och uppsägningar enligt artiklarna 15 resp. 16.

Artikel 18

1. Denna konvention kan ändras av generalkonferensen för Förenta Nationernas organisation för uppfostran, vetenskap och kultur. Varje sådan ändring skall emellertid endast binda de stater som ansluter sig till den konvention varmed ändring införes.
2. Om generalkonferensen för Förenta Nationernas organisation för uppfostran, vetenskap och kultur skulle antaga en ny konvention som helt eller delvis ändrar denna konvention, skall konventionen, om inte den nya konventionen föreskriver annat, upphöra att vara tillgänglig för ratifikation, godkännande eller anslutning från och med den dag den nya konventionen träder i kraft.

Artikel 19

I enlighet med artikel 102 i Förenta Nationernas stadga skall denna konvention registreras hos Förenta Nationernas sekretariat på begäran av generaldirektören för Förenta Nationernas organisation för uppfostran, vetenskap och kultur.

Bilaga 4 Internationell konvention om avskaffande av alla former av rasdiskriminering

Internationell konvention om avskaffande av alla former av rasdiskriminering

Konventionsstaterna,

vilka beaktar, att Förenta Nationernas stadga grundas på principerna om alla människors värdighet och jämlikhet och att alla medlemsstater har förbundit sig att tillsammans och enskilt, i samarbete med Förenta Nationerna, verka för att uppnå ett av Förenta Nationernas syften, nämligen att främja och uppmuntra att mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för varje människa utan åtskillnad i avseende på ras, kön, språk eller religion allmänt respekteras och iakttas,

vilka beaktar, att den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna förkunnar att alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter och att var och en är berättigad till alla de fri- och rättigheter som uttalas däri, utan åtskillnad av något slag, särskilt inte i fråga om ras, hudfärg eller nationellt ursprung,

vilka anser, att alla människor är lika inför lagen och är berättigade till samma lagliga skydd mot varje diskriminering och mot varje framkallande av sådan diskriminering,

vilka beaktar, att Förenta Nationerna har fördömt kolonialism och allt utövande av rasåtskillnad och diskriminering förbunden därmed i vilken form och varhelst det förekommer och att förklaringen angående beviljande av självständighet åt koloniala länder och folk av den 14 december 1960 (Generalförsamlingens resolution 1514 (XV)) ytterligare bekräftar och högtidligt förkunnar nödvändigheten av att snabbt och förbehållslöst avskaffa kolonialismen,

vilka beaktar, att Förenta Nationernas deklaration om avskaffande av alla former av rasdiskriminering av den 20 november 1963 (Generalförsamlingens resolution 1904 (XVIII)) högtidligt bekräftar nödvändigheten av att snabbt avskaffa rasdiskriminering i hela världen i alla dess former och yttringar och att säkerställa förståelse och respekt för människovärdet,

vilka är övertygade om att varje lära om överlägsenhet på grund av olikheter mellan raser är vetenskapligt falsk, moraliskt fördömlig, socialt orättvis och farlig och att rasdiskriminering aldrig kan rättfärdigas vare sig i teori eller praktik,

vilka åter bekräftar, att diskriminering mellan människor på grund av ras, hudfärg eller etniskt ursprung är ett hinder för vänskapliga och fredliga förbindelser mellan nationer och kan störa fred och säkerhet mellan folken liksom samförstånd mellan människor som lever sida vid sida också inom en och samma stat,

vilka är övertygade om att förekomsten av rasbarriärer strider mot varje mänskligt samhälles ideal,

vilka är oroade över de yttringar av rasdiskriminering som bevisligen fortfarande förekommer i vissa delar av världen och över den politik, grundad på rasöverlägsenhet eller på hat — såsom apartheid-, segregations- eller separationspolitik — som förs av vissa regeringar,

vilka är fast beslutna att vidta alla nödvändiga åtgärder för att snabbt avskaffa rasdiskriminering i alla dess former och yttringar och att förhindra och bekämpa rasläror och alla yttringar av sådana läror för att främja förståelse mellan raserna och för att bygga ett internationellt samhälle fritt från alla former av åtskillnad eller diskrimine-

ring på grund av ras,

vilka beaktar konventionen om rasdiskriminering i fråga om anställnings- och yrkesutövning, antagen av Internationella arbetsorganisationen år 1958, och konventionen mot diskriminering inom undervisningen, antagen av Förenta Nationernas organisation för uppfostran, vetenskap och kultur år 1960,

vilka önskar förverkliga de principer som uttryckts i Förenta Nationernas förklaring om avskaffande av alla former av rasdiskriminering och att trygga att praktiska åtgärder för att förverkliga detta mål vidtas så snart som möjligt,

har överenskommit om följande:

DEL 1

Artikel 1

1. I denna konvention avser uttrycket »rasdiskriminering» varje skillnad, undantag, inskränkning eller företräde på grund av ras, hudfärg, härstamning eller nationellt eller etniskt ursprung, som har till syfte eller verkan att omintetgöra eller inskränka erkännandet, åtnjutandet eller utövandet, på lika villkor, av mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på politiska, ekonomiska, sociala, kulturella eller andra områden av det offentliga livet.

2. Konventionen är icke tillämplig på sådana skillnader, undantag, inskränkningar eller företräden som av konventionsstat göres mellan medborgare och icke-medborgare.

3. Intet i denna konvention får tolkas så att det på något sätt inverkar på konventionsstaternas rättsregler rörande nationalitet, medborgarskap eller naturalisering, under förutsättning att dessa regler icke diskriminerar någon särskild nationalitet.

4. Särskilda åtgärder vidtagna uteslutande för att åstadkomma tillfredsställande framsteg för sådana rasgrupper, etniska grupper eller enskilda personer, som är i behov av skydd för att kunna på lika villkor åtnjuta eller utöva mänskliga rättigheter och grundläggande friheter, skall icke anses utgöra rasdiskriminering, under förutsättning att sådana åtgärder icke leder till att skilda rättigheter vidmakthålles för olika rasgrupper och att de icke bibehålles sedan syftet därmed uppnåtts.

Artikel 2

1. Konventionsstaterna fördömer rasdiskriminering och förbinder sig att med alla lämpliga medel och utan dröjsmål föra en politik syftande till att avskaffa rasdiskriminering i alla dess former och till att främja förståelse mellan alla raser, i vilket syfte:

(a) envar konventionsstat förbinder sig att icke inlåta sig på handlingar eller bruk som innebär rasdiskriminering mot personer, grupper av personer eller institutioner och att tillse att alla offentliga myndigheter och institutioner, såväl nationella som lokala, handlar i enlighet med denna förpliktelse,

(b) envar konventionsstat förbinder sig att icke verka för, försvara eller stödja rasdiskriminering från personers eller organisationers sida,

(c) envar konventionsstat skall vidtaga effektiva åtgärder för att granska regeringsmaktens samt övrig nationell eller lokal myndighetsutövning och för att ändra, upphäva eller ogiltigförklara alla lagar och bestämmelser som ger upphov till rasdiskriminering eller har till verkan att redan förekommande rasdiskriminering vidmakthålles,

(d) envar konventionsstat skall förbjuda och med alla lämpliga medel, däribland den lagstiftning som omständigheterna påkallar, göra slut på rasdiskriminering från personers, gruppers eller organisationers sida,

(e) envar konventionsstat förbinder sig att, där så är lämpligt, uppmuntra organisationer och rörelser, som representerar flera raser och syftar till integrering, att främja användandet av andra medel att avskaffa skiljemurar mellan raser och att motarbeta allt sådant som kan få till följd ökad splittring mellan raser.

2. Konventionsstaterna skall, när omständigheterna föranleder därtill, vidtaga särskilda och konkreta åtgärder på sociala, ekonomiska, kulturella och andra områden för att åstadkomma tillfredsställande utveckling och skydd för vissa rasgrupper eller därtill hörande enskilda personer i syfte att tillförsäkra dem fullt och likaberättigat åtnjutande av mänskliga rättigheter och grundläggande friheter. Dessa åtgärder får i intet fall leda till att olikvärdiga eller skilda rättigheter upprätthålles för olika rasgrupper sedan syftet med åtgärderna uppnåtts.

Artikel 3

Konventionsstaterna fördömer särskilt rassegregation och apartheid och förbinder sig att hindra, förbjuda och utrota alla företeelser av detta slag inom områden under deras jurisdiktion.

Artikel 4

Konventionsstaterna fördömer all propaganda och alla organisationer, som grundar sig på uppfattningar eller teorier att någon ras eller persongrupp av viss hudfärg eller visst etniskt ursprung är överlägsen någon annan eller som söker rättfärdiga eller främja rashat och diskriminering i någon form, och förbinder sig att vidtaga omedelbara och konkreta åtgärder syftande till att avskaffa allt främjande eller utövande av sådan diskriminering. I detta syfte skall konventionsstaterna, med vederbörligt beaktande av de principer som omfattas av den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna och av de rättigheter som uttryckligen anges i artikel 5 av denna konvention, bland annat:

(a) som brottslig handling, straffbar enligt lag, förklara allt spridande av på rasöverlägsenhet eller rashat grundade idéer, uppmaning till rasdiskriminering, varje våldshandling eller uppmaning till sådan handling mot någon ras eller persongrupp av annan hudfärg eller annat etniskt ursprung och även lämnandet av stöd i någon form åt rasförföljelse, inklusive finansiering därav,

(b) olagligförklara och förbjuda organisationer och organiserad och annan propaganda, som främjar och uppmanar till rasdiskriminering, samt förklara deltagande i dylika organisationer eller dylik verksamhet som en brottslig handling, straffbar enligt lag,

(c) icke tillåta offentliga myndigheter eller offentliga institutioner, vare sig nationella eller lokala, att främja eller uppmana till rasdiskriminering.

Artikel 5

Till uppfyllande av de grundläggande förpliktelserna i artikel 2 i denna konvention förbinder sig konventionsstaterna att förbjuda och avskaffa rasdiskriminering i alla dess former och att tillförsäkra envar, utan åtskillnad grundad på ras, hudfärg eller nationellt eller etniskt ursprung, likhet inför lagen, särskilt i vad avser åtnjutandet av följande rättigheter:

(a) rätten till lika behandling inför domstolar och andra rättsskipande organ,

(b) rätten till personlig säkerhet och till skydd från staten mot att bli utsatt för våld eller kroppsskada av någon myndighetsperson eller av någon individ, grupp eller institution,

(c) politiska rättigheter, i synnerhet rätten att deltaga i val — att rösta och vara valbar — på grundval av allmän och lika rösträtt, att taga del i landets styrelse och allmänna angelägenheter på alla plan och att på lika villkor ha tillträde till offentlig tjänst,

(d) andra medborgerliga rättigheter, i synnerhet:

(i) rätten att fritt röra sig och bosätta sig inom statens gränser,

(ii) rätten att lämna vilket som helst land, också det egna, och att återvända till det egna landet,

(iii) rätten till nationalitet,

(iv) rätten till äktenskap och val av make,

(v) rätten att äga egendom ensam eller tillsammans med annan,

(vi) rätten att ärva,

(vii) rätten till tanke-, samvets- och religionsfrihet,

(viii) rätten till åsikts- och yttrandefrihet,

(ix) rätten till församlings- och föreningsfrihet i fredligt syfte,

(e) ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, i synnerhet:

(i) rätten till arbete, till fritt val av anställning, till rättvisa och gynnsamma arbetsvillkor, till skydd mot arbetslöshet, till lika lön för lika arbete, till rättvis och gynnsam lön för arbete,

(ii) rätten att bilda och ansluta sig till fackförening,

(iii) rätten till bostad,

(iv) rätten till allmän hälsovård, sjukvård, social trygghet och allmänna tjänster,

(v) rätten till undervisning och utbildning,

(vi) rätten att deltaga på lika villkor i kulturell verksamhet,

(f) rätten att få tillträde till varje för allmänheten avsedd plats eller serviceinrättning, såsom kommunikationsmedel, hotell, restauranger, kaféer, teatrar och parker.

Artikel 6

Konventionsstaterna skall tillförsäkra envar under deras jurisdiktion verksamt skydd och verksamma rättsliga medel, genom vederbörande nationella domstolar och andra statliga institutioner, mot varje rasdiskriminerande handling som kränker hans mänskliga rättigheter och grundläggande friheter i strid mot denna konvention, ävensom rätten att vid sådana domstolar begära rättvis och tillfredsställande gottgörelse eller ersättning för skada liden till följd av sådan diskriminering.

Artikel 7

Konventionsstaterna förbinder sig att vidtaga omedelbara och effektiva åtgärder, särskilt på undervisningens, uppfostrans, kulturens och upplysningens områden, i syfte att bekämpa fördomar som leder till rasdiskriminering, och att främja för-

ståelse, fördragsamhet och vänskap mellan stater och mellan rasgrupper eller etniska grupper, ävensom att sprida kunskap om ändamål och grundsatser i FN:s stadga, den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna, FN:s förklaring om avskaffande av alla former av rasdiskriminering samt denna konvention.

DEL II

Artikel 8

1. En kommitté för avskaffandet av rasdiskriminering (i det följande benämnd kommittén) skall upprättas och bestå av aderton moraliskt högtstående och erkänt opartiska sakkunniga personer. De sakkunniga skall fullgöra sitt uppdrag i egenskap av enskilda personer. De skall väljas av konventionsstaterna bland dessas medborgare med iakttagande av en skälig geografisk fördelning och av att olika slag av civilisation samt de viktigaste rättssystemen blir företrädda.

2. Kommitténs ledamöter skall väljas genom hemlig omröstning från en förteckning över personer, vilka föreslagits av konventionsstaterna. Varje konventionsstat får föreslå en person bland sina egna medborgare.

3. Det första valet skall äga rum sex månader efter dagen för konventionens ikraftträdande. Senast tre månader före varje valdag skall FN:s generalsekreterare skriftligen uppmana konventionsstaterna att inom två månader inkomma med sina förslag. Generalsekreteraren skall upprätta och till konventionsstaterna överlämna en förteckning i alfabetisk ordning över alla de sålunda föreslagna personerna med angivande av vilka stater som föreslagit dem.

4. Val av kommitténs ledamöter skall förrättas vid ett av generalsekreteraren sammankallat möte mellan konventionsstaterna i FN:s huvudkvarter. Vid sådant sammanträde, där två tredjedelar av konventionsstaterna måste vara företrädda för att beslut skall kunna fattas, skall de kandidater inväljas i kommittén som uppnår det största antalet röster och absolut majoritet av de närvarande och röstande konventionsstaternas röster.

5. (a) Kommitténs ledamöter väljes för en tid av fyra år. För nio av de ledamöter som väljes vid det första valet skall dock tiden löpa ut efter två år. Omedelbart efter det första valet skall namnen på dessa nio ledamöter utses genom lottdragning av kommitténs ordförande.

(b) I händelse av tillfällig vakans utser den konventionsstat, vars sakkunnige upphört att vara ledamot av kommittén, en annan sakkunnig bland sina medborgare med förbehåll för kommitténs godkännande.

6. Konventionsstaterna skall svara för kommittéledamöternas utgifter när de utför kommittéuppdrag.

Artikel 9

1. Konventionsstaterna förbinder sig att för kommitténs granskning tillställa generalsekreteraren en rapport om de lagstiftnings-, domstols-, förvaltnings- och andra åtgärder de vidtagit för konventionsbestämmelsernas efterlevnad: a) inom ett år efter konventionens ikraftträdande för vederbörande stat och b) därefter vartannat år och närhelst kommittén begär. Kommittén äger påfordra ytterligare upplysningar av konventionsstaterna.

2. Kommittén skall genom generalsekreteraren årligen rapportera till FN:s generalförsamling om sin verksamhet och kan framställa förslag och allmänna rekommendationer på grundval av sin granskning av de från konventionsstaterna mottagna rapporterna och upplysningarna. Sådana förslag och allmänna rekommendationer skall föreläggas generalförsamlingen tillsammans med konventionsstaternas eventuella kommentarer.

Artikel 10

1. Kommittén antager själv sin arbetsordning.

2. Kommittén väljer sitt presidium för en tid av två år.

3. FN:s generalsekreterare skall sörja för sekretariat åt kommittén.

4. Kommitténs sammanträden hålles som regel i FN:s huvudkvarter.

Artikel 11

1. Om en konventionsstat finner att en annan konventionsstat icke efterlever konventionens bestämmelser, kan den förra staten anmäla förhållandet för kommittén. Kommittén skall då överlämna meddelandet därom till den andra staten. Inom tre månader skall den mottagande staten skriftligen lämna kommittén en förklaring eller ett uttalande med upplysningar i saken och uppgift om den åtgärd som eventuellt vidtagits av den staten.

2. Om ärendet icke regleras på ett för båda parter tillfredsställande sätt genom bilaterala förhandlingar eller annat för dem tillgängligt förfarande inom sex månader efter det den mottagande staten mottog det ursprungliga meddelandet, har vardera staten rätt att åter hänskjuta ärendet till kommittén genom anmälan till såväl kommittén som den andra staten.

3. Kommittén skall till behandling upptaga ärende som hänskjutits till den enligt punkt 2 i denna artikel först sedan den utrönt att alla inhemska rättsmedel tagits i anspråk och uttömts i fallet enligt folkrättens allmänt vedertagna grundsatser. Detta skall dock ej gälla om rättsmedlens utnyttjande är oskäligt tidskrävande.

4. I varje till kommittén hänskjutet ärende äger kommittén ålägga de berörda konventionsstaterna att ställa ytterligare upplysningar av betydelse till förfogande.

5. När ärende, som avses i denna artikel, behandlas av kommittén, skall berörda stater ha rätt att sända en representant för att utan rösträtt deltaga i kommitténs arbete under ärendets behandling.

Artikel 12

1. (a) Sedan kommittén mottagit och sammanställt alla de upplysningar den anser nödvändiga, skall ordföranden utse en förlikningskommission ad hoc (i det följande benämnd kommissionen) bestående av fem personer, som kan men icke behöver vara ledamöter i kommittén. Kommissionens ledamöter skall utses med de tvistande parternas samtycke, och dess tjänster skall ställas till de berörda staternas förfogande i syfte att åstadkomma en reglering av frågan i godo grundad på respekt för konventionen.

(b) Har de tvistande staterna icke inom tre månader enats om kommissionens sammansättning, helt eller delvis, skall de kommissionsmedlemmar, varom enighet icke nåtts mellan de tvistande staterna, väljas av kommittén bland dess medlem-

mar med tvåtredjedels majoritet vid hemlig omröstning.

2. Kommissionens ledamöter skall fullgöra sitt uppdrag i egenskap av enskilda personer. De får ej vara medborgare i tvistande stat eller i stat som icke biträtt konventionen.

3. Kommissionen skall själv välja sin ordförande och antaga sin arbetsordning.

4. Kommissionens sammanträden skall som regel hållas i FN:s huvudkvarter eller på annan lämplig plats enligt kommissionens bestämmande.

5. Det sekretariat som ställes till förfogande enligt artikel 10 punkt 3 skall, när en tvist mellan konventionsstater leder till utseendet av en kommission, biträda även denna.

6. De tvistande parterna skall sinsemellan lika fördela kostnaderna för ledamöterna i kommissionen enligt beräkningar som ombesörjes av FN:s generalsekreterare.

7. Generalsekreteraren är bemyndigad att, om så erfordras, betala kostnaderna för kommissionens ledamöter, innan de tvistande staterna ersatt kostnaderna enligt punkt 6 i denna artikel.

8. De upplysningar som kommittén mottagit och sammanställt skall ställas till kommissionens förfogande, och kommissionen kan anmoda de berörda staterna att inkomma med ytterligare upplysningar av betydelse.

Artikel 13

1. När kommissionen avslutat prövningen av ärende, skall den upprätta och till kommitténs ordförande överlämna en rapport omfattande dess utredning om de med tvisten sammanhängande faktiska förhållandena och innehållande de rekommendationer den finner ägnade att åvägabringa en uppgörelse i godo av tvisten.

2. Kommitténs ordförande skall överlämna kommissionens rapport till envar av de tvistande staterna. Dessa skall inom tre månader underrätta kommitténs ordförande huruvida de godkänner rekommendationerna i kommissionens rapport.

3. När den i punkt 2 i denna artikel angivna tiden utlöpt, skall kommitténs ordförande överlämna kommissionens rapport och de berörda konventionsstaternas deklarationer till övriga konventionsstater.

Artikel 14

1. En konventionsstat kan när som helst förklara, att den erkänner kommitténs behörighet att mottaga och pröva framställningar från sådana enskilda personer eller grupper av enskilda inom statens jurisdiktionsområde, som påstår sig ha genom den staten blivit utsatta för kränkning av någon av de i denna konvention angivna rättigheterna. Framställning skall icke mottagas av kommittén, om den gäller en konventionsstat som ej avgivit sådan förklaring.

2. Varje konventionsstat som avger en förklaring enligt punkt 1 i denna artikel kan upprätta eller utse ett organ inom sitt nationella rättsväsen, som är behörigt att mottaga och pröva framställningar från sådana enskilda personer eller grupper av enskilda inom statens jurisdiktionsområde, som påstår sig ha blivit utsatta för kränkning av någon av de i denna konvention angivna rättigheterna och som uttömt andra tillgängliga inhemska rättsmedel.

3. Förklaring som göres enligt punkt 1 i denna artikel, och uppgift om namnet på organ, som upprättats eller utsetts enligt punkt 2 i denna artikel, skall deponeras av vederbörande konventionsstat hos FN:s generalsekreterare, som tillställer övriga konventionsstater kopior därav. Förklaring kan återkallas när som helst genom meddelande till generalsekreteraren, men sådan återkallelse har ingen verkan vad gäller hos kommittén anhängiggjorda framställningar.

4. Ett register över framställningar skall föras av organ som upprättats eller utsetts enligt punkt 2 i denna artikel, och bestyrkta avskrifter av registret skall årligen på lämplig väg tillställas generalsekreteraren, varvid förutsättes att innehållet icke göres offentligt.

5. Om klaganden icke får sitt fall tillfredsställande reglerat genom organ som upprättats eller utsetts enligt punkt 2 i denna artikel, har han rätt att hänskjuta ärendet till kommittén inom sex månader.

6. (a) Kommittén skall konfidentiellt delge varje framställning som den tagit emot med den konventionsstat som påstås ha brutit mot bestämmelse i konventionen men skall icke röja identiteten hos vederbörande person eller grupp av personer utan dennes eller dessas uttryckliga samtycke. Kommittén får icke taga emot anonyma framställningar.

(b) Den mottagande staten skall inom tre månader skriftligen lämna kommittén en förklaring eller ett uttalande med upplysningar i saken och uppgift om den åtgärd som eventuellt vidtagits av den staten.

7. (a) Kommittén skall pröva framställningar i ljuset av alla de upplysningar som ställts till dess förfogande av vederbörande konventionsstat och av klaganden. Kommittén får ej pröva framställning från klagande såvida den icke utrönt att klaganden utdömt alla tillgängliga inhemska rättsmedel. Detta skall dock icke gälla om rättsmedlens utnyttjande är oskäligt tidskrävande.

(b) Kommittén skall överlämna sina eventuella förslag och rekommendationer till den berörda konventionsstaten och till klaganden.

8. Kommittén skall i sin årliga rapport intaga en summarisk redogörelse för mottagna framställningar och, där så lämpligen bör ske, för de berörda konventionsstaternas förklaringar och uttalanden ävensom för sina egna förslag och rekommendationer.

9. Kommittén är behörig utöva de funktioner som angivits i denna artikel endast om minst tio konventionsstater är bundna av förklaringar enligt punkt 1 i denna artikel.

Artikel 15

1. I avvaktan på förverkligandet av målet för den i generalförsamlingens resolution 1514 (XV) den 14 december 1960 intagna förklaringen angående beviljande av självständighet åt koloniala länder och folk skall bestämmelserna i denna konvention på intet sätt begränsa den petitionsrätt som tillerkänts dessa folk genom andra internationella instrument eller av FN och dess fackorgan.

2. (a) Den enligt artikel 8 punkt 1 i denna konvention upprättade kommittén skall erhålla avskrifter av samt till vederbörande organ avge yttranden över och rekommendationer med anledning av framställning-

ar från de FN-organ som behandlar frågor, vilka direkt berör denna konventions principer och ändamål, vid sina överväganden av hos dem anhängiga petitioner, avseende frågor som omfattas av denna konvention, från innevånare i förvaltarskapsområden och andra områden, på vilka generalförsamlingens resolution 1514 (XV) äger tillämpning.

(b) Kommittén skall från vederbörande FN-organ erhålla kopior av rapporter angående lagstiftnings-, domstols-, förvaltnings- eller andra åtgärder som direkt sammanhänger med denna konventions principer och syften och som vidtagits av de förvaltande staterna inom de i (a) ovan nämnda områdena, och skall avge yttranden och rekommendationer till dessa organ.

3. Kommittén skall i sin rapport till generalförsamlingen intaga en summarisk redogörelse för de framställningar och rapporter den har mottagit från FN:s organ liksom de yttranden och rekommendationer kommittén avgivit med avseende på dessa framställningar och rapporter.

4. Kommittén skall från FN:s generalsekreterare begära alla uppgifter sammanhängande med denna konventions syften som han har tillgängliga och som avser de i punkt 2 (a) nämnda områdena.

Artikel 16

Denna konventions bestämmelser om biläggande av tvister och klagomål är tillämpliga utan att medföra inskränkning i tillämpligheten av sådana andra förfaranden för biläggandet av tvister och klagomål på diskrimineringsområdet om vilka stadgats i konstituerande instrument som avser eller konventioner som antagits av FN eller dess fackorgan, och utan att hindra konventionsstaterna från att anlita andra förfaranden för lösandet av tvister i överensstämmelse med allmänna eller särskilda internationella överenskommelser som är i kraft mellan dem.

DEL III

Artikel 17

1. Denna konvention står öppen för undertecknande av varje stat som är medlem i FN eller i något av dess fackorgan, av varje stat som anslutit sig till internationella domstolens stadga och av varje annan stat som av FN:s generalförsamling inbjudits att biträda konventionen.

2. Denna konvention skall ratificeras. Ratifikationsinstrument skall deponeras hos FN:s generalsekreterare.

Artikel 18

1. Denna konvention står öppen för anslutning av varje stat som omförmäles i artikel 17 punkt 1.

2. Anslutning äger rum genom deponering av anslutningsinstrument hos FN:s generalsekreterare.

Artikel 19

1. Denna konvention träder i kraft på trettionde dagen efter den dag då det tjugosjunde ratifikations- eller anslutningsinstrumentet deponerats hos FN:s generalsekreterare.

2. För varje stat, som ratificerar denna konvention eller ansluter sig

till den sedan det tjugosjunde ratifikations- eller anslutningsinstrumentet deponerats, skall konventionen träda i kraft på trettionde dagen efter det att dess eget ratifikations- eller anslutningsinstrument deponerats.

Artikel 20

1. FN:s generalsekreterare skall mottaga reservation, som stat gör i samband med ratifikation eller anslutning, och delge sådan reservation med alla stater som är eller kan bli konventionsstater. Envar stat som har invändning mot reservationen skall inom nittio dagar från mottagandet av sådant meddelande underrätta generalsekreteraren att den icke godtager reservationen.

2. Reservation som är oförenlig med denna konventions ändamål och syfte skall icke tillåtas och icke heller reservation som skulle hindra något av de genom denna konvention upprättade organen att verka. Reservation skall anses oförenlig eller hindrande om minst två tredjedelar av konventionsstaterna har invändning mot den.

3. Reservation kan när som helst återtagas genom underrättelse härom till generalsekreteraren. Sådan underrättelse träder i kraft den dag den mottages.

Artikel 21

Konventionsstat äger uppsäga konventionen genom skriftlig underrättelse till FN:s generalsekreterare. Uppsägning träder i kraft ett år efter den dag då underrättelsen mottagits av generalsekreteraren.

Artikel 22

Varje tvist mellan två eller flera konventionsstater rörande konventionens tolkning eller tillämpning, vilken icke bilägges genom förhandlingar eller genom de förfaranden om vilka uttryckligen stadgas i konventionen, skall på begäran av någon av de tvistande staterna hänskjutas till internationella domstolen för avgörande, såvida icke de tvistande enas om annat sätt för tvistens biläggande.

Artikel 23

1. Framställning om ändring av denna konvention kan när som helst göras av varje konventionsstat genom skriftlig underrättelse ställd till FN:s generalsekreterare.

2. FN:s generalförsamling skall fatta beslut om de eventuella åtgärder som sådan framställning föranleder.

Artikel 24

FN:s generalsekreterare skall hålla alla de stater, som avses i artikel 17 punkt 1 i denna konvention, underrättade om:

(a) undertecknande, ratifikation eller anslutning enligt artiklarna 17 och 18,

(b) dagen för konventionens ikraftträdande enligt artikel 19,

(c) meddelande eller förklaring mottagen enligt artiklarna 14, 20 och 23,

(d) uppsägning enligt artikel 21.

Artikel 25

1. Denna konvention, vars engelska, franska, kinesiska, ryska och

spanska texter äger lika vitsord, skall deponeras i FN:s arkiv.

2. Bestyrkta avskrifter av denna konvention skall av FN:s generalsekreterare tillställas alla stater som tillhör någon av de kategorier som nämnes i konventionens artikel 17 punkt 1.

Bilaga 5 Internationell konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter

Internationell konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter

Konventionsstaterna,

som anser att, i överensstämmelse med de i Förenta Nationernas stadga uppställda principerna, erkännandet av det inneboende värdet hos alla medlemmar av människosläktet och av deras lika och oförytterliga rättigheter utgör grundvalen för frihet, rättvisa och fred i världen,

som erkänner att dessa rättigheter härrör från det inneboende värdet hos varje människa,

som erkänner att, i överensstämmelse med den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna, framtidsmålet med fria människor, som åtnjuter frihet från fruktan och nöd, endast kan uppnås, om sådana villkor skapas att envar må åtnjuta sina ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter liksom sina medborgerliga och politiska rättigheter,

som beaktar att Förenta Nationernas stadga ålägger staterna att främja den allmänna respekten för och iakttagandet av mänskliga rättigheter och friheter,

som tar hänsyn till att varje människa har plikter mot andra människor och mot det samhälle han tillhör och att han är skyldig att medverka till att de i denna konvention inskrivna rättigheterna främjas och iakttages,

överenskommer om följande artiklar:

DEL I

Artikel 1

1. Alla folk har självbestämmanderätt. Med stöd av denna rätt äger de fritt bestämma sin politiska ställning och fullfölja sin egen utveckling på de ekonomiska, sociala och kulturella områdena.

2. Alla folk må för sina egna syften fritt förfoga över sina naturrikedomar och naturtillgångar, dock att detta ej må ske till förfång för förpliktelser, som följer av det på principen om det gemensamma intresset grundade internationella samarbetet på det ekonomiska området och den internationella rätten. I intet fall skall ett folk kunna berövas sina egna utkomstmöjligheter.

3. Konventionsstaterna, däribland de stater som har ansvaret för administrationen av icke-självstyrande områden och förvaltarskapsområden, skall medverka till att folkens självbestämmanderätt förverkligas, och de skall respektera denna rätt i överensstämmelse med bestämmelserna i Förenta Nationernas stadga.

DEL II

Artikel 2

1. Varje konventionsstat förpliktar sig att genom såväl egna åtgärder som internationellt bistånd och samarbete, framför allt på de ekonomiska och tekniska områdena, till fullo utnyttja sina tillgängliga resurser för att säkerställa, att de i denna konvention inskrivna rättigheterna gradvis förverkligas i sin helhet genom alla därtill ägnade medel, i synnerhet genom åtgärder på lagstiftningens område.

2. Konventionsstaterna förpliktar sig att garantera, att de i denna konvention inskrivna rättigheterna får utövas utan åtskillnad av något slag på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationell eller social härkomst, förmögenhet, börd eller ställning i övrigt.

3. Utvecklingsländerna må med tillbörligt beaktande av de mänsk-

liga rättigheterna och sin samhällsekonomi bestämma, i vilken utsträckning de skall tillförsäkra icke-medborgare de i denna konvention inskrivna ekonomiska rättigheterna.

Artikel 3

Konventionsstaterna förpliktar sig att tillförsäkra män och kvinnor lika rätt att åtnjuta de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, som inskrivits i denna konvention.

Artikel 4

Konventionsstaterna erkänner, att i fråga om åtnjutandet av de rättigheter, som tillförsäkrats av stat i enlighet med denna konvention, stat endast må underkasta dessa rättigheter sådana begränsningar som är angivna i lag och då blott i den utsträckning detta är förenligt med rättigheternas natur samt uteslutande i syfte att främja det allmänna välståndet i ett demokratiskt samhälle.

Artikel 5

1. Intet i denna konvention må tolkas såsom medförande rätt för någon stat, grupp eller person att ägna sig åt verksamhet eller utföra handling, som syftar till att tillintetgöra någon av de fri- eller rättigheter, som inskrivits i konventionen, eller till att inskränka dem i större utsträckning än som däri medgivits.

2. Inga inskränkningar eller avvikelser skall medgivas i fråga om de grundläggande mänskliga rättigheter, som gäller i en stat på grund av lag eller annan författning, överenskommelse eller sedvänja, av den anledningen att denna konvention ej erkänner dessa rättigheter eller att den erkänner dem i mindre utsträckning.

DEL III

Artikel 6

1. Konventionsstaterna erkänner rätten till arbete, vari inbegripes rätten för envar till möjlighet att förtjäna sitt uppehälle genom arbete, som han fritt valt eller antagit, och de skall vidtaga erforderliga åtgärder för att trygga denna rätt.

2. De åtgärder konventionsstat skall vidtaga i syfte att till fullo trygga utövandet av denna rätt skall omfatta teknisk vägledning och yrkesvägledning samt utarbetande av program och fastställande av riktlinjer, som är ägnade att säkerställa en jämn utveckling på de ekonomiska, sociala och kulturella områdena ävensom full sysselsättning på villkor, som för den enskilde tryggar åtnjutandet av grundläggande politiska och ekonomiska friheter.

Artikel 7

Konventionsstaterna erkänner rätten för envar att åtnjuta rättvisa och gynnsamma arbetsvillkor, som i synnerhet skall säkerställa:

a) ersättning vilken som ett minimum skall ge alla arbetstagare:

1) skälig lön och lika ersättning för arbete av lika värde utan åtskillnad av något slag; i synnerhet skall kvinnor tillförsäkras arbetsvillkor, som ej är sämre än de som män åtnjuter, och erhålla lika lön för lika arbete;

2) en godtagbar tillvaro för dem själva och deras familjer enligt bestämmelserna i denna konvention;

b) trygga och sunda arbetsförhållanden;

c) samma möjlighet för alla att utan hänsyn till andra förhållanden

än tjänstgöringstid och duglighet bli befordrade i sitt arbete till en lämplig högre tjänst;

d) vila, fritid, skälig begränsning av arbetstiden, periodisk betald semester samt lön på allmänna helgdagar.

Artikel 8

1. Konventionsstaterna förpliktar sig att säkerställa

a) rätten för envar att för att främja och tillvarataga sina ekonomiska och sociala intressen bilda fackföreningar tillsammans med andra och att, om annat ej följer av vederbörande förenings stadgar, ansluta sig till en fackförening efter eget val. Utövandet av denna rätt får ej underkastas andra inskränkningar än sådana, som är angivna i lag och i ett demokratiskt samhälle är nödvändiga med hänsyn till den nationella säkerheten eller den allmänna ordningen eller för skyddandet av annans fri- och rättigheter;

b) rätten för fackföreningar att bilda nationella förbund och rätten för dessa att bilda eller ansluta sig till internationella fackföreningsorganisationer;

c) rätten för fackföreningar att fritt utöva sin verksamhet utan andra inskränkningar än sådana, som är angivna i lag och i ett demokratiskt samhälle är nödvändiga med hänsyn till den nationella säkerheten eller den allmänna ordningen eller för skyddande av annans fri- och rättigheter;

d) rätten att strejka under förutsättning att den utövas i enlighet med lagstiftningen i vederbörande stat.

2. Denna artikel förhindrar ej, att för medlemmar av de väpnade styrkorna, polisen eller den statliga förvaltningen inskränkningar lagenligt må göras i utövandet av dessa rättigheter.

3. Intet i denna artikel skall tillåta stat, som är ansluten till Internationella arbetsorganisationens konvention år 1948 angående föreningsfrihet och skydd för organisationsrätten, att stifta lag som inskränker eller tillämpa lagen på sätt som inskränker det genom sagda konvention tillförsäkrade skyddet.

Artikel 9

Konventionsstaterna erkänner rätten för envar till social trygghet, däribland socialförsäkring.

Artikel 10

Konventionsstaterna erkänner att:

1. skydd och bistånd skall i största möjliga utsträckning lämnas familjen, som är samhällets naturliga och grundläggande enhet; detta skall i synnerhet ske i samband med familjens bildande och medan den är ansvarig för omvårdnaden och utbildningen av barn som ej är självförsörjande. Äktenskap skall grundas på de blivande makarnas fria samtycke.

2. särskilt skydd skall lämnas mödrar under skälig tidsperiod före och efter barnsbörd. Under denna period skall yrkesarbetande mödrar åtnjuta avlönad ledighet eller ledighet, under vilken utgår socialförsäkringsförmåner i tillräcklig omfattning.

3. särskilda åtgärder skall vidtagas till skydd och bistånd för barn och ungdom utan åtskillnad på grund av härkomst eller andra förhållanden. Barn och ungdom skall skyddas mot att utnyttjas i ekonomiskt och socialt avseende. Det skall vara straffbart att använda dem i arbete, som äventyrar deras moral eller hälsa, sätter deras liv i fara eller kan hindra deras normala utveckling. Staterna skall även fastställa de åldersgränser, under vilka

anställning av barn i avlönat arbete skall vara förbjudet och straffbart i lag.

Artikel 11

1. Konventionsstaterna erkänner rätten för envar att för sig och sin familj åtnjuta en tillfredsställande levnadsstandard, däribland att få tillräckligt med mat och kläder samt en lämplig bostad, ävensom att fortlöpande få sina levnadsvillkor förbättrade. Konventionsstaterna skall vidtaga lämpliga åtgärder för att säkerställa att denna rätt förverkligas, och de erkänner att ett internationellt samarbete på frivillighetens grund har en väsentlig betydelse i detta sammanhang.

2. Konventionsstaterna, som erkänner den grundläggande rätten för envar att vara tryggad mot hunger, skall var för sig och genom internationellt samarbete vidtaga nödvändiga åtgärder, däribland utarbetande av konkreta program:

a) för att förbättra metoderna för framställning, förvaring och distribution av födoämnen genom att till fullo utnyttja de tekniska och vetenskapliga erfarenheterna, genom att sprida kännedom om födoämneslärans principer och genom att utveckla eller omdana jordbruksmetoderna på så sätt att naturtillgångarna utvecklas och utnyttjas så effektivt som möjligt;

b) för att, med beaktande såväl av de livsmedelsimporterande som av de livsmedelsexporterande ländernas problem, säkerställa en med avseende på behoven rättvis fördelning av världens livsmedelstillgångar.

Artikel 12

1. Konventionsstaterna erkänner rätten för envar att såväl i fysiskt som i psykiskt avseende åtnjuta bästa uppnåeliga hälsa.

2. Av konventionsstaterna vidtagna åtgärder för att till fullo förverkliga denna rätt skall innefatta sådana, som är nödvändiga för att

a) minska foster- och spädbarnsdödligheten samt främja barnets sunda utveckling;

b) förbättra alla sidor av samhällets hälsovård och den industriella hälsovården;

c) förhindra uppkomsten av, behandla och kontrollera epidemier, folk- och yrkessjukdomar samt andra sjukdomar;

d) skapa villkor som tillförsäkrar envar läkar- och sjukhusvård i händelse av sjukdom.

Artikel 13

1. Konventionsstaterna erkänner rätten för envar till utbildning. De är överens om att utbildningen skall syfta till att till fullo utveckla den mänskliga karaktären och insikten om människans värde, samt att den skall stärka respekten för mänskliga rättigheter och grundläggande friheter. De är vidare överens om att utbildningen skall göra det möjligt för envar att göra en nyttig insats i ett fritt samhälle, främja förståelsen, fördragsamheten och vänskapen mellan alla nationer och mellan alla rasgrupper, etniska grupper eller religiösa grupper ävensom främja Förenta Nationernas verksamhet för fredens bevarande.

2. Konventionsstaterna erkänner, att till säkerställande av att denna rätt till fullo förverkligas:

a) grundskoleundervisningen skall vara obligatorisk och kostnadsfritt tillgänglig för alla;

b) den undervisning i olika for-

mer, däribland den tekniska och yrkesmässiga, som följer efter grundskolan, skall göras allmänt tillgänglig och åtkomlig för alla genom varje därtill ägnat medel och då i synnerhet genom det successiva införandet av kostnadsfri undervisning;

c) den högre undervisningen skall likaledes göras åtkomlig för envar, som är lämpad för sådan undervisning, genom varje därtill ägnat medel och då i synnerhet genom det successiva införandet av kostnadsfri undervisning;

d) den grundläggande utbildningen skall så långt möjligt uppmuntras och intensifieras för alla, som ej erhållit någon grundskoleundervisning eller ej avslutat hela denna;

e) utvecklingen av ett system med skolor på alla nivåer skall aktivt fullföljas, ett lämpligt system med stipendier skall införas och de materiella villkoren för lärarkåren skall fortlöpande förbättras.

3. Konventionsstaterna förpliktar sig att respektera föräldrars och, i förekommande fall, förmyndares frihet att för sina barn välja andra skolor än dem som inrättats av offentlig myndighet, såvida läroplanerna täcker vad som från det offentligas sida må ha föreskrivits eller godkänts som minimistandard, ävensom deras frihet att tillförsäkra sina barn den religiösa och moraliska uppfostran, som står i överensstämmelse med deras egen övertygelse.

4. Intet i denna artikel må tolkas såsom medförande inskränkning i den enskildes eller organisationers rätt att grunda och driva undervisningsanstalter, under förutsättning att de i första momentet av denna artikel uppställda principerna iakttages och att kravet uppfylls på att undervisningen vid dessa anstalter skall stå i överensstämmelse med vad som från det offentligas sida angivits som minimistandard.

Artikel 14

Konventionsstat, som när den blir bunden av konventionen ännu ej inom sitt område eller inom områden som är underställda dess jurisdiktion kunnat säkerställa obligatorisk och kostnadsfri grundskoleundervisning, förpliktar sig att inom två år utarbeta och antaga en detaljerad plan över åtgärder, som är nödvändiga för att gradvis under en skälig, i planen angiven tidsperiod förverkliga den fulla tillämpningen av principen om obligatorisk och kostnadsfri grundskoleundervisning för alla.

Artikel 15

1. Konventionsstaterna erkänner rätten för envar:

a) att deltaga i det kulturella livet;

b) att åtnjuta fördelarna av vetenskapens framsteg och av dess tillämpning,

c) att åtnjuta det skydd för moraliska och materiella intressen, som härrör från all vetenskaplig, litterär eller konstnärlig produktion till vilken han är upphovsman.

2. Av konventionsstaterna vidtagna åtgärder för att till fullo säkerställa denna rätt skall innefatta sådana, som är nödvändiga för att trygga vetenskapens och kulturens vidmakthållande, utveckling och spridning.

3. Konventionsstaterna förpliktar sig att respektera den frihet, som är oundgänglig för vetenskaplig forskning och skapande verksamhet.

4. Konventionsstaterna erkänner de fördelar, som följer av att det internationella samarbetet och de internationella förbindelserna på de vetenskapliga och kulturella områdena uppmuntras och utvecklas.

DEL IV

Artikel 16

1. Konventionsstaterna förpliktar sig att i enlighet med denna del av konventionen avge rapporter rörande de åtgärder som vidtagits och de framsteg som gjorts med avseende på efterlevnaden av de i konventionen inskrivna rättigheterna.

2. a) Alla rapporter skall tillställas Förenta Nationernas generalsekreterare, som skall översända kopior av dem till Ekonomiska och sociala rådet för dess granskning enligt bestämmelserna i denna konvention.

b) Förenta Nationernas generalsekreterare skall likaledes översända till fackorganen kopior av de rapporter, eller utvalda avsnitt av dessa, som avgivits av konventionsstater vilka samtidigt är medlemmar av ifrågavarande fackorgan, i den mån dessa rapporter, eller avsnitt av dessa, avser frågor som faller inom vederbörande fackorgans sakområde enligt dess stadga.

Artikel 17

1. Konventionsstaterna skall avge sina rapporter etappvis i enlighet med ett program, som inom ett år efter det att denna konvention trätt i kraft skall fastställas av Ekonomiska och sociala rådet efter samråd med konventionsstaterna och berörda fackorgan.

2. Rapporterna må ange de förhållanden och svårigheter, som hindrat dessa stater från att helt fullgöra förpliktelserna enligt denna konvention.

3. Om konventionsstat tidigare tillställt Förenta Nationerna eller ett fackorgan upplysningar i ämnet skall det ej vara nödvändigt att upprepa dessa upplysningar utan det skall vara tillfyllest med en noggrann hänvisning till ifrågavarande upplysningar.

Artikel 18

I enlighet med sitt i Förenta Nationernas stadga inskrivna ansvar inom området för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna må Ekonomiska och sociala rådet träffa överenskommelse med fackorganen rörande deras rapportering till rådet om de framsteg som gjorts i fråga om efterlevnaden av de bestämmelser i denna konvention, som faller inom ramen för deras verksamhet. Dessa rapporter må innefatta en närmare redogörelse för beslut och rekommendationer av de behöriga instanserna inom fackorganen som avser efterlevnaden.

Artikel 19

Ekonomiska och sociala rådet äger tillställa Kommissionen för mänskliga rättigheter de rapporter om mänskliga rättigheter, som staterna avgivit enligt artiklarna 16 och 17, och de rapporter i samma ämne, som fackorganen avgivit enligt artikel 18; syftet därmed skall vara att bereda Kommissionen tillfälle att granska rapporterna och avge rekommendationer av allmän natur beträffande dem eller att blott ta del av dem.

Artikel 20

Konventionsstaterna och berörda fackorgan må tillställa Ekonomiska och sociala rådet kommentarer till varje rekommendation av allmän natur, som avgivits enligt artikel 19, eller till varje omnämnande av en dylik rekommendation i en rapport från Kommissionen för mänskliga rättigheter eller i en däri omnämnd handling.

Artikel 21

Ekonomiska och sociala rådet må alltemellanåt tillställa generalförsamlingen rapporter med rekommendationer av allmän natur och en sammanfattning av från konventionsstaterna och fackorganen mottagna upplysningar rörande åtgärder som vidtagits och framsteg som gjorts med avseende på efterlevnaden av de i konventionen inskrivna rättigheterna.

Artikel 22

Ekonomiska och sociala rådet må underrätta Förenta Nationernas övriga organ, deras underlydande organ och fackorgan, som sysslar med frågor rörande lämnande av tekniskt bistånd, om varje spörsmål som aktualiseras i samband med de i denna del av konventionen avsedda rapporterna och som må vara till hjälp för dessa organ när de, vart och ett inom sitt sakområde, beslutar om lämpligheten av internationella åtgärder ägnade att bidraga till det effektiva och successiva genomförandet av bestämmelserna i denna konvention.

Artikel 23

Konventionsstaterna är överens om att de internationella åtgärder, som vidtages i syfte att trygga genomförandet av de i denna konvention inskrivna rättigheterna, skall innefatta framför allt avslutande av konventioner, antagande av rekommendationer, lämnande av tekniskt bistånd samt hållande av regionala och tekniska möten, vilka skall vara avsedda för samråd och studier och skall anordnas i samarbete med intresserade regeringar.

Artikel 24

Intet i denna konvention må tolkas såsom innebärande inskränkning av bestämmelserna i Förenta Nationernas stadga eller stadgorna för fackorganen, i de delar dessa instrument anger det ansvar som Förenta Nationernas olika organ och fackorgan har med avseende på i denna konvention behandlade spörsmål.

Artikel 25

Intet i denna konvention må tolkas såsom en inskränkning av den inneboende rätten för alla folk att till fullo och utan begränsning dra fördel av och utnyttja sina naturrikedomar och naturtillgångar.

DEL V

Artikel 26

1. Denna konvention står öppen för undertecknande av varje stat, som är medlem av Förenta Nationerna eller något av dess fackorgan, av varje stat som är ansluten till Internationella domstolens stadga ävensom av varje annan stat, som av Förenta Nationernas generalförsamling inbjudits att ansluta sig till konventionen.

2. Denna konvention skall ratificeras och ratifikationsinstrumenten deponeras hos Förenta Nationernas generalsekreterare.

3. Denna konvention står öppen för anslutning av stat, som avses i mom. 1 i denna artikel.

4. Anslutning sker genom deposition av ett anslutningsinstrument hos Förenta Nationernas generalsekreterare.

5. Förenta Nationernas generalsekreterare skall underrätta alla stater, som undertecknat denna konvention eller anslutit sig till densamma, om depositionen av varje ratifikations- eller anslutningsinstrument.

Artikel 27

1. Denna konvention träder i kraft tre månader efter dagen för depositionen hos Förenta Nationernas ge-

neralsekreterare av det trettiofemte ratifikations- eller anslutningsinstrumentet.

2. I förhållande till stat, som ratificerar eller ansluter sig till konventionen efter depositionen av det trettiofemte ratifikations- eller anslutningsinstrumentet, träder denna konvention i kraft tre månader efter dagen för depositionen av dess ratifikations- eller anslutningsinstrument.

Artikel 28

Bestämmelserna i denna konvention skall utan begränsningar eller undantag av något slag gälla i alla delar av förbundsstater.

Artikel 29

1. Konventionsstat må föreslå ändringar av konventionen; texten till sådan ändring skall överlämnas till Förenta Nationernas generalsekreterare. Denne skall sedan översända ändringsförslagen till konventionsstaterna med en begäran om att dessa måtte underrätta honom om huruvida de tillstyrker, att en konferens av stater sammankallas för förslagens övervägande och ställande under omröstning. Om minst en tredjedel av staterna tillstyrker en sådan konferens, skall generalsekreteraren sammankalla konferensen i Förenta Nationernas regi. Ändringsförslag, som antagits av en majoritet av de vid konferensen närvarande och röstande staterna, skall underställas Förenta Nationernas generalförsamling för godkännande.

2. Ändringar träder i kraft, när de godkänts av Förenta Nationernas generalförsamling och med två tredjedels majoritet antagits av konventionsstaterna i enlighet med deras respektive konstitutionella bestämmelser.

3. När ändringar träder i kraft skall de vara bindande för de stater som antagit dem, medan övriga stater fortfarande är bundna av bestämmelserna i denna konvention och eventuella tidigare ändringar, som de antagit.

Artikel 30

Vid sidan av de underrättelser, som omnämns i artikel 26 mom. 5, skall Förenta Nationernas generalsekreterare underrätta alla i mom. 1 i samma artikel avsedda stater om följande:

a) undertecknanden, ratifikationer och anslutningar enligt artikel 26;

b) dagen för ikraftträdandet av denna konvention enligt artikel 27 och dagen för ikraftträdandet av varje ändring enligt artikel 29.

Artikel 31

1. Denna konvention, vars engelska, franska, kinesiska, ryska och spanska texter äger lika vitsord, skall deponeras i Förenta Nationernas arkiv.

2. Förenta Nationernas generalsekreterare skall översända bestyrkta avskrifter av denna konvention till alla i artikel 26 avsedda stater.

Bilaga 6 Internationell konvention om medborgerliga och politiska rättigheter

Internationell konvention om medborgerliga och politiska rättigheter

Konventionsstaterna,

som anser att, i överensstämmelse med de i Förenta Nationernas stadga uppställda principerna, erkännandet av det inneboende värdet hos alla medlemmar av människosläktet och av deras lika och oförytterliga rättigheter utgör grundvalen för frihet, rättvisa och fred i världen,

som erkänner att dessa rättigheter härrör från det inneboende värdet hos varje människa,

som erkänner att, i överensstämmelse med den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna, framtidsmålet med fria människor, som åtnjuter medborgerliga och politiska friheter samt frihet från fruktan och nöd, endast kan uppnås om sådana villkor skapas att envar kan åtnjuta sina medborgerliga och politiska rättigheter liksom sina ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter,

som beaktar att Förenta Nationernas stadga ålägger staterna att främja den allmänna respekten för och iakttagandet av mänskliga rättigheter och friheter,

som tar hänsyn till att varje människa har plikter mot andra människor och mot det samhälle han tillhör och att han är skyldig att medverka till att de i denna konvention inskrivna rättigheterna främjas och iakttages,

överenskommer om följande artiklar:

DEL I

Artikel 1

1. Alla folk har självbestämmanderätt. Med stöd av denna rätt äger de fritt bestämma sin politiska ställning och fullfölja sin egen utveckling på de ekonomiska, sociala och kulturella områdena.

2. Alla folk må för sina egna syften fritt förfoga över sina naturrikedomar och naturtillgångar, dock att detta ej må ske till förfång för förpliktelser, som härrör från det på principen om det gemensamma intresset grundade internationella samarbetet på det ekonomiska området och den internationella rätten. I intet fall skall ett folk kunna berövas sina egna utkomstmöjligheter.

3. Konventionsstaterna, däribland de stater som har ansvaret för administrationen av icke-självstyrande områden och förvaltarskapsområden, skall medverka till att folkens självbestämmanderätt förverkligas, och de skall respektera denna rätt i överensstämmelse med bestämmelserna i Förenta Nationernas stadga.

DEL II

Artikel 2

1. Varje konventionsstat förpliktar sig att respektera och att tillförsäkra envar, som befinner sig inom dess område och är underkastad dess jurisdiktion, de i denna konvention inskrivna rättigheterna utan åtskillnad av något slag, såsom på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationell eller social härkomst, egendom, börd eller ställning i övrigt.

2. Varje konventionsstat förpliktar sig att i enlighet med sina konstitutionella bestämmelser och med bestämmelserna i denna konvention vidtaga erforderliga åtgärder för att genom lagstiftning eller på annat

sätt förverkliga de i denna konvention inskrivna rättigheter, som ej redan är tillförsäkrade.

3. Varje konventionsstat förpliktar sig:

a) att säkerställa att envar, vars i denna konvention inskrivna fri- och rättigheter kränkts, skall ha effektiv möjlighet att tala härå och detta även i det fall att kränkningen förövats av ämbetsman i tjänsteutövning;

b) att säkerställa att den som väcker sådan talan skall få sina rättigheter prövade av behöriga judiciella, administrativa eller lagstiftande myndigheter eller av annan enligt statens rättsordning behörig myndighet, samt att utveckla möjligheterna för att en talan skall kunna prövas på rättslig väg;

c) att säkerställa att de behöriga myndigheterna verkställer avgöranden som avkunnats i sådana fall där talan befunnits ha fog.

Artikel 3

Konventionsstaterna förpliktar sig att tillförsäkra män och kvinnor lika rätt att åtnjuta alla medborgerliga och politiska rättigheter som inskrivits i denna konvention.

Artikel 4

1. Under allmänt nödläge, som hotar nationens fortbestånd och som officiellt kungjorts må konventionsstaterna vidtaga åtgärder som innebär avvikelser från deras skyldigheter enligt konventionen i den utsträckning som är oundgängligen erforderlig med hänsyn till situationens krav, under förutsättning att dessa åtgärder ej strider mot landets övriga förpliktelser enligt den internationella rätten och ej innebär åtskillnad enbart på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion eller social härkomst.

2. Inga inskränkningar i artiklarna 6, 7, 8 (mom. 1 och 2), 11, 15, 16 och 18 må göras med stöd av bestämmelsen i föregående moment.

3. Konventionsstat, som begagnar sig av rätten till avvikelser från konventionen, skall genom förmedling av Förenta Nationernas generalsekreterare omedelbart underrätta övriga konventionsstater om de bestämmelser från vilka avvikelse skett och om de skäl som föranlett detta. Ett ytterligare meddelande skall lämnas i samma ordning den dag, då staten upphävt sådana avvikelser.

Artikel 5

1. Intet i denna konvention må tolkas som medförande rätt för någon stat, grupp eller person att ägna sig åt verksamhet eller utföra handling, som syftar till att tillintetgöra någon av de fri- och rättigheter som inskrivits i konventionen, eller till att inskränka dem i större utsträckning än som däri medgivits.

2. Inga inskränkningar eller avvikelser skall medgivas i fråga om de grundläggande mänskliga rättigheter, som gäller i en stat på grund av lag eller annan författning, överenskommelse eller sedvänja, av den anledningen att denna konvention icke erkänner dessa rättigheter eller att den erkänner dem i mindre utsträckning.

DEL III

Artikel 6

1. Varje människa har en inneboende rätt till livet. Denna rätt skall skyddas genom lag. Ingen skall godtyckligt berövas sitt liv.

2. I stater, som ej har avskaffat dödsstraffet, må dödsdom avkunnas

endast för de allvarligaste brotten i enlighet med den lag, som gällde vid tiden för brottets begående. Denna lag må ej strida mot bestämmelserna i denna konvention eller konventionen om förebyggande och bestraffning av folkmord. Detta straff skall endast kunna verkställas efter slutlig dom av behörig domstol.

3. När berövande av livet utgör folkmord, skall intet i denna artikel berättiga konventionsstat att på något sätt avvika från skyldigheter, som den åtagit sig enligt bestämmelserna i konventionen om förebyggande och bestraffning av folkmord.

4. Envar dödsdömd skall ha rätt att begära nåd eller förvandling av straffet. Amnesti, nåd eller förvandling av dödsstraffet skall kunna beviljas i alla fall.

5. Dödsdom skall ej avkunnas för brott begångna av personer under 18 års ålder och skall ej verkställas mot havande kvinnor.

6. Intet i denna artikel skall kunna åberopas för att fördröja eller förhindra konventionsstats avskaffande av dödsstraffet.

Artikel 7

Ingen må utsättas för tortyr eller för grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Särskilt må ingen utan sitt fria samtycke utsättas för medicinska eller vetenskapliga experiment.

Artikel 8

1. Ingen må hållas i slaveri; slaveri och slavhandel i varje form skall vara förbjudna.

2. Ingen må hållas i träldom.

3. a) Ingen må nödgas att utföra tvångsarbete eller annat honom påtvingat arbete.

b) I stater, där frihetsberövande i form av straffarbete må ålägga som bestraffning för brott, skall mom. 3 a) ej utgöra hinder mot verkställande av en dom på straffarbete, som avkunnats av behörig domstol;

c) Med tvångsarbete eller påtvunget arbete enligt detta moment förstås ej:

1) arbete eller tjänstgöring, som ej avses under b) ovan och som regelmässigt utkrävs av den som är berövad sin frihet till följd av ett av domstol i laga ordning meddelat beslut eller av den som är villkorligt frigiven;

2) tjänstgöring av militär art och, i stater där samvetsbetänkligheter mot sådan beaktas, annan samhällstjänst som enligt lag utkrävs av den, som hyser samvetsbetänkligheter;

3) tjänstgöring som utkrävs, då nödläge eller olycka hotar samhällets fortbestånd eller välfärd;

4) arbete eller tjänstgöring som ingår i de normala medborgerliga skyldigheterna.

Artikel 9

1. Envar har rätt till frihet och personlig säkerhet. Ingen må utsättas för godtycklig arrestering eller annat godtyckligt frihetsberövande. Ingen må berövas sin frihet utom på sådana grunder och i sådan ordning som föreskrivs i lag.

2. Den som arresterats skall vid arresteringen underrättas om skälen för åtgärden och skall ofördröjligen underrättas om varje anklagelse mot honom.

3. Den som är arresterad eller eljest berövad sin frihet på grund av anklagelse för brottslig gärning skall ofördröjligen ställas inför domare eller annan ämbetsman, som enligt lag beklätts med domsmakt, och skall vara berättigad till rättegång inom skälig tid eller till frigivning. Det skall ej vara allmän regel, att personer som avvaktar rättegång hålls i förvar, men för frigivning må krävas garantier för att vederbörande inställer sig till rättegången, vid varje annat tillfälle under det rättsliga förfarandet samt, i förekommande fall, för verkställighet av domen.

4. Den som berövats sin frihet genom arrestering eller eljest skall ha rätt att inför domstol påfordra, att lagligheten av frihetsberövandet prövas utan dröjsmål och att hans frigivning beslutas, om åtgärden ej är laglig.

5. Den som utsatts för olaglig arrestering eller annat olagligt frihetsberövande skall ha rätt till skadestånd.

Artikel 10

1. Envar som berövats sin frihet skall behandlas humant och med aktning för människans inneboende värde.

2. a) Åtalade personer skall, utom under utomordentliga förhållanden, hållas åtskilda från dömda personer och skall ges särskild behandling, som är avpassad efter deras egenskap av icke dömda personer.

b) Åtalade unga personer skall hållas åtskilda från vuxna, och deras fall skall avgöras så skyndsamt som möjligt.

3. Det väsentliga syftet med behandlingen av fångar skall vara deras bättring och sociala rehabilitering. Ungdomsbrottslingar skall hållas åtskilda från vuxna och ges en efter deras ålder och rättsliga ställning avpassad behandling.

Artikel 11

Ingen må sättas i fängelse enbart på grund av oförmåga att fullgöra avtalad förpliktelse.

Artikel 12

1. Envar som lagligen befinner sig på en stats område äger rätt att där röra sig fritt och fritt välja bosättningsort.

2. Envar äger frihet att lämna vilket land som helst, däribland sitt eget.

3. Ovannämnda rättigheter må icke underkastas andra inskränkningar än sådana, som stadgas i lag och är nödvändiga för att skydda den nationella säkerheten, den allmänna ordningen (*»ordre public»*), den allmänna hälsovården eller sedligheten eller andra personers fri- och rättigheter samt är förenliga med övriga i denna konvention inskrivna rättigheter.

4. Ingen må godtyckligt förvägras rätten att inresa i sitt eget land.

Artikel 13

Utlänning, som lagligen befinner sig på en konventionsstats område, må avlägsnas från detta endast efter ett i laga ordning fattat beslut därom. Såvida ej tvingande skäl hänförliga till den nationella säkerheten talar däremot, skall han tillåtas framlägga de skäl, som talar mot avlägsnandet, och få sin sak omprövad av, och för sådant ändamål företrädas inför, vederbörande myndighet eller en eller flera av denna myndighet särskilt utsedda personer.

Artikel 14

1. Alla skall vara lika inför domstolarna. Envar skall, när det gäller att pröva anklagelse mot honom för brott eller hans rättigheter och skyldigheter i tvistemål, vara berättigad

till opartisk och offentlig rättegång inför en behörig, oavhängig och opartisk domstol, som inrättats enligt lag. Pressen och allmänheten må utestängas från rättegången eller en del därav av hänsyn till sedligheten, den allmänna ordningen (»*ordre public*») eller den nationella säkerheten i ett demokratiskt samhälle eller då hänsynen till parternas privatliv så kräver eller, i den mån domstolen så finner strängt nödvändigt, i fall då på grund av särskilda omständigheter offentlighet skulle skada rättvisans intresse; dock skall domar som avkunnats i brottmål eller tvistemål offentliggöras, utom i fall då minderårigas intressen kräver att så ej sker eller då rättegången gäller äktenskapsmål eller förmynderskap för barn.

2. Envar som anklagats för brottslig gärning skall ha rätt att betraktas som oskyldig intill dess hans skuld lagligen fastställts.

3. Envar skall, när det gäller att pröva anklagelse mot honom för brott, utan åtskillnad ha rätt till följande minimigarantier:

a) att ofördröjligen och i detalj på ett språk, som han förstår, bli underrättad om innebörden av och grunden för anklagelsen mot honom;

b) att åtnjuta tillräcklig tid och möjlighet att förbereda sitt försvar och att kunna rådgöra med rättegångsbiträde, som han själv utsett;

c) att bli rannsakad utan oskäligt dröjsmål;

d) att bli rannsakad i sin närvaro och att försvara sig personligen eller genom rättegångsbiträde, som han själv utsett; om han ej har rättegångsbiträde, att bli underrättad om sin rätt till sådant; samt att i varje mål där rättvisans intresse så kräver kostnadsfritt få rättegångsbiträde sig anvisat, om han saknar erforderliga medel att betala för sådant;

e) att förhöra eller låta förhöra de vittnen, som åberopas emot honom, och att för egen räkning få vittnen inkallade och förhörda under samma förhållanden som vittnen åberopade mot honom;

f) att kostnadsfritt åtnjuta bistånd av tolk, om han icke förstår eller talar det språk som begagnas vid domstolen;

g) att ej tvingas vittna mot sig själv eller erkänna sig skyldig.

4. I mål mot unga personer skall rättegångsförfarandet ta hänsyn till deras ålder och önskvärdheten av att främja deras återanpassning.

5. Envar som befunnits skyldig till och dömts för ett brott skall ha rätt att få skuldfrågan och det ådömda straffet omprövade av högre instans i enlighet med lag.

6. Har en lagakraftvunnen dom varigenom någon dömts för brottslig gärning senare upphävts eller nåd beviljats på grund av en ny eller nyuppdagad omständighet, som visat att domen var felaktig, skall den som undergått straff till följd av domen gottgöras i enlighet med lag, med mindre det visas att det helt eller delvis berott på honom själv att den tidigare ej kända omständigheten icke blivit uppdagad i tid.

7. Ingen må rannsakas eller straffas på nytt för ett brott, för vilket han redan blivit slutligt fälld till ansvar eller frikänd i enlighet med lagen och rättegångsordningen i varje land.

Artikel 15

1. Ingen må fällas till ansvar för någon gärning eller underlåtenhet,

som vid den tid då den begicks ej utgjorde ett brott enligt inhemsk eller internationell rätt. Ej heller må högre straff utmätas än som var tillämpligt vid den tid då den brottsliga gärningen begicks. Om efter brottets begående ny lag stiftas som föreskriver ett lindrigare straff, skall den skyldige komma i åtnjutande härav.

2. Intet i denna artikel skall hindra rannsakning och bestraffning av den som gjort sig skyldig till en handling eller underlåtenhet som vid tidpunkten för dess begående var brottslig enligt de allmänna rättsprinciper, som erkänns av världens nationer.

Artikel 16

Envar har rätt att överallt erkännas som person i rättsligt hänseende.

Artikel 17

1. Ingen må utsättas för godtyckliga eller olagliga ingripanden i sitt privat- och familjeliv, sitt hem eller sin korrespondens, ej heller för olagliga angrepp på sin heder och sitt anseende.

2. Envar har rätt till lagens skydd mot sådana ingripanden eller angrepp.

Artikel 18

1. Envar skall äga rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Denna rätt innefattar frihet att bekänna sig till eller antaga en religion eller tro efter eget val och frihet att ensam eller i gemenskap med andra, offentligt eller enskilt, utöva sin religion eller tro genom gudstjänst, iakttagande av religiösa sedvänjor, andaktsövningar och undervisning.

2. Ingen må utsättas för tvång, som kan inskränka hans frihet att bekänna sig till eller antaga en religion eller tro efter eget val.

3. Envars frihet att utöva sin religion eller tro må endast underkastas sådana inskränkningar, som är angivna i lag och som är nödvändiga för att skydda den allmänna säkerheten, ordningen, hälsovården eller sedligheten eller andra personers grundläggande fri- och rättigheter.

4. Konventionsstaterna förpliktar sig att respektera föräldrars och, i förekommande fall, förmyndares frihet att tillförsäkra sina barn den religiösa och moraliska uppfostran, som står i överensstämmelse med deras egen övertygelse.

Artikel 19

1. Envar skall äga rätt till åsiktsfrihet utan ingripanden.

2. Envar skall äga rätt till yttrandefrihet; denna rätt innefattar frihet att oberoende av territoriella gränser söka, mottaga och sprida uppgifter och tankar av varje slag, i tal, skrift eller tryck, i konstnärlig form eller genom annat valfritt uttrycksmedel.

3. Utövandet av de i mom. 2 i denna artikel avsedda rättigheterna medför särskilda skyldigheter och särskilt ansvar. De må därför underkastas vissa inskränkningar, men endast sådana som är angivna i lag och som är nödvändiga:

a) för att respektera andra personers rättigheter eller anseende;

b) för att skydda den nationella säkerheten, den allmänna ordningen (»*ordre public*»), den allmänna hälsovården eller sedligheten.

Artikel 20

1. All propaganda till förmån för krig skall vara i lag förbjuden.

2. Allt främjande av nationalhat, rashat eller religiöst hat, som innebär uppvigling till diskriminering, fiendskap eller våld, skall vara i lag förbjudet.

Artikel 21

Ratten till fredliga sammankomster skall erkännas. Utövandet av denna rättighet må ej underkastas andra inskränkningar än sådana som föreskrivits i lag och som i ett demokratiskt samhälle är nödvändiga med hänsyn till den nationella säkerheten eller den allmänna säkerheten, den allmänna ordningen (»*ordre public*»), för skyddande av den allmänna hälsovården eller sedligheten eller av andra personers fri- och rättigheter.

Artikel 22

1. Envar skall äga rätt till föreningsfrihet, däri inbegripet rätten att bilda och ansluta sig till fackföreningar för att skydda sina intressen.

2. Utövandet av denna rättighet må ej underkastas andra inskränkningar än sådana som är angivna i lag och som i ett demokratiskt samhälle är nödvändiga med hänsyn till den nationella säkerheten, den allmänna säkerheten, den allmänna ordningen (»*ordre public*»), för skyddande av den allmänna hälsovården eller sedligheten eller av andra personers fri- och rättigheter. Denna artikel förhindrar ej att för medlemmar av de väpnade styrkorna och polisen lagliga inskränkningar må göras i deras utövande av denna rättighet.

3. Intet i denna artikel skall tillåta stat, som biträtt Internationella arbetsorganisationens konvention år 1948 angående föreningsfrihet och skydd för organisationsrätten, att stifta lag som inskränker, eller tillämpa lagen på sätt som inskränker, det genom sagda konvention tillförsäkrade skyddet.

Artikel 23

1. Familjen är samhällets naturliga och grundläggande enhet och är berättigad till samhällets och statens skydd.

2. Rätten för giftasvuxna män och kvinnor att ingå äktenskap och bilda familj skall erkännas.

3. Äktenskap skall ej ingås utan de blivande makarnas fria och fulla samtycke.

4. Konventionsstaterna skall vidtaga lämpliga åtgärder för att säkerställa makars likställighet i fråga om rättigheter och ansvar vid äktenskapets ingående, under äktenskapet och vid dess upplösning. Vid fall av upplösning skall åtgärder vidtagas för att tillförsäkra barnen erforderligt skydd.

Artikel 24

1. Varje barn skall utan åtskillnad på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, nationell eller social härkomst, förmögenhet eller börd äga rätt till sådant skydd av sin familj, samhället och staten, som dess ställning som minderårig kräver.

2. Varje barn skall registreras omedelbart efter födelsen och skall ha ett namn.

3. Varje barn har rätt att förvärva ett medborgarskap.

Artikel 25

Varje medborgare skall äga rätt och möjlighet att utan någon av de åtskillnader, som angetts i artikel 2, och utan oskäliga inskränkningar:

a) deltaga i handhavandet av allmänna angelägenheter, direkt eller genom fritt valda ombud;

b) välja och bli vald, vid periodiska och hederliga val, förrättade på grundval av allmän och lika rösträtt och hemlig röstning, varigenom garanteras att väljarnas vilja kommer fritt till uttryck;

c) få tillträde på lika villkor till allmän tjänst i sitt land.

Artikel 26

Alla är lika inför lagen och har rätt till samma skydd av lagen utan åtskillnad av något slag. I detta avseende skall lagen förbjuda all åtskillnad och garantera envar ett likvärdigt och effektivt skydd mot varje åtskillnad på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationell eller social härkomst, förmögenhet, börd eller ställning i övrigt.

Artikel 27

I de stater där det finns etniska, religiösa eller språkliga minoriteter skall de som tillhör sådana minoriteter ej förvägras rätten att i gemenskap med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, att bekänna sig till och utöva sin egen religion eller att använda sitt eget språk.

DEL IV

Artikel 28

1. En kommitté för de mänskliga rättigheterna (härnedan benämnd kommittén) skall upprättas. Den skall bestå av aderton medlemmar och skall utföra sitt uppdrag i enlighet med vad som föreskrivs i det följande.

2. Kommittén skall vara sammansatt av medborgare i de stater, som biträtt denna konvention. Dessa personer skall vara moraliskt högtstående och erkänt sakkunniga på området för de mänskliga rättigheterna. Värdet av att några av kommitténs medlemmar har juridisk erfarenhet skall beaktas.

3. Kommitténs medlemmar skall väljas och tjänstgöra i sin personliga egenskap.

Artikel 29

1. Kommitténs medlemmar skall väljas genom hemlig omröstning från en förteckning över personer med i artikel 28 föreskrivna kvalifikationer, vilka för ändamålet föreslagits av konventionsstaterna.

2. Envar konventionsstat må föreslå högst två personer. Dessa skall vara medborgare i den stat som föreslår dem.

3. En person skall kunna föreslås för omval.

Artikel 30

1. Det första valet skall äga rum senast sex månader efter dagen för konventionens ikraftträdande.

2. Senast fyra månader före dagen för varje val till kommittén, med undantag dock för ett val som syftar till att enligt artikel 34 återbesätta en ledigförklarad plats, skall Förenta Nationernas generalsekreterare skriftligen uppmana konventionsstaterna att inom tre månader inkomma med förslag till medlemmar i kommittén.

3. Förenta Nationernas generalsekreterare skall upprätta en förteckning i alfabetisk ordning över alla de sålunda föreslagna personerna med angivande av vilka stater som föreslagit dem. Generalsekreteraren skall överlämna förteckningen till konventionsstaterna senast en månad före dagen för varje val.

4. Val av kommitténs medlemmar skall förrättas vid ett av Förenta Nationernas generalsekreterare sammankallat möte med konventionsstaterna i Förenta Nationernas högkvarter. Vid detta möte, där två tredjedelar av konventionsstaterna måste vara företrädda för att beslut skall kunna fattas, skall de kandidater inväljas i kommittén, som uppnår det största antalet röster och absolut ma-

joritet av de närvarande och röstande staternas röster.

Artikel 31

1. Kommittén må ej innefatta mer än en medborgare i en och samma stat.

2. Val till kommittén skall äga rum med iakttagande av en rättvis geografisk fördelning av medlemskapet och av att olika civilisationsformer och de viktigaste rättssystemen blir företrädda.

Artikel 32

1. Kommitténs medlemmar skall väljas för en tid av fyra år. De må återväljas, om de föreslagits till återval. För nio av de medlemmar, som valts vid det första valet, skall tiden dock utlöpa efter två år. Omedelbart efter det första valet skall namnen på dessa nio medlemmar utses genom lottdragning av ordföranden vid det möte, som avses i artikel 30 mom. 4.

2. Val efter det att en mandatperiod utlöpt skall förrättas enligt bestämmelserna i föregående artiklar i denna del av konventionen.

Artikel 33

1. Om någon medlem av kommittén enligt övriga medlemmars enhälliga uppfattning upphört att utföra sitt uppdrag av annan anledning än tillfällig frånvaro, skall kommitténs ordförande underrätta Förenta Nationernas generalsekreterare därom. Denne skall då ledigförklara den plats som innehas av ifrågavarande medlem.

2. Om någon medlem av kommittén avlider eller avsäger sig sitt uppdrag skall ordföranden omedelbart underrätta Förenta Nationernas generalsekreterare därom. Denne skall ledigförklara platsen med verkan från dagen för dödsfallet eller den dag avsägelsen träder i kraft.

Artikel 34

1. När en plats ledigförklarats enligt artikel 33, och om mandattiden för den medlem som skall ersättas ej utlöper inom sex månader från det platsen ledigförklarats, skall Förenta Nationernas generalsekreterare underrätta konventionsstaterna om att platsen ledigförklarats. Dessa må inom två månader inkomma med förslag enligt bestämmelserna i artikel 29 för platsens återbesättande.

2. Förenta Nationernas generalsekreterare skall upprätta och till konventionsstaterna överlämna en förteckning i alfabetisk ordning över de sålunda föreslagna personerna. Valet för platsens återbesättande skall sedan äga rum enligt de tillämpliga bestämmelserna i denna del av konventionen.

3. Medlem av kommittén, som valts att bekläda en enligt artikel 33 ledigförklarad plats, skall inneha uppdraget under återstoden av mandattiden för den medlem, som frånträtt kommitténuppdraget enligt bestämmelserna i sagda artikel.

Artikel 35

Kommitténs medlemmar skall med godkännande av Förenta Nationernas generalförsamling erhålla ersättning från Förenta Nationerna. Villkoren för denna ersättning fastställs av generalförsamlingen med beaktande av vikten av kommitténs uppdrag.

Artikel 36

Förenta Nationernas generalsekreterare skall tillhandahålla erforderlig personal och övriga hjälpmedel för att möjliggöra för kommittén att ef-

fektivt utföra sitt uppdrag enligt denna konvention.

Artikel 37

1. Förenta Nationernas generalsekreterare skall sammankalla kommitténs första möte till Förenta Nationernas högkvarter.

2. Senare möten skall avhållas vid tidpunkter, som anges i kommitténs arbetsordning.

3. Kommittén skall som regel sammanträda i Förenta Nationernas högkvarter eller Förenta Nationernas kontor i Genève.

Artikel 38

Varje kommittémedlem skall, innan han börjar fullgöra sitt uppdrag, avge en högtidlig förklaring vid ett för allmänheten tillgängligt möte med kommittén, att han skall fullgöra sitt uppdrag opartiskt och samvetsgrant.

Artikel 39

1. Kommittén skall välja sina egna tjänstemän för en tid av två år. De kan återväljas.

2. Kommittén skall själv antaga sin arbetsordning; denna skall dock föreskriva bland annat följande:

a) kommittén är beslutmässig med tolv medlemmar närvarande;

b) kommittén fattar sina beslut med en majoritet av de närvarande medlemmarnas röster.

Artikel 40

1. Konventionsstaterna förpliktar sig att avge rapporter rörande de åtgärder som de vidtagit för att genomföra de i denna konvention inskrivna rättigheterna ävensom rörande de framsteg som gjorts i fråga om åtnjutandet av dessa rättigheter:

a) inom ett år efter konventionens ikraftträdande för vederbörande stat;

b) därefter närhelst kommittén det begär.

2. Alla rapporter skall tillställas Förenta Nationernas generalsekreterare, som skall vidarebefordra dem till kommittén för dess granskning. Rapporterna skall ange de förhållanden och svårigheter, som må ha påverkat genomförandet av bestämmelserna i denna konvention.

3. Efter samråd med kommittén må Förenta Nationernas generalsekreterare till berörda fackorgan översända kopior av rapporterna i de delar dessa må falla inom deras verksamhetsområden.

4. Kommittén skall granska de av konventionsstaterna överlämnade rapporterna. Den skall tillställas dessa sina egna rapporter tillsammans med de påpekanden den må finna anledning göra. Kommittén må även till Ekonomiska och sociala rådet översända dessa påpekanden tillsammans med kopior av från konventionsstater mottagna rapporter.

5. Konventionsstaterna må tillställa kommittén kommentarer i anledning av påpekanden denna må ha gjort enligt mom. 4 i denna artikel.

Artikel 41

1. Konventionsstat må när som helst avge förklaring enligt denna artikel, att den erkänner kommitténs behörighet att mottaga och pröva framställningar i vilka en stat påstår, att annan stat ej uppfyller sina förpliktelser enligt denna konvention. Framställningar enligt denna artikel må mottagas och prövas endast om de härrör från stat, som avgivit förklaring om att den för egen del erkänner kommitténs behörighet. Framställning skall ej mottagas av kommittén, om den gäller en

stat som ej avgivit sådan förklaring. Framställningar som mottagits enligt denna artikel skall handläggas på följande sätt:

a) Om konventionsstat anser att annan konventionsstat ej efterlever bestämmelserna i denna konvention, må den skriftligen fästa den senare statens uppmärksamhet på detta förhållande. Inom tre månader efter det att meddelandet mottagits, skall den mottagande staten tillställa den stat från vilken meddelandet härrör en förklaring eller annat skriftligt uttalande, varigenom ärendet klarläggs; i den mån så är möjligt och sakligt motiverat skall däri redogöras för de inhemska processreglerna ävensom för de rättsmedel, som redan uttömts eller som vid det aktuella tillfället är tillgängliga eller som i fortsättningen må begagnas.

b) Om ärendet ej reglerats på ett för båda parter tillfredsställande sätt inom sex månader efter det den mottagande staten erhöll det ursprungliga meddelandet, äger vardera staten hänskjuta ärendet till kommittén genom anmälan såväl till denna som till den andra staten.

c) Kommittén skall behandla ett till densamma hänskjutet ärende först sedan den utrönt att i detsamma alla tillgängliga inhemska rättsmedel tagits i anspråk och uttömts i överensstämmelse med folkrättens allmänt vedertagna grundsatser. Detta skall dock ej gälla om ianspråktagandet av rättsmedlen är oskäligt tidskrävande.

d) Kommittén skall sammanträda inom stängda dörrar, när den behandlar framställningar enligt denna artikel.

e) Med förbehåll för bestämmelserna i punkt c) skall kommittén ställa sig till berörda staters förfogande i syfte att uppnå en vänskaplig lösning av ärendet grundad på respekten för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna sådana dessa inskrivits i denna konvention.

f) I varje till kommittén hänskjutet ärende äger den anmoda de berörda, i punkt b) avsedda staterna att inkomma med kompletterande upplysningar av intresse i sammanhanget.

g) De berörda, i punkt b) avsedda staterna skall äga rätt att vara representerade, när ärendet behandlas i kommittén, ävensom att muntligen och/eller skriftligen inkomma med synpunkter.

h) Inom tolv månader efter dagen för mottagandet av anmälan enligt punkt b) skall kommittén avge en rapport:

1) Om en lösning enligt punkt e) uppnåtts, skall kommittén begränsa sin rapport till en kort redogörelse för de faktiska förhållandena och den uppnådda lösningen.

2) Om en lösning enligt punkt e) ej uppnåtts, skall kommittén begränsa sin rapport till en kort redogörelse för de faktiska förhållandena; synpunkter som berörda stater anfört skriftligen liksom protokoll över av dem muntligen anförda synpunkter skall fogas till rapporten.

I varje ärende skall rapporten delges med berörda stater.

2. Bestämmelserna i denna artikel träder i kraft, när tio konventionsstater avgivit förklaringar enligt mom. 1 i denna artikel. Dessa förklaringar skall av konventionsstaterna deponeras hos Förenta Nationernas generalsekreterare, vilken det åligger att översända kopior av dem till övriga konventionsstater. En förklaring må återkallas när som helst

genom anmälan till generalsekreteraren. En sådan återkallelse skall ej påverka prövningen av ett ärende, som redan föranlett en anmälan enligt denna artikel; inga ytterligare anmälningar från konventionsstat skall mottagas sedan anmälan om återkallelse av förklaringen mottagits av generalsekreteraren, med mindre berörda konventionsstat avgivit en ny förklaring.

Artikel 42

1. a) Om ett till kommittén enligt artikel 41 hänskjutet ärende ej regleras på ett för berörda stater tillfredsställande sätt må kommittén, sedan dessa stater lämnat sitt samtycke därtill, utse en förlikningskommission *ad hoc* (här nedan benämnd kommissionen). Kommissionen skall ställa sig till berörda staters förfogande i syfte att uppnå en vänskaplig lösning av ärendet grundad på respekten för denna konvention.

b) Kommissionen skall bestå av fem personer, som godkänts av berörda stater. Om dessa stater misslyckas med att inom tre månader enas om kommissionens sammansättning, helt eller delvis, skall de medlemmar av kommissionen, om vilka enighet ej uppnåtts, utses av kommittén bland dess medlemmar med två tredjedels majoritet vid hemlig omröstning.

2. Medlemmarna av kommissionen skall tjänstgöra med personligt uppdrag. De skall ej vara medborgare i berörda stater eller i en stat, som ej biträtt denna konvention eller i en stat som ej avgivit förklaring enligt artikel 41.

3. Kommissionen skall själv välja sin ordförande och antaga sin arbetsordning.

4. Kommissionens möten skall som regel hållas i Förenta Nationernas högkvarter eller Förenta Nationernas kontor i Genève. De må emellertid hållas på sådana andra lämpliga platser, som kommissionen må bestämma i samråd med Förenta Nationernas generalsekreterare och berörda stater.

5. Det sekretariat som avses i artikel 36 skall även biträda de enligt denna artikel utsedda kommissionerna.

6. De upplysningar som mottagits och sammanställts av kommittén skall ställas till kommissionens förfogande; denna må anmoda berörda stater att inkomma med kompletterande upplysningar av intresse i sammanhanget.

7. När kommissionen har slutbehandlat ärendet, men under alla förhållanden ej senare än tolv månader efter det att detta anhängiggjorts hos densamma, skall den avge en rapport till ordföranden i kommittén för delgivning med berörda stater.

a) Om kommissionen ej är i tillfälle att slutbehandla ärendet inom tolv månader, skall den begränsa sin rapport till en kort redogörelse för läget i fråga om ärendets prövning.

b) Om en vänskaplig lösning grundad på respekten för de i denna konvention inskrivna mänskliga rättigheterna har uppnåtts, skall kommissionen begränsa sin rapport till en kort redogörelse för de faktiska förhållandena och den lösning som uppnåtts.

c) Om en lösning enligt punkt b) ej har uppnåtts, skall kommissionen i sin rapport redogöra såväl för sina slutsatser beträffande de faktiska förhållanden, som är av betydelse i tvisten mellan berörda stater, som för sin uppfattning om möjligheterna att uppnå en vänskaplig lösning av ärendet. Rapporten skall även

innefatta de av berörda stater skriftligen anförda synpunkterna liksom protokoll över av dem muntligen anförda synpunkter.

d) Om kommissionen avgivit en rapport enligt punkt c), skall berörda stater inom tre månader efter mottagandet av rapporten underrätta kommitténs ordförande, huruvida de godkänner innehållet i rapporten.

8. Bestämmelserna i denna artikel påverkar ej kommitténs åliggande enligt artikel 41.

9. De berörda staterna skall sinsemellan lika fördela alla utgifter för medlemmarna i kommissionen enligt beräkningar, som verkställs av Förenta Nationernas generalsekreterare.

10. Förenta Nationernas generalsekreterare äger vid behov betala utgifterna för medlemmarna i kommissionen, innan de berörda staterna ersatt dem enligt mom. 9 i denna artikel.

Artikel 43

Medlemmarna i kommittén och de förlikningskommissioner *ad hoc*, som må utses enligt artikel 42, skall äga rätt till de förmåner och privilegier samt den immunitet, som tillkommer experter på uppdrag för Förenta Nationerna enligt tillämpliga bestämmelser i konventionen om privilegier och immuniteter för Förenta Nationerna.

Artikel 44

Bestämmelserna rörande genomförandet av denna konvention skall tillämpas utan förfång för förfaranden, som på området för de mänskliga rättigheterna beslutats i eller med stöd av Förenta Nationernas och fackorganens stadgor och konventioner. De skall ej hindra konventionsstaterna från att anlita andra förfaranden för lösandet av en tvist i överensstämmelse med allmänna eller särskilda internationella överenskommelser i kraft mellan dem.

Artikel 45

Kommittén skall genom Ekonomiska och sociala rådet årligen tillställa Förenta Nationernas generalförsamling en redogörelse för sin verksamhet.

DEL V

Artikel 46

Intet i denna konvention må tolkas såsom innebärande inskränkning av bestämmelserna i Förenta Nationernas stadga och stadgorna för fackorganen, i de delar dessa instrument anger det ansvar som Förenta Nationernas olika organ och fackorgan har med avseende på i denna konvention behandlade spörsmål.

Artikel 47

Intet i denna konvention må tolkas såsom en inskränkning av den inneboende rätten hos alla folk att till fullo och utan begränsning dra fördel av och utnyttja sina naturrikedomar och naturtillgångar.

DEL VI

Artikel 48

1. Denna konvention står öppen för undertecknande av varje stat, som är medlem av Förenta Nationerna eller något av dess fackorgan, av varje stat som är ansluten till Internationella domstolens stadga ävensom av varje annan stat, som av Förenta Nationernas generalförsamling inbjudits att biträda konventionen.

2. Denna konvention skall ratificeras och ratifikationsinstrumenten deponeras hos Förenta Nationernas generalsekreterare.

3. Denna konvention står öppen för anslutning av stat, som avses i mom. 1 i denna artikel.

4. Anslutning sker genom deposition av ett anslutningsinstrument hos Förenta Nationernas generalsekreterare.

5. Förenta Nationernas generalsekreterare skall underrätta alla stater, som undertecknat denna konvention eller anslutit sig till densamma, om depositionen av varje ratifikations- eller anslutningsinstrument.

Artikel 49

1. Denna konvention träder i kraft tre månader efter dagen för depositionen hos Förenta Nationernas generalsekreterare av det trettiofemte ratifikations- eller anslutningsinstrumentet.

2. I förhållande till stat, som ratificerar eller ansluter sig till konventionen efter depositionen av det trettiofemte ratifikations- eller anslutningsinstrumentet, träder denna konvention i kraft tre månader efter dagen för depositionen av dess ratifikations- eller anslutningsinstrument.

Artikel 50

Bestämmelserna i denna konvention skall utan begränsningar eller undantag av något slag gälla i alla delar av förbundsstater.

Artikel 51

1. Konventionsstat må föreslå ändringar i konventionen; texten till sådan ändring skall överlämnas till Förenta Nationernas generalsekreterare. Denne skall sedan översända ändringsförslagen till konventionsstaterna med en begäran om att dessa måtte underrätta honom om huruvida de tillstyrker, att en konferens av stater sammankallas för förslagens övervägande och ställande under omröstning. Om minst en tredjedel av staterna tillstyrker en sådan konferens, skall generalsekreteraren sammankalla konferensen i Förenta Nationernas regi. Ändringsförslag, som antagits av en majoritet av de vid konferensen närvarande och röstande staterna, skall underställas Förenta Nationernas generalförsamling för godkännande.

2. Ändringar träder i kraft, när de godkänts av Förenta Nationernas generalförsamling och med två tredjedels majoritet antagits av konventionsstaterna i enlighet med deras respektive konstitutionella bestämmelser.

3. När ändringar träder i kraft skall de vara bindande för de stater som antagit dem, medan övriga stater fortfarande är bundna av bestämmelserna i denna konvention och eventuella tidigare ändringar, som de antagit.

Artikel 52

Vid sidan av de underrättelser, som omnämns i artikel 48 mom. 5, skall Förenta Nationernas generalsekreterare underrätta alla i mom. 1 i samma artikel avsedda stater om följande:

a) undertecknanden, ratifikationer och anslutningar enligt artikel 48;

b) dagen för ikraftträdandet av denna konvention enligt artikel 49 och dagen för ikraftträdandet av varje ändring enligt artikel 51.

Artikel 53

1. Denna konvention, vars engelska, franska, kinesiska, ryska och spanska texter äger lika vitsord,

skall deponeras i Förenta Nationernas arkiv.

2. Förenta Nationernas generalsekreterare skall översända bestyrkta avskrifter av denna konvention till alla i artikel 48 avsedda stater.

Fakultativt protokoll till Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter

De stater som biträtt detta protokoll,

vilka anser, att det för att främja syftet med konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (härnedan benämnd konventionen) samt genomförandet av dess bestämmelser skulle vara ändamålsenligt att bereda den enligt del IV av konventionen upprättade kommittén för de mänskliga rättigheterna (härnedan benämnd kommittén) tillfälle att på sätt anges i detta protokoll mottaga och pröva framställningar från enskilda personer, som påstår sig ha utsatts för kränkning av någon av de i konventionen angivna rättigheterna,

har överenskommit om följande.

Artikel 1

Konventionsstat, som biträder detta protokoll, erkänner kommitténs behörighet att mottaga och pröva framställningar från enskilda personer, som är underkastade dess jurisdiktion och som påstår sig ha utsatts för kränkning genom ifrågavarande stat av någon av de i konventionen angivna rättigheterna. Framställning skall ej mottagas av kommittén, om den gäller konventionsstat, som ej biträtt detta protokoll.

Artikel 2

Med förbehåll för bestämmelserna i artikel 1 må enskilda personer, som påstår sig ha utsatts för kränkning av någon av de i konventionen angivna rättigheterna och som har uttömt alla tillgängliga inhemska rättsmedel, göra en skriftlig framställning till kommittén för dess prövning.

Artikel 3

Kommittén skall avvisa framställning enligt detta protokoll, som är anonym eller som den anser utgöra ett missbruk av rätten att göra framställning eller som den anser ej kunna förenas med bestämmelserna i konventionen.

Artikel 4

1. Med förbehåll för bestämmelserna i artikel 3 skall kommittén delge framställningar, som gjorts till densamma enligt detta protokoll, med den stat som påstås ha kränkt någon bestämmelse i konventionen.

2. Den mottagande staten skall inom sex månader tillställa kommittén en skriftlig förklaring eller en klargörande redogörelse för ärendet och den åtgärd, som må ha vidtagits av den staten.

Artikel 5

1. Kommittén skall pröva framställningar som mottagits enligt detta protokoll i ljuset av alla de skriftliga upplysningar, som lämnats av klaganden och av vederbörande stat.

2. Kommittén skall ej pröva en framställning från en klagande, med mindre den utrönt att

a) samma ärende ej är föremål för internationell undersökning eller reglering i annan form;

b) klaganden har uttömt alla tillgängliga inhemska rättsmedel. Detta skall dock ej gälla, om rättsmedlens utnyttjande är oskäligt tidskrävande.

3. Kommittén skall sammanträda

inom stängda dörrar, när den prövar framställningar enligt detta protokoll.

4. Kommittén skall framföra sina synpunkter till vederbörande stat och till klaganden.

Artikel 6

Kommittén skall i sin årliga rapport enligt artikel 45 av konventionen intaga en kortfattad redogörelse för sin verksamhet enligt detta protokoll.

Artikel 7

I avvaktan på förverkligandet av målet för den i Förenta Nationernas generalförsamlings resolution 1514 (XV) den 14 december 1960 intagna deklarationen angående beviljande av självständighet åt koloniala länder och folk skall bestämmelserna i detta protokoll på intet sätt begränsa den petitionsrätt, som tillerkänts dessa folk genom Förenta Nationernas stadga och andra internationella instrument, som avslutits inom ramen för Förenta Nationerna och fackorganen.

Artikel 8

1. Detta protokoll står öppet för undertecknande av stat, som undertecknat konventionen.

2. Detta protokoll må ratificeras av stat, som ratificerat eller anslutit sig till konventionen. Ratifikationsinstrumenten skall deponeras hos Förenta Nationernas generalsekreterare.

3. Detta protokoll står öppet för anslutning av stat, som ratificerat eller anslutit sig till konventionen.

4. Anslutning sker genom deposition av ett anslutningsinstrument hos Förenta Nationernas generalsekreterare.

5. Förenta Nationernas generalsekreterare skall underrätta alla stater, som undertecknat detta protokoll eller anslutit sig till detsamma, om depositionen av varje ratifikations- eller anslutningsinstrument.

Artikel 9

1. Med förbehåll för ikraftträdandet av konventionen träder detta protokoll i kraft tre månader efter dagen för depositionen hos Förenta Nationernas generalsekreterare av det tionde ratifikations- eller anslutningsinstrumentet.

2. I förhållande till stat, som ratificerar eller ansluter sig till protokollet efter depositionen av det tionde ratifikations- eller anslutningsinstrumentet, träder detta protokoll i kraft tre månader efter dagen för depositionen av dess ratifikations- eller anslutningsinstrument.

Artikel 10

Bestämmelserna i detta protokoll skall utan begränsning eller undantag av något slag utsträckas till alla delar av förbundsstater.

Artikel 11

1. Stat som biträtt detta protokoll må föreslå ändringar i detsamma; texten till sådan ändring skall överlämnas till Förenta Nationernas generalsekreterare. Denne skall sedan översända ändringsförslagen till de stater som biträtt protokollet med en begäran om att dessa måtte underrätta honom om huruvida de tillstyrker, att en konferens av stater sammankallas för förslagens övervägande och ställande under omröstning. Om minst en tredjedel av staterna tillstyrker en sådan konferens, skall generalsekreteraren sammankalla konferensen i Förenta Nationernas regi. Ändringsförslag, som antagits av en majoritet av de vid konferensen närvarande och röstande staterna, skall underställas Förenta Nationernas generalförsamling för godkännande.

2. Ändringar träder i kraft, när de

godkänts av Förenta Nationernas generalförsamling och med två tredjedels majoritet antagits av de stater, som biträtt detta protokoll, i enlighet med deras respektive konstitutionella bestämmelser.

3. När ändringar träder i kraft skall de vara bindande för de stater som antagit dem, medan övriga stater fortfarande är bundna av bestämmelserna i detta protokoll och eventuella tidigare ändringar, som de antagit.

Artikel 12

1. Stat må uppsäga detta protokoll när som helst genom skriftlig anmälan till Förenta Nationernas generalsekreterare. Sådan uppsägning träder i kraft tre månader efter den dag generalsekreteraren mottog anmälan.

2. Uppsägningen skall vara utan verkan beträffande den fortsatta tillämpningen av bestämmelserna i detta protokoll vad gäller framställning, som gjorts enligt artikel 2 innan uppsägningen träder i kraft.

Artikel 13

Vid sidan av de underrättelser, som omnämns i artikel 8 mom. 5 i detta protokoll, skall Förenta Nationernas generalsekreterare underrätta alla i artikel 48 mom. 1 i konventionen avsedda stater om följande:

a) undertecknanden, ratifikationer och anslutningar enligt artikel 8;

b) dagen för ikraftträdandet av detta protokoll enligt artikel 9 och dagen för ikraftträdandet av varje ändring enligt artikel 11;

c) uppsägningar enligt artikel 12.

Artikel 14

1. Detta protokoll, vars engelska, franska, kinesiska, ryska och spanska texter äger lika vitsord, skall deponeras i Förenta Nationernas arkiv.

2. Förenta Nationernas generalsekreterare skall översända bestyrkta avskrifter av detta protokoll till alla i artikel 48 av konventionen avsedda stater.

Bilaga 7 Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna

Europeiska konventionen den 4 november 1950 angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna

Undertecknade regeringar, vilka äro medlemmar av Europarådet hava,

i betraktande av att Förenta Nationernas generalförsamling den 10 december 1948 proklamerat en universell förklaring om de mänskliga rättigheterna,

i betraktande av att denna förklaring syftar till att trygga universellt och verksamt erkännande och iakttagande av de rättigheter, som däri angivits,

i betraktande av att Europarådets syfte är att uppnå fastare enhet mellan dess medlemmar och att ett av medlen att fullfölja detta syfte är vidmakthållandet och utvecklandet av de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna,

i ändamål att bekräfta sin djupa tro på de grundläggande friheterna, vilka utgöra själva grundvalen för rättvisa och fred i världen och som bäst vidmakthållas å ena sidan genom verklig politisk demokrati samt, å den andra, genom samfälldhet i uppfattningen och respekterandet av de mänskliga rättigheterna, till vilka de bekänna sig,

samt i egenskap av regeringar i europeiska stater, vilka besjälas av samma anda och äga ett gemensamt arv i sina ideal, sina politiska traditioner, sin frihet och sin rättsordning, beslutna att vidtaga de första åtgärderna ägnade att universellt säkerställa vissa av de rättigheter, som angivits i den universella deklarationen,

överenskommit som följer:

Artikel 1

De höga fördragsslutande parterna skola garantera envar, som befinner sig under deras jurisdiktion, de fri- och rättigheter, som angivas i avdelning I av denna konvention.

AVDELNING I

Artikel 2

1. Envars rätt till livet skall skyddas genom lag. Ingen skall avsiktligen bliva berövad livet utom till verkställande av domstols dom i fall då han dömts för brott, som enligt lagen är belagt med sådant straff.
2. Berövande av livet skall icke anses hava skett i strid mot denna artikel, när det är en följd av våld, som var absolut nödvändigt
   a) för att försvara någon mot olaglig våldsgärning;
   b) för att verkställa laglig arrestering eller för att hindra någon som lagligen är berövad sin frihet att undkomma;
   c) vid lagligen vidtagen åtgärd till stävjande av upplopp eller uppror.

Artikel 3

Ingen må utsättas för tortyr eller omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Artikel 4

1. Ingen må hållas i slaveri eller träldom.
2. Ingen må nödgas att utföra tvångsarbete eller eljest honom påtvingat arbete.
3. Med tvångsarbete eller påtvunget arbete enligt denna artikel förstås icke:
   a) arbete som regelmässigt utkräves av den som är underkastad frihetsförlust i enlighet med bestämmelserna i artikel 5 av denna konvention eller som är villkorligt frigiven;
   b) tjänstgöring av militär art eller, i länder varest samvetsbetänkligheter mot sådan beaktas, tjänstgöring som i hithörande fall utkräves i stället för militär värnpliktstjänstgöring;
   c) tjänstgöring som utkräves, då nödläge eller olycka hotar samhällets existens eller välfärd;
   d) arbete eller tjänstgöring som ingår i de normala medborgerliga skyldigheterna.

Artikel 5

1. Envar har rätt till frihet och personlig säkerhet.
   Ingen må berövas sin frihet utom i följande fall och i den ordning som lagen föreskriver:
   a) då någon lagligen är berövad sin frihet efter fällande dom av vederbörlig domstol;
   b) då någon lagligen är arresterad eller eljest berövad sin frihet antingen med anledning av att han underlåtit att uppfylla domstols

lagligen givna föreläggande eller i ändamål att uppnå fullgörande av någon i lag föreskriven skyldighet;

c) då någon lagligen är arresterad eller eljest berövad sin frihet för att ställas inför vederbörlig rättslig myndighet såsom skäligen misstänkt för att ha förövat brott, eller när det skäligen anses nödvändigt att förhindra honom att begå ett brott eller att undkomma efter att ha gjort detta;

d) då en underårig i laga ordning är berövad sin frihet för att undergå skyddsuppfostran eller för att inställas inför vederbörlig rättslig myndighet;

e) då någon lagligen är berövad sin frihet till förhindrande av spridning av smittosam sjukdom eller emedan han är sinnessjuk, alkoholist, hemfallen åt missbruk av droger eller lösdrivare;

f) då någon lagligen är arresterad eller eljest berövad sin frihet till förhindrande av att han obehörigen inkommer i landet eller som ett led i förfarande för hans utvisning eller utlämnande.

2. Envar, som arresteras, skall snarast möjligt och på ett språk, som han förstår, underrättas om skälen för åtgärden och om varje anklagelse mot honom.
3. Envar, som är arresterad eller berövad sin frihet i enlighet med vad under 1. c) sagts, skall ofördröjligen ställas inför domare eller annan ämbetsman, som enligt lag beklätts med domsmakt, och skall vara berättigad till rättegång inom skälig tid eller till frigivning i avvaktan på rättegång. För frigivning må krävas borgen för att vederbörande inställer sig till rättegången.
4. Envar, som berövas sin frihet genom arrestering eller eljest, skall äga rätt att inför domstol påfordra, att lagligheten av frihetsberövandet snabbt må prövas samt hans frigivning beslutas, om åtgärden icke är laglig.
5. Envar, som utsatts för arrestering eller annat frihetsberövande i strid mot bestämmelserna i denna artikel, skall äga rätt till skadestånd.

Artikel 6

1. Envar skall, när det gäller att pröva hans civila rättigheter och skyldigheter eller anklagelse mot honom för brott, vara berättigad till opartisk och offentlig rättegång inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol, som upprättats enligt lag. Domen skall avkunnas offentligt, men pressen och allmänheten må utestängas från rättegången eller en del därav av hänsyn till sedligheten, den allmänna ordningen eller den nationella säkerheten i ett demokratiskt samhälle, eller då hänsyn till minderåriga eller till parternas privatlivs helgd så kräva eller, i den mån domstolen så finner strängt nödvändigt, i fall då på grund av särskilda omständigheter offentlighet skulle lända till skada för rättvisans intresse.
2. Envar, som blivit anklagad för brottslig gärning, skall betraktas som oskyldig intill dess hans skuld lagligen fastställts.

3. Envar, som blivit anklagad för brottslig gärning, skall äga följande minimirättigheter:
a) att ofördröjligen på ett språk, som han förstår, och i detalj bliva underrättad om innebörden av och orsaken till anklagelsen mot honom;
b) att åtnjuta tillräcklig tid och möjlighet att förbereda sitt försvar;
c) att försvara sig personligen eller genom rättegångsbiträde, som han själv utsett, eller att, i fall då han saknar erforderliga medel för betalning av rättegångsbiträde, erhålla sådant utan kostnad, om rättvisans intresse så fordrar;
d) att förhöra eller låta förhöra vittnen, som åberopas emot honom, samt att för egen räkning få vittnen inkallade och förhörda under samma förhållanden som vittnen åberopade mot honom;
e) att utan kostnad åtnjuta bistånd av tolk, om han icke förstår eller talar det språk, som begagnas i domstolen.

Artikel 7

1. Ingen må fällas till ansvar för någon gärning eller underlåtenhet, som vid tidpunkten för dess begående icke utgjorde ett brott enligt inhemsk eller internationell rätt. Ej heller må högre straff utmätas än som var tillämpligt vid tidpunkten för den brottsliga gärningens begående.
2. Förevarande artikel skall icke hindra rannsakning och bestraffning av den som gjort sig skyldig till en handling eller underlåtenhet, som vid tidpunkten för dess begående var brottslig enligt de allmänna rättsprinciper, som erkännas av civiliserade stater.

Artikel 8

1. Envar har rätt till skydd för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens.
2. Offentlig myndighet må icke störa åtnjutandet av denna rättighet med undantag för vad som är stadgat i lag och i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt med hänsyn till landets yttre säkerhet, den allmänna säkerheten, landets ekonomiska välstånd, förebyggandet av oordning eller brott, hälsovården, skyddandet av sedligheten eller av andra personers fri- och rättigheter.

Artikel 9

1. Envar skall äga rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Denna rätt innefattar frihet att byta religion eller tro och frihet att ensam eller i gemenskap med andra, offentligt eller enskilt, utöva sin religion eller tro genom gudstjänst, undervisning, andaktsövningar och iakttagande av religiösa sedvänjor.
2. Envars frihet att utöva sin religion eller tro må endast underkastas sådana inskränkningar, som äro angivna i lag och som äro nödvändiga i

ett demokratiskt samhälle med hänsyn till den allmänna säkerheten, upprätthållandet av allmän ordning, hälsovården, skyddandet av sedligheten eller av andra personers fri- och rättigheter.

Artikel 10

1. Envar skall äga rätt till yttrandefrihet. Denna rätt innefattar åsiktsfrihet samt frihet att mottaga och sprida uppgifter och tankar utan inblandning av offentlig myndighet och oberoende av territoriella gränser. Denna artikel förhindrar icke en stat att kräva tillstånd för radio-, televisions- eller biografföretag.
2. Enär utövandet av de nämnda friheterna medför ansvar och skyldigheter, må det underkastas sådana formföreskrifter, villkor, inskränkningar eller straffpåföljder, som äro angivna i lag och i ett demokratiskt samhälle äro nödvändiga med hänsyn till statens säkerhet, den territoriella integriteten, den allmänna säkerheten, förebyggandet av oordning eller brott, hälsovården, skyddandet av sedligheten eller av annans goda namn och rykte eller rättigheter, förhindrandet av att förtroliga underrättelser spridas, eller upprätthållandet av domstolarnas auktoritet och opartiskhet.

Artikel 11

1. Envar skall äga rätt till frihet att deltaga i fredliga sammankomster samt till föreningsfrihet, däri inbegripet rätten att bilda och ansluta sig till fackföreningar för att skydda sina intressen.
2. Utövandet av dessa rättigheter må icke underkastas andra inskränkningar än sådana som äro angivna i lag och i ett demokratiskt samhälle äro nödvändiga med hänsyn till statens säkerhet, den allmänna säkerheten, förebyggandet av oordning eller brott, hälsovården, skyddandet av sedligheten eller av annans fri- och rättigheter. Denna artikel förhindrar icke, att för medlemmar av de väpnade styrkorna, polisen eller den statliga förvaltningen lagliga inskränkningar må göras i de nämnda rättigheternas utövande.

Artikel 12

Giftasvuxna män och kvinnor skola äga rätt att ingå äktenskap och bilda familj i enlighet med de inhemska lagar, som reglera utövandet av denna rättighet.

Artikel 13

Envar, vars i denna konvention angivna fri- och rättigheter kränkts, skall äga effektiv möjlighet att tala härå inför inhemsk myndighet och detta även i det fall, att kränkningen förövats av ämbetsman i tjänsteutövning.

Artikel 14

Åtnjutandet av de fri- och rättigheter, som angivas i denna konvention, skall tryggas utan åtskillnad av något slag, såsom på grund av kön, ras, hudfärg, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationell eller social härkomst, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd eller ställning i övrigt.

Artikel 15

1. Under krig eller i annat allmänt nödläge, som hotar nationens existens, må fördragsslutande part vidtaga åtgärder, som innebära avvikelser från dess skyldigheter enligt denna konvention i den utsträckning, som är oundgängligen erforderligt med hänsyn till situationens krav, under förutsättning att dessa åtgärder icke strida mot landets övriga förpliktelser enligt den internationella rätten.
2. Inga inskränkningar i artikel 2, utom ifråga om dödsfall till följd av lagliga krigshandlingar, eller i artiklarna 3, 4 (mom. 1) och 7 må göras med stöd av förevarande bestämmelse.
3. Fördragsslutande part, som begagnar sig av rätten till avvikelser från denna konvention, skall hålla Europarådets generalsekreterare till fullo underrättad om de åtgärder som i sådant hänseende vidtagits och om skälen för dessa. Fördragsslutande part skall likaledes underrätta Europarådets generalsekreterare om när dylika åtgärder hava trätt ur kraft och konventionens bestämmelser åter blivit i allo tillämpliga.

Artikel 16

Intet i artiklarna 10, 11 och 14 må anses hindra de höga fördragsslutande parterna från att stadga inskränkningar i utlänningars politiska verksamhet.

Artikel 17

Intet i denna konvention må tolkas såsom medförande rätt för någon stat, grupp eller person att ägna sig åt verksamhet eller utföra handling, som syftar till att tillintetgöra någon av de fri- och rättigheter, som angivits i konventionen, eller till att inskränka dem i större utsträckning än som däri medgivits.

Artikel 18

De inskränkningar, som i denna konvention medgivits beträffande de däri upptagna fri- och rättigheterna, må icke vidtagas annat än i de syften, med hänsyn till vilka de tillåtits.

AVDELNING II

Artikel 19

För att trygga uppfyllandet av de förpliktelser, som de höga fördragsslutande parterna åtagit sig genom denna konvention, skola upprättas:

1. en europeisk kommission för de mänskliga rättigheterna, här nedan benämnd kommissionen;
2. en europeisk domstol för de mänskliga rättigheterna, här nedan kallad domstolen.

AVDELNING III

Artikel 20

Kommissionen består av ledamöter till samma antal som de höga fördragsslutande parterna. Mer än en ledamot av kommissionen må ej vara medborgare i en och samma stat.

Artikel 21

1. Ledamöterna i kommissionen väljas av ministerkommittén med absolut majoritet och från en namnlista, som upprättas av den rådgivande församlingens bureau. Varje grupp representanter för de höga fördragsslutande parterna i den rådgivande församlingen skall föreslå tre kandidater, av vilka minst två skola vara av samma nationalitet som gruppen.
2. I mån av tillämplighet skall samma procedur följas vid komplettering av kommissionen, i händelse andra stater senare tillträda konventionen, samt då ledigblivna platser skola besättas.

Artikel 22

1. Kommissionens ledamöter väljas för en tid av sex år. De må återväljas. Emellertid skall för sju av de ledamöter, som utsetts vid första valet, mandattiden vara tre år.
2. De ledamöter, vilkas mandattid utlöper med utgången av den inledande treårsperioden, skola utses genom lottdragning av Europarådets generalsekreterare omedelbart efter det att det första valet verkställts.
3. Ledamot av kommissionen, som utsetts för att efterträda en ledamot, vars mandattid icke utgått, skall bekläda uppdraget för återstoden av företrädarens mandattid.
4. Kommissionens ledamöter utöva sitt uppdrag intill dess att de avlösas. Efter det att så skett, skola de fullfölja handläggningen av sådana ärenden, med vilka de redan tagit befattning.

Artikel 23

Kommissionens ledamöter taga säte i kommissionen i egenskap av enskilda personer.

Artikel 24

Fördragsslutande part må genom Europarådets generalsekreterare till kommissionen hänskjuta varje påstående om kränkning av bestämmelserna i denna konvention från annan fördragsslutande parts sida.

Artikel 25

1. Kommissionen må mottaga till Europarådets generalsekreterare riktade framställningar från enskilda personer, icke-statliga organisationer eller grupper av enskilda, som påstå sig hava genom någon av de höga fördragsslutande parterna utsatts för kränkning av någon av de i denna konvention angivna rättigheterna, under förutsättning att den höga fördragsslutande part, mot vilken klagan riktas, förklarat sig erkänna kommissionens behörighet att mottaga dylika framställningar. De höga fördragsslutande parter, som avgivit sådan förklaring, förbinda sig att icke på något sätt förhindra ett effektivt utövande av ifrågavarande klagorätt.
2. Förklaring, som nu sagts, må avgivas för viss bestämd tid.
3. Förklaringen skall deponeras hos Europarådets generalsekreterare, som skall överlämna kopior därav till de höga fördragsslutande parterna och offentliggöra förklaringen.
4. Kommissionen må utöva de befogenheter, som angivits i förevarande artikel, endast om minst sex höga fördragsslutande parter äro bundna av deklarationer, som avgivits i överensstämmelse med vad under 1–3 stadgats.

Artikel 26

Kommissionen må upptaga ett ärende först sedan alla inhemska rättsmedel uttömts, på sätt detta förstås enligt den internationella rättens allmänt erkända regler, samt icke senare än sex månader från den dag, då det slutliga beslutet meddelades.

Artikel 27

1. Kommissionen må icke upptaga någon framställning enligt artikel 25 som:
   a) är anonym; eller
   b) i det väsentliga innefattar samma yrkande som en framställning, vilken redan prövats av kommissionen eller redan hänskjutits till internationell undersökning eller reglering i annan form och vilken icke innehåller några nya relevanta upplysningar.

2. Kommissionen skall avvisa framställning gjord enligt artikel 25, som kommissionen anser icke kunna förenas med bestämmelserna i denna konvention, vara uppenbarligen ogrundad eller utgöra ett missbruk av rätten att göra sådan framställning.
3. Kommissionen skall avvisa framställning, som kommissionen finner icke kunna upptagas på grund av vad i artikel 26 stadgats.

Artikel 28

Då en framställning upptages, skall kommissionen
a) till utrönande av de faktiska omständigheterna i fallet, genomgå framställningen tillsammans med representanter för parterna samt, om det befinnes erforderligt, företaga en undersökning, vars effektiva genomförande de berörda staterna efter utbyte av synpunkter med kommissionen skola i erforderlig grad underlätta;
b) ställa sig till parternas förfogande i syfte att nå en reglering av frågan i godo på grundval av respekterandet av de mänskliga rättigheterna, sådana de definierats i denna konvention.

Artikel 29

1. Kommissionen fullgör de åligganden, som angivits i artikel 28, genom en underkommission bestående av sju ledamöter av kommissionen.
2. Envar av de berörda parterna äger utse en ledamot av underkommissionen.
3. Övriga ledamöter skola utses genom lottdragning i enlighet med bestämmelser i kommissionens arbetsordning.

Artikel 30

Därest underkommissionen lyckas åvägabringa en uppgörelse i godo enligt artikel 28, skall den utarbeta en rapport som skall tillställas de berörda staterna, ministerkommittén och Europarådets generalsekreterare för offentliggörande. Rapporten skall begränsas till en kort redogörelse för de faktiska omständigheterna och för den lösning, som uppnåtts.

Artikel 31

1. Om en lösning icke kunnat uppnås, skall kommissionen utarbeta en rapport rörande de faktiska omständigheterna samt angiva, huruvida kommissionen anser desamma innebära, att den ifrågavarande staten brutit mot sina förpliktelser enligt konventionen. Varje kommissionsledamots mening på denna punkt må komma till uttryck i rapporten.
2. Rapporten skall överlämnas till ministerkommittén. Den skall även delgivas de berörda staterna, vilka icke äga offentliggöra densamma.

3. I samband med rapportens överlämnande till ministerkommittén äger kommissionen framlägga de förslag, som den anser lämpliga.

Artikel 32

1. Om icke inom tre månader från dagen för rapportens överlämnande till ministerkommittén, ärendet hänskjutes till domstolen enligt artikel 48 i denna konvention, skall ministerkommittén med en majoritet av två tredjedelar av de ledamöter, som äro berättigade att taga säte i kommittén, fastställa, huruvida kränkning av konventionen skett.
2. I händelse denna fråga besvaras jakande, skall ministerkommittén föreskriva en frist, inom vilken den berörda höga fördragsslutande parten har att vidtaga de åtgärder, som bliva erforderliga till följd av ministerkommitténs beslut.
3. Därest den höga fördragsslutande parten icke vidtagit tillfredsställande åtgärder inom den föreskrivna fristen, skall ministerkommittén med sådan röstövervikt, som angives under 1. ovan, besluta vilken verkan dess ursprungliga beslut skall erhålla samt publicera rapporten.
4. De höga fördragsslutande parterna förbinda sig att anse varje beslut, som ministerkommittén fattar med tillämpning av vad under 1–3 stadgats, såsom för sig bindande.

Artikel 33

Kommissionen skall sammanträda inom stängda dörrar.

Artikel 34

För beslut av kommissionen erfordras en majoritet av närvarande och i röstningen deltagande ledamöter; för beslut av underkommissionen erfordras majoritet av dess ledamöter.

Artikel 35

Kommissionen sammanträder när så påkallas av omständigheterna. Den sammankallas av Europarådets generalsekreterare.

Artikel 36

Kommissionen fastställer själv sin arbetsordning.

Artikel 37

För kommissionens sekretariat skall sörjas genom Europarådets generalsekreterare.

AVDELNING IV

Artikel 38

Den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna skall vara sammansatt av domare till samma antal som Europarådets medlemmar. Mer än en domare må icke vara medborgare i samma stat.

Artikel 39

1. Domstolens ledamöter väljas av den rådgivande församlingen med majoriteten av de röster, som avgivas på en lista över personer, vilka föreslås av Europarådets medlemmar; varje medlem skall härvid nämna tre kandidater, av vilka minst två skola vara medborgare i den förslagsställande staten.
2. I mån av tillämplighet skall samma ordning komma till användning vid komplettering av domstolen i händelse av nya medlemmars inträde i Europarådet samt vid besättandet av ledigblivna platser.
3. Kandidaterna skola vara av hög moralisk standard samt skola antingen uppfylla de villkor, som erfordras för utnämning till högre domarebefattningar, eller vara rättslärde av erkänd kompetens.

Artikel 40

1. Domstolens ledamöter väljas för en tid av nio år. De kunna återväljas. I fråga om de ledamöter, som utses vid det första valet, skola dock fyra ledamöters mandat upphöra efter tre år och ytterligare fyra ledamöters mandat efter sex år.
2. De ledamöter, vilkas mandat skola upphöra efter de inledande perioderna om tre och sex år, skola utses genom lottdragning, verkställd av generalsekreteraren omedelbart efter det att det första valet förrättats.
3. Har ledamot av domstolen valts för att ersätta en ledamot, vars mandattid ännu icke utlöpt, skall han bekläda befattningen under återstoden av företrädarens mandattid.
4. Domstolens ledamöter utöva sitt uppdrag, intill dess att de avlösas. Efter det att så skett skola de fullfölja handläggningen av sådana mål, med vilka de redan tagit befattning.

Artikel 41

Domstolen väljer ordförande och vice ordförande för en period av tre år. Dessa kunna återväljas.

Artikel 42

Domstolens ledamöter skola för varje tjänstgöringsdag erhålla en ersättning som bestämmes av ministerkommittén.

Artikel 43

Vid handläggningen av mål, som hänskjutits till domstolen, skall denna utgöras av en avdelning, sammansatt av sju domare. Självskriven ledamot av avdelningen skall beträffande varje stat, som är part i målet, vara den domare, som är medborgare i staten eller, i brist på sådan domare, en person, vilken staten utser att taga säte såsom domare; de övriga domarnas namn utväljas genom lottdragning av presidenten innan målet börjar handläggas.

Artikel 44

Endast de höga fördragsslutande parterna och kommissionen äga hänskjuta ett mål till domstolen.

Artikel 45

Domstolens behörighet omfattar alla tvister rörande tolkningen och tillämpningen av denna konvention, som de höga fördragsslutande parterna eller kommissionen hänskjuter till domstolen i enlighet med bestämmelserna i artikel 48.

Artikel 46

1. Envar av de höga fördragsslutande parterna må när som helst förklara sig erkänna, att i alla frågor angående tolkning och tillämpning av denna konvention domstolens jurisdiktion är för parten tvingande i och för sig och utan särskild överenskommelse.
2. Förklaringar, som ovan avses, må avgivas utan villkor eller under villkor om ömsesidighet i förhållandet till flera eller vissa andra höga fördragsslutande parter eller för viss tid.
3. Förklaringarna skola deponeras hos Europarådets generalsekreterare, som skall överlämna avskrifter av desamma till de höga fördragsslutande parterna.

Artikel 47

Mål må ej hänskjutas till domstolen annat än efter det att kommissionen fastställt, att det icke lyckats att nå en uppgörelse i godo, samt innan den i artikel 32 föreskrivna fristen av tre månader utlöpt.

Artikel 48

Under förutsättning att den berörda höga fördragsslutande parten, om det endast finnes en sådan, eller de berörda höga fördragsslutande

parterna, om det finnes flera, obligatoriskt äro underkastade domstolens jurisdiktion eller, om så ej är fallet, med samtycke av den berörda höga fördragsslutande parten, om det endast finnes en sådan, eller av de berörda höga fördragsslutande parterna, om det finnes flera, kan ett mål hänskjutas till domstolen genom

a) kommissionen;

b) hög fördragsslutande part, vars medborgare uppges vara förfördelad;

c) hög fördragsslutande part, som hänskjutit fallet till kommissionen;

d) hög fördragsslutande part, mot vilken klagomålet riktats.

Artikel 49

I händelse av tvist rörande domstolens behörighet skall frågan härom avgöras genom beslut av domstolen.

Artikel 50

Därest domstolen finner, att beslut eller åtgärd av en rättslig myndighet eller annan myndighet hos någon hög fördragsslutande part helt eller delvis står i strid mot de förpliktelser, som härröra ur denna konvention, och därest sagda parts inhemska rätt endast till en del medgiver att gottgörelse lämnas för beslutets eller åtgärdens verkningar, skall domstolens utslag, om så befinnes nödvändigt, tillerkänna den förfördelade parten skälig gottgörelse.

Artikel 51

Domskälen skola angivas i domstolens utslag. Om domarena icke äro eniga om utslaget i dess helhet eller till någon del, äger varje domare rätt att avgiva sitt särskilda votum.

Artikel 52

Domstolens utslag är slutgiltigt.

Artikel 53

De höga fördragsslutande parterna förbinda sig att rätta sig efter domstolens utslag i alla de mål, i vilka de äro parter.

Artikel 54

Domstolens utslag skola översändas till ministerkommittén, som övervakar deras verkställande.

Artikel 55

Domstolen skall upprätta sin egen arbetsordning och bestämma sitt rättegångssätt.

Artikel 56

1. Det första valet av domstolens ledamöter skall äga rum, sedan de förklaringar av de höga fördragsslutande parterna, som omnämnas i artikel 46, ha uppnått ett antal av åtta.
2. Intet mål kan hänskjutas till domstolen före nämnda val.

AVDELNING V

Artikel 57

På anmodan av Europarådets generalsekreterare skall varje hög fördragsslutande part tillhandahålla upplysningar om det sätt, på vilket dess inhemska lagstiftning säkerställer ett effektivt efterlevande av bestämmelserna i denna konvention.

Artikel 58

Kommissionens och domstolens utgifter skola bestridas av Europarådet.

Artikel 59

Kommissionens och domstolens ledamöter ha under utövandet av sin verksamhet rätt till de privilegier och den immunitet, som avses i artikel 40 av Europarådets stadgar och i de avtal som ingåtts i kraft av sagda artikel.

Artikel 60

Intet i denna konvention må tolkas som en begränsning eller inskränkning av någon av de mänskliga rättigheter eller grundläggande friheter, vilka må vara garanterade i de höga fördragsslutande parternas lagar eller i någon annan konvention, vari de äro parter.

Artikel 61

Intet i denna konvention skall inskränka de befogenheter, som tillerkänts ministerkommittén genom Europarådets stadga.

Artikel 62

De höga fördragsslutande parterna avstå ömsesidigt, utom i händelse av särskild överenskommelse, från att begagna sig av fördrag, konventioner eller deklarationer, som äro gällande mellan dem, för att genom ansökan hänskjuta en tvist, som uppstår rörande tolkningen eller tillämpningen av denna konvention, till reglering i annan ordning än som stadgas i konventionen.

Artikel 63

1. Stat må vid sin ratificering eller när som helst senare genom en notifikation, ställd till Europarådets generalsekreterare, förklara att denna konvention skall tillämpas på alla eller något av de territorier, för vilkas internationella förbindelser staten i fråga svarar.
2. Konventionen skall tillämpas på det eller de territorier, som angivas i notifikationen, från trettionde dagen, efter det att Europarådets generalsekreterare mottagit notifikationen.
3. Inom de nämnda territorierna skola likväl konventionens bestämmelser tillämpas med hänsyn till vad de lokala förhållandena kräva.
4. Stat, som avgivit förklaring enligt 1. ovan, kan när som helst därefter förklara, att staten beträffande ett eller flera av de med förklaringen avsedda territorierna erkänner kommissionen såsom behörig att mottaga ansökningar från enskilda personer, icke-statliga organisationer eller grupper av enskilda i enlighet med artikel 25 av denna konvention.

Artikel 64

1. Vid undertecknandet av denna konvention eller deponerandet av ratifikationsinstrument kan en stat göra förbehåll med avseende å någon särskild bestämmelse i konventionen, i den mån lagstadgande, som då äger giltighet inom statens territorium, icke överensstämmer med bestämmelsen. Förbehåll av allmän karaktär tillåtas icke enligt denna artikel.
2. Varje förbehåll, som göres enligt denna artikel, skall innehålla en kort redogörelse för det berörda lagstadgandet.

Artikel 65

1. En hög fördragsslutande part må icke uppsäga denna konvention förrän efter utgången av fem år från dagen för dess ikraftträdande och med iakttagande av en uppsägningstid på sex månader samt genom notifikation, ställd till Europarådets generalsekreterare, som därom skall underrätta de övriga höga fördragsslutande parterna.
2. Uppsägning får icke till följd, att den ifrågavarande höga fördragsslutande parten löses från sina förpliktelser enligt denna konvention beträffande någon åtgärd, som kan utgöra en kränkning av sådana förpliktelser och som parten må ha utfört före den dag, då uppsägningen blev verkande.
3. En hög fördragsslutande part, som upphör att vara medlem av Europarådet, upphör under enahanda villkor att vara part i denna konvention.
4. Konventionen må enligt bestämmelserna under 1.–3. uppsägas beträffande varje territorium, för vilket den förklarats tillämplig enligt artikel 63.

Artikel 66

1. Denna konvention är öppen för undertecknande av medlemmarna i Europarådet. Den skall ratificeras. Ratifikationerna skola deponeras hos Europarådets generalsekreterare.
2. Konventionen skall träda i kraft, då tio ratifikationsinstrument deponerats.
3. För signatärmakt, som ratificerar sedermera, skall konventionen träda i kraft den dag, då ratifikationsinstrumentet deponeras.
4. Europarådets generalsekreterare skall underrätta alla medlemmar i Europarådet om konventionens ikraftträdande, och namnen på de höga fördragsslutande parter, som ha ratificerat densamma och om deponerande av ratifikationsinstrument, som sker senare.

Bilaga 8 Utdrag ur "Coborapporten", dvs. FN:s specielle rapportör José Martinez Cobos rapport, Study of the problem of discrimination against indigenous populations

Utdrag ur "Coborapporten", dvs. FN:s specielle rapportör José Martinez Cobos rapport, Study of the problem of discrimination against indigenous populations

E/CN.4/Sub.2/1983/21/Add.8
page 50

379. Indigenous communities, peoples and nations are those which, having a historical continuity with pre-invasion and pre-colonial societies that developed on their territories, consider themselves distinct from other sectors of the societies now prevailing in those territories, or parts of them. They form at present non-dominant sectors of society and are determined to preserve, develop and transmit to future generations their ancestral territories, and their ethnic identity, as the basis of their continued existence as peoples, in accordance with their own cultural patterns, social institutions and legal systems.

380. This historical continuity may consist of the continuation, for an extended period reaching into the present, of one or more of the following factors:

(a) Occupation of ancestral lands, or at least of part of them;

(b) Common ancestry with the original occupants of these lands;

(c) Culture in general, or in specific manifestations (such as religion, living under a tribal system, membership of an indigenous community, dress, means of livelihood, life-style, etc.);

(d) Language (whether used as the only language, as mother-tongue, as the habitual means of communica-

tion at home or in the family, or as the main, preferred, habitual, general or normal language);

(e) Residence in certain parts of the country, or in certain regions of the world;

(f) Other relevant factors.

381. On an individual basis, an indigenous person is one who belongs to these indigenous populations through self-identification as indigenous (group consciousness) and is recognized and accepted by these populations as one of its members (acceptance by the group).

382. This preserves for these communities the sovereign right and power to decide who belongs to them, without external interference.

Bilaga 9 Ur FN-stadgan

Kapitel XI. Förklaring angående icke självstyrande territorier

Ur FN-stadgan

Kapitel XI. Förklaring angående icke självstyrande territorier

Artikel 73

Medlemmar av Förenta Nationerna, som bära eller ikläda sig ansvar för förvaltningen av territorier, vilkas befolkning ännu ej uppnått full självstyrelse, erkänna grundsatsen, att innevånarnas intressen komma i främsta rummet, och åtaga sig såsom ett heligt värv förpliktelsen att, inom ramen av det system för internationell fred och säkerhet som upprättats genom denna stadga, till det yttersta främja deras välfärd samt att i detta syfte:

a) trygga de ifrågavarande folkens framåtskridande i politiskt, ekonomiskt och socialt avseende samt på uppfostrans område, allt med skyldig hänsyn till deras egen kultur, liksom ock åt dem trygga rättvis behandling och skydd mot övergrepp;

b) främja självstyrelse, vederbörligen beakta folkens politiska strävanden samt bistå dem i den fortskridande utvecklingen av deras fria politiska institutioner, i överensstämmelse med varje territoriums och dess befolknings särskilda förhållanden och skiftande utvecklingsstadier;

c) befästa internationell fred och säkerhet;

d) befordra uppbyggande och utvecklande åtgärder, uppmuntra forskning samt samarbeta inbördes och, där så är lämpligt, med internationella fackorganisationer för att förverkliga de sociala, ekonomiska och vetenskapliga ändamål, som angivits i denna artikel;

e) med de inskränkningar, som må betingas av säkerhetsskäl eller av konstitutionella hänsyn, regelbundet för kännedom tillställa generalsekreteraren statistiska och andra upplysningar av teknisk natur rörande ekonomiska och sociala förhållanden och uppfostran inom de territorier, för vilka de äro ansvariga, med undantag för territorier på vilka kapitlen XII och XIII äro tillämpliga.

Artikel 74

Förenta Nationernas medlemmar äro tillika ense om att deras politik beträffande de territorier på vilka detta kapitel äger tillämpning måste, ej mindre än beträffande moderlandet, grundas på den allmänna principen om god grannsämja i sociala, ekonomiska och kommersiella angelägenheter, dock med skyldig hänsyn tagen till den övriga världens intressen och välfärd.

Bilaga 10 Declaration of principles (WCIP)

Declaration of principles (WCIP)

Principle 1. All indigenous peoples have the right of self-determination. By virtue of this right they may freely determine their political status and freely pursue their economic, social, religious and cultural development.

Principle 2. All states within which an indigenous people lives shall recognize the population, territory and institutions of the indigenous people.

Principle 3. The cultures of the indigenous peoples are part of the cultural heritage of mankind.

Principle 4. The traditions and customs of indigenous people must be respected by the states, and recognized as a fundamental source of law.

Principle 5. All indigenous peoples have the right to determine the person or groups of persons who are included within its population.

Principle 6. Each indigenous people has the right to determine the form, structure and authority of its institutions.

Principle 7. The institutions of indigenous peoples and their decisions, like those of states, must be in conformity with international ally accepted human rights both collective and individual.

Principle 8. Indigenous peoples and their members are entitled to participate in the political life of the state.

Principle 9. Indigenous people shall have exclusive rights to their traditional lands and its resources, where the lands and resources of the indigenous peoples have been taken away without their free and informed conscent such lands and resources shall be returned.

Principle 10. The land rights of an indigenous people include surface and subsurface rights, full rights to interior and coastal waters and rights to adequate and exclusive coastal economic zones within the limits of international law.

Principle 11. All indigenous peoples may, for their own needs, freely use their natural wealth and resources in accordance with Principle 9 and 10.

Principle 12. No action or course of conduct may be undertaken which, directly or indirectly, may result in the destruction of land air, water, sea ice, wildlife, habitat or natural resources without the free and informed consent of the indigenous peoples affected.

Principle 13. The original rights to their material culture, including archeological sites, artifacts, designs, technology and works of art lie with the indigenous people.

Principle 14. The indigenous peoples have the right to receive education in their own language or to establish their own educational institutions. The languages of the indigenous peoples are to be respected by the states in all dealings between the indigenous people and the state on the basis of equality and non-discrimination.

Principle 15. Treaties between indigenous nations or peoples and representatives of states free-

ly entered to, shall be given full effect under national and international law.

Principle 16. Indigenous peoples have the rigth, in accordance with their traditions, to move and conduct traditional activities and maintain friendship relations across international boundries.

Principle 17. The indigenous peoples and theirs authorities have the right to be previously consulted and to authorize the realisation of all technological and scientific investigations to be conducted within their territories and to have full access to the results of the investigation.

Liber
Allmänna Förlaget

ISBN 91-38-09392-8
ISSN 0375-250X